

Univerza v Ljubljani
Fakulteta za socialno delo

Ilma Badić

**VKLJUČEVANJE OTROK S POSEBNIMI POTREBAMI V VZGOJNO-
IZOBRAŽEVALNI SISTEM V BOSNI IN HERCEGOVINI**

Magistrsko delo

Ljubljana, februar 2022

PODATKI O MAGISTRSKEM DELU

Ime in priimek: Ilma Badić

Naslov magistrskega dela: Vključevanje otrok s posebnimi potrebami v vzgojno-izobraževalni sistem v Bosni in Hercegovini

Kraj: Ljubljana

Leto: 2022

Število strani: 120

Število prilog: 5

Število slik: 2

Mentor: Doc. dr. Miloslav Poštrak

Ključne besede: otroci s posebnimi potrebami, izobraževanje, stalni aličasni spremljevalec, inkluzija, integracija, avtizem.

POVZETEK

V magistrskem delu obravnavam koncept integracije otrok s posebnimi potrebami v redne osnovne šole. Opredelila sem populacijo otrok s posebnimi potrebami, dodelitev stalnega ali začasnega spremljevalca otroku s posebnimi potrebami ter odnos družbe do njih skozi zgodovino. Opisala sem integracijo in inkluzijo ter omenila, kako socialno delo deluje na uporabnika socialnega varstva. V svojem delu sem analizirala tudi zakonodajo na tem področju, in sicer zakon v Bosni in Hercegovini in zakon v Sloveniji, kako se opredelujeta do otrok s posebnimi potrebami ter kako določata, kakšne so njihove pravice. Cilj magistrskega dela je bil pokazati, kako šola izpolnjuje zakon o izobraževanju otrok s posebnimi potrebami, dobre in slabe strani vključevanja otrok v osnovnošolsko izobrazbo, kakšna je zaposlitev stalnih ali začasnih spremljevalcev, ali le-ti izpolnjujejo svoje cilje pri otrocih s posebnimi potrebami, s katerimi kategorijami posebnih potreb se ponavadi srečujejo spremljevalci, starši otrok s posebnimi potrebami ter otroci sami. V empiričnem delu sem predstavila rezultate, ki sem jih dobila s pomočjo desetih intervjujev s stalnimi ali začasnimi spremljevalci, ki delajo ali so delali z otrokom s posebnimi potrebami.

Ključne besede: otroci s posebnimi potrebami, izobraževanje, stalni ali začasni spremljevalec, inkluzija, integracija, zakon.

SUMMARY

In my master's thesis I discuss the concept of integration of kids with special needs in regular primary schools. I defined the population of children with special needs, the assignment of a personal assistant to a child with special needs, and society's attitude towards them throughout history. I described integration and inclusion, and mentioned how social work affects the social welfare user. In the continuation, I also focused on the guidance process and the role of experts in it. In my work, I also analyzed the legislation in this area, namely the law in Bosnia and Herzegovina and the law in Slovenia, and how these two affect children with special needs, how they respect their rights. The aim of the master's thesis was to show how the school meets the law on the education of children with special needs, whether they meet their record in children with special needs, the pros and cons of including children in primary education, the categories of special needs usually encountered by professionals or personal assistants, parents and children themselves. I supported the theoretical part with ten interviews, which contributed to a clearer picture of the real state of integration of children with special needs in regular primary schools. In the empirical part, I presented the results, which I conducted with the help of ten interviews with permanent or temporary companions who work or have worked with a child with special needs.

Key words: children with special needs, education, permanent or temporary accompanying, inclusion, integration, state law.

Univerza v Ljubljani
Fakulteta za socialno delo

Ilma Badić

**VKLJUČEVANJE OTROK S POSEBNIMI POTREBAMI V VZGOJNO-
IZOBRAŽEVALNI SISTEM V BOSNI IN HERCEGOVINI**

Magistrsko delo

Ljubljana, marec 2022

Zahvala

Iskreno se zahvaljujem svojemu mentorju doc. dr. Miloslavu Poštrak za strokovno pomoč, nasvete in smernice pri izdelavi magistrskega dela. Prav lepa hvala, ker mi je bil vedno, ko sem ga potrebovala, pripravljen priskočiti na pomoč.

Zahvaljujem se tudi spremljevalkam in spremljevalcem otrok s posebnimi potrebami, ki so bili z mano pripravljeni sodelovati in mi tudi podati veliko informacij skozi odgovore na vprašanja intervjujev.

Prav posebej se zahvaljujem svojim staršem in svojemu možu, ki so mi bili v veliko oporo pri šolanju in so me spodbujali pri doseganju mojih ciljev. Poleg njih pa tudi svoji hčeri, ker je bila tako priden dojenček.

Iskreno hvala tudi vsem na Fakulteti za socialno delo.

PREDGOVOR

V izobraževalnem sistemu se za otroka s posebnimi izobraževalnimi potrebami šteje vsak otrok, ki ima učne težave, bistveno večje od vrstnikov, zato ta otrok potrebuje posebno izobraževalno podporo. Otroci s posebnimi potrebami ne morejo pridobiti enakega standarda znanja, kot je predpisan za večino šol, usmerjeni so v program za predšolske otroke s prilagojenim izvajanjem in dodatno strokovno pomočjo, prilagojeni program za predšolske otroke, vzgojno-izobraževalni program s prilagojenim izvajanjem in dodatno strokovno pomočjo, prilagojeni program vzgoje in izobraževanja z enakovrednim izobrazbenim standardom, prilagojeni program vzgoje in izobraževanja z nižjim izobrazbenim standardom, poseben program vzgoje in izobraževanja za otroke z zmerno, težjo in težko motnjo v duševnem razvoju in drugi posebne programe ter vzgojni program (Zakon o usmerjanju otrok s posebnimi potrebami, 2011). Inkluzija je v javnosti zelo različno razumljena in sprejeta. Nekateri posamezniki sploh nočejo premišljevati o njej, drugi jo imajo za nekaj neuresničljivega, zato se jim zdi izguba časa, da bi se z njo ukvarjali, na srečo pa je vse več posameznikov in tudi šolskih timov, ki menijo, da je inkluzijo mogoče in vredno uresničevati tudi v BiH.

Ključna oseba v procesu inkluzije je učitelj. Pri vključevanju otrok s posebnimi potrebami potrebuje pomoč in podporo, predvsem je pomembna podpora celotnega šolskega tima. Inkluzivna vzgoja in izobraževanje sta neodtujljiva pravica otrok do ustreznega in učinkovitega izobraževanja v vzgojno-izobraževalnih ustanovah. Inkluzija pa omogoča vsakemu posamezniku, da sodeluje, kolikor zmore, ker doseganje povprečnih dosežkov ni temeljni pogoj za vključitev v šolsko in širše socialno okolje (Kavkler, 2006, str. 113).

KAZALO

POVZETEK.....	3
SUMMARY	4
<i>Zahvala</i>	6
PREDGOVOR	7
UVOD.....	10
1 TEORETIČNI DEL.....	12
1.1 OTROCI S POSEBNIMI POTREBAMI	12
1.1.1 Drugačnost kot izziv	12
1.1.2 Kategorije otrok s posebnimi potrebami	13
1.1.2.1 Otroci z motnjami v duševnem zdravju	14
1.1.2.2 Avtizem.....	16
1.1.2.3 Otroci z Downovim sindromom	19
1.1.2.4 Slepí in slabovidni otroci	21
1.1.2.5 Gluhi in naglušni otroci	23
1.1.2.6 Otroci z govorno-jezikovnimi motnjami.....	26
1.1.2.7 Gibalno ovirani otroci	27
1.1.2.8 Dolgotrajno bolni otroci.....	28
1.1.2.9 Otroci s primanjkljaji na posameznih področjih učenja.....	30
1.1.2.10 ADHD	31
1.1.2.11 Otroci z motnjami vedenja in osebnosti, ki potrebujejo prilagojeno izvajanje programov	32
1.2 VZGOJA IN IZOBRAŽEVANJE OTROK S POSEBNIMI POTREBAMI SKOZI ZGODOVINO	34
1.2.1 Izobraževanje otrok s posebnimi potrebami do 20. stoletja	34
1.2.2 Univerzalne človekove pravice	35
1.3 OPREDELITVE VZGOJE IN IZOBRAŽEVANJA OTROK S POSEBNIMI POTREBAMI	36
1.3.1 Otroci s posebnimi potrebami v redni osnovni šoli	37
1.3.2 Individualizirani program.....	39
1.3.3 Vzgojna in izobraževalna naloga šole.....	40
1.3.4 Vloga staršev pri izobraževanju in vzgoji otroka s posebnimi potrebami.....	41
1.3.5 Vključevanje staršev v vzgojo in izobraževanje otrok s posebnimi potrebami	42
1.3.6 Vloga in pomen stalnega ali začasnega spremljevalca	43
1.3.7 Pristop do otroka s posebnimi potrebami v osnovni šoli	47
1.4 INTEGRACIJA IN INKLUZIJA OTROK S POSEBNIMI POTREBAMI	48

1.4.1	Kaj je integracija?	48
1.4.2	Kaj je inkluzija?	50
1.4.3	Razlika med integracijo in inkluzijo	50
1.4.4	Starši otrok s posebnimi potrebami v procesu integracije	52
1.5	VLOGA SOCIALNEGA DELA PRI VZGOJI IN IZOBRAŽEVANJU OTROK S POSEBNIMI POTREBAMI	53
1.6	MEDNARODNI DOKUMENTI IZOBRAŽEVANJA	55
1.6.1	Bela knjiga o vzgoji in izobraževanju v Republiki Sloveniji	55
1.6.2	Zakon o usmerjanju otrok s posebnimi potrebami leta 2011	56
1.6.3	Zakonska opredelitev izobraževanja otrok s posebnimi potrebami v Bosni in Hercegovini	57
1.6.4	Načrt zakona o vzgoji in izobraževanju v osnovni in srednji šoli v Sarajevu	61
2	PROBLEM	65
3	METODOLOGIJA	65
3.1	VRSTA RAZISKAVE	65
3.2	MERSKI INSTRUMENT IN METODA ZBIRANJA PODATKOV	66
3.3	POPULACIJA IN VZOREC	66
3.4	OBDELAVA IN ANALIZA PODATKOV	66
4	REZULTATI	67
4.1	KATEGORIJE OTROK S POSEBNIMI POTREBAMI, S KATERIMI SODELUJEJO ZAČASNI IN STALNI SPREMLJEVALCI	67
4.2	ZAPOSLOSTEV STALNIH ALI ZAČASNIH SPREMLJEVALCEV	68
4.3	OBNAŠANJE OTROKA V RAZREDU IN IZVEN NJEGA	69
4.4	POTEK PREIZKUSOV ZNANJA OTROK S POSEBNIMI POTREBAMI	70
4.5	VPLIV STARŠEV NA ODNOS MED OTROCI S POSEBNIMI POTREBAMI IN OSTALIMI OTROCI	71
5	RAZPRAVA	73
6	SKLEPI	78
7	PREDLOGI	79
8	VIRI IN LITERATURA	80
9	PRILOGE	86
9.1	VPRAŠANJA ZA INTERVJU	86
9.2	INTERVJUJI	87
9.3	TABELA KODIRANJA	98
9.4	OSNO KODIRANJE	115
9.5	ODNOSNO KODIRANJE	121

UVOD

Otroci s posebnimi potrebami so vedno aktualna tema, še posebej v zadnjih letih, ko se z demokracijo in globalizacijo poudarja njihovo vključevanje v redne osnovne šole. Za uspešno integracijo in inkluzijo otrok s posebnimi potrebami mora v prvi vrsti poskrbeti država s primernimi zakoni, seveda pa so pomembni tudi drugi dejavniki. Največji vpliv na otroke imajo njihovi starši, ožja družina in prijatelji. Vsi ti dejavniki skupaj oblikujejo otroka, ki odrasča. Za te otroke pa je še posebej pomembna okolica, saj jih mora sprejeti. Otroci s posebnimi potrebami so „drugačni“ vsak na svoj način. Družba in mi kot posamezniki pa se moramo obnašati do vseh „drugačnih“ enako kot do ostalih. Ni treba, da se nam smilijo, le sprejeti jih moramo in jim dovoliti, da živijo med nami. Vsak otrok si zasluži enake pravice, pravico do svojega glasu, pravico do življenja, pravico do svobode, izbire poklica, delati tisto, kar ga veseli, trenirati, za kar želi. Vsak otrok ima pravico do vzgoje in izobraževanja. Pa ne kakršna koli izobrazba, ampak brezskrbna, vesela, ki opolnomoči in izpolni ter pusti nepozabne spomine (Širanović, 2012). Pravico do izobraževanja zagotavlja vsem, ne le otrokom, mednarodni sistem človekovih pravic, ki izhaja iz Splošne deklaracije o človekovih pravicah, dokumenta, s katerim se je skupnost zavezala, da si bo po drugi svetovni vojni prizadevala za boljšo in bolj človeško prihodnost. Z uveljavljanjem te pravice ima vsakdo možnost, da razvije svoje sposobnosti ter pridobi intelektualno, duhovno in družbeno neodvisnost s pridobivanjem znanja, veščin, vrednot in stališč. Poleg tega sta kakovostna vzgoja in izobraževanje predpogoj za uživanje številnih drugih človekovih pravic, kot sta pravica do dela in pravica do ozaveščenega sodelovanja v političnem in družbenem življenju. Poleg Splošne deklaracije o človekovih pravicah, ki se je moralno zavezala izpolnjevanju zahtev, ki jih postavlja, je pravica do izobraževanja opredeljena v številnih kasnejših, pravno veljavnih dokumentih, zato je treba kršitve te pravice spremljati in sankcionirati (Nikolić, 2012). Najpomembnejši mednarodni dokumenti, ki zagotavljajo pravico do izobraževanja vsakemu otroku, so: Splošna deklaracija o človekovih pravicah (1948), Konvencija proti diskriminaciji v izobraževanju (1960), Konvencija o otrokovih pravicah (1989), Svetovna deklaracija o izobraževanju za vse (1990), Konvencija o pravicah invalidov (2006) (Drandić, 2017).

Otroku, rojenemu z določeno težavo, pa so nekatere pravice že odrečene. Niso prikrajšani samo zato, ker nimajo volilne pravice, ampak nekdo sploh ne more glasovati, nekdo ne vidi ali sliši. Nekdo ne ve, kaj pomeni imeti svoje pravice in biti sposoben odločati. Namesto njega se morajo odločiti drugi. Zakaj se potem zgodi, da mu že odrekajo nekatere pravice? Otroci, rojeni kot

otroci s posebnimi potrebami, so bili skozi zgodovino zavračani, diskriminirani, niso imeli osnovnih pravic, kot je pravica do izobraževanja.

Ena od nujnih potreb otroka s posebnimi potrebami je stalni ali začasni spremljevalec pri poučevanju. Podpora inkluzivni učilnici je tudi trajna vključenost spremljevalca v pedagoški proces, katerega osnovna naloga naj bi bila, da z medsebojnim zaupanjem in odgovornostjo podpira učence pri izvajanju pedagoških dejavnosti (Groom, 2006).

Spremljevalec si prizadeva za krepitev inkluzije, ki je v zadnjem času nov pojav v naših šolah. Mnogim staršem je gotovo odleglo, ko so slišali, da bo njihov otrok obiskoval redno šolo, a za še uspešnejšo vključitev je treba izpolniti številne pogoje, začevši z ustrezno osnovno didaktično opremo za otroke s posebnimi potrebami. To temo sem izbrala, ker je v BiH vse več povpraševanja po spremljevalcu. Raziskavo sem naredila na področju Sarajeva, ker je tam največ spremljevalcev za otroke s posebnimi potrebami v šoli. Prav tako lahko rečem, da sem se za to temo odločila zato, ker želim dobiti jasnejšo sliko o tem, kako izgleda izvajanje inkluzije v šolah in kateri pogoji niso in bi morali biti izpolnjeni, da inkluzija ne bi bila iluzija. Poudarek pri mojem delu bo na prispevku spremljevalca v izobraževalnem sistemu ter na upoštevanju pravic otroka s posebnimi potrebami.

V prvem delu svojega magistrskega dela bom opisala otroke s posebnimi potrebami in odnos družbe do njih v zgodovini. V nadaljevanju bom definirala pojma integracija in inkluzija. Osredotočila se bom na problematiko vključevanja otrok s posebnimi potrebami v redne šole. V delu bom podrobno opisala tudi postopek usmerjanja otrok s posebnimi potrebami, kar se mi zdi posebej pomembno, saj po podatkih, ki sem jih dobila ob branju literature in v pogovorih z intervjuvanci, to velikokrat določi usodo otroka. Z magistrskim delom želim ugotoviti, kako delujeta integracija in inkluzija v BiH in Sloveniji. Najprej bom s pomočjo literature poskušala ugotoviti, kakšno je trenutno stanje integracije in inkluzije v BiH in Sloveniji, potem pa bom to dopolnila s pomočjo določenih izkušenj stalnih ali začasnih spremljevalcev in podatkov, ki jih bom pridobila z intervjuji na področju BiH.

Delo bom končala s svojimi ugotovitvami in sklepno mislijo o temi.

1 TEORETIČNI DEL

1.1 OTROCI S POSEBNIMI POTREBAMI

1.1.1 Drugačnost kot izziv

Vsak otrok je na nek način drugačen. Ali po zunanjem videzu, intelektualnih sposobnostih, znanju, vedenju, po tem, kaj mu je všeč ali ne. Kljub temu ima vsak otrok pravico do izobraževanja in izobraževalne sisteme je treba obogatiti s programi, ki upoštevajo razne značilnosti in potrebe otrok. Otroci s posebnimi potrebami so bili v zgodovini izolirani in nanje so gledali kot na božjo kazen. V nekaterih obdobjih so take otroke izročali divjim živalim ali jih spustili po reki v prepričanju, da družba od njih nima koristi. Z leti so otroci s posebnimi potrebami le prejeli predvsem pravico do življenja, kasneje pa pravico do vzgoje in izobraževanja v rednih šolah. Kaj pravzaprav pomeni drugačnost? Kaj predstavlja? Zame drugačnost pomeni nekaj, kar je izven okvirov, ki jih narekuje sodobni čas. Kdo pravi, da je drugačnost nekaj slabega? Dr. med. Duška Meh piše, da je omejenost na „normalnost“ edini razlog, da ljudje z drugačnimi sposobnostmi vse prevečkrat nimajo možnosti, da bi se pokazali, izkazali in dokazali, kaj v resnici zmorejo. Zaradi tistih, ki nočejo, ne zmorejo ali si ne upajo razumeti, sprejeti in preseči, je slogan „Vsi različni, vsi enakopravni“ daleč od resničnosti. Nezaželena drugačnost je večinoma neodvisna od naše volje in življenje z njo je sprejemljivo le v okolju, ki je osredotočeno na človeka in ne na bolezen oz. motnjo. Takšno okolje ljudi z drugačnimi sposobnostmi ne potiska v socialno izolacijo (Meh, 2006).

Vsi bi bili radi na nek način drugačni. Iščemo področja, kjer se lahko dokažemo in razlikujemo od drugih. Iščemo nekaj, kar nas bo definiralo. Za zaželeno drugačnost smo pripravljeni storiti marsikaj, medtem ko se manj zaželene drugačnosti bojimo, pred njo si zatiskamo oči in je ne znamo ali nočemo sprejeti. Ljudje težijo po stalnih odnosih s svojim okoljem, po integraciji z drugimi, potrebujejo vključevanje v družbeno dogajanje in želijo sodelovati pri oblikovanju družbe. Motnja v otrokovem duševnem ali telesnem razvoju pomembno vpliva na omejevanje ali preprečevanje vzpostavljanja vezi z drugimi ali pa jih oblikuje na specifičen način (Žnidaršič, 2005, str. 193).

Drugačnost je izziv v vseh pogledih. Je izziv za tistega, ki je drugačen, saj se mora naučiti živeti v svetu, ki morda njegovi drugačnosti ni naklonjen. Izziv je za ljudi, ki morajo drugačnost sprejeti. Otroci s posebnimi potrebami so drugačni. Od nas je odvisno, kako bodo živeli. Sprejeti moramo izziv in jim dati možnost, da nam pokažejo, da so drugačni le zato, ker ne ustrezajo normam sodobne družbe. Otroci s posebnimi potrebami so še posebej krhka skupina. Pomembno je da se otrokom s posebnimi potrebami, omogoča da se razvijejo v samozavestne in samostojne mladostnike in kasneje v odrasle, ki so aktivno vključeni v socialno družbo in niso le nadloga, s katero država ne ve, kaj bi naredila. Prevečkrat se srečujemo z besedo „nenormalnost“, ki pa v takšnih zvezah pomeni le odstopanje od naše opredelitve „normalno“. Popolno sprejemanje brez presenečenja, brez misli na „normalno“, je lahko tudi naše sprejemanje in doživljanje „tistih drugačnih“ ljudi, če njihovo posebnost seveda poznamo in sprejemamo, kar pa zahteva veliko empatije, razumevanja, poguma in zavestno odločitev za sprejemanje večini tuje resničnosti (Meh, 2006).

Zavedanje „drugačnosti“ je pri ljudeh, ki jih spremljajo okvare in prizadetosti, obremenjujoče tudi in predvsem zato, ker se zaradi tistih, ki jih nočejo, ne zmorejo ali ne upajo razumeti in sprejeti, še vedno srečujejo z oznako „nesposobni“. Jasno je, da ljudje s prirojenimi ali pridobljenimi drugačnimi sposobnostmi delajo drugače, da pri mnogih dejavnostih niso povsem samostojni in potrebujejo pomoč. Toda vsi potrebujemo pomoč, tudi od živali, ljudi ali tehnično. Življenja si brez pripomočkov ne znamo predstavljati. Ljudje z drugačnimi sposobnostmi potrebujejo samo drugačne pripomočke – in to naj ne bi bilo težko sprejeti. Vendar je sprejemanje drugačnosti zahtevno in za večino, kljub trudu mnogih posameznikov, še vedno nesprejemljivo (Meh, 2006).

1.1.2 Kategorije otrok s posebnimi potrebami

Opredeljevanje otrok s posebnimi potrebami je že od nekdaj povzročalo preglavice strokovnjakom, ki so poskušali to skupino na najboljši način opisati in označiti. Natančna opredelitev je pomembna zato, pravi dr. Jasna Murgel (2006, str. 25), ker tako vsebinsko določi, kateri otroci imajo določene pravice. Predpisi, ki vključujejo tudi otroke, na kakršenkoli način ovirane v razvoju, vsebujejo različne pojme. To lahko pusti starše v dilemi, kakšne so njihove pravice in dolžnosti ter kakšne so pravice in dolžnosti njihovih otrok. Skupino otrok s posebnimi potrebami tvorijo tisti učenci in otroci, ki imajo ovire, primanjkljaje, slabosti, motnje ali težave na področju zaznavanja, gibanja, čustvovanja, spoznavanja, govora, vedenja in učenja ne glede

na to, ali obiskujejo večinsko osnovno šolo ali osnovno šolo s prilagojenim programom (Galeša, 1993, str. 34.).

Opredelitev otrok s posebnimi potrebami:

- otroci z motnjami v duševnem razvoju;
- slepi in slabovidni otroci, ozoroma otroci z okvaro vidne funkcije;
- gluhi in naglušni otroci;
- otroci z govorno-jezikovnimi motnjami;
- gibalno ovirani otroci;
- dolgotrajno bolni otroci;
- otroci s primanjkljaji na posameznih področjih učenja;
- otroci z avtističnimi motnjami;
- otroci s čustvenimi in vedenjskimi motnjami, ki potrebujejo prilagojeno izvajanje programov vzgoje in izobraževanja z dodatno strokovno pomočjo ali prilagojene programe vzgoje in izobraževanja oziroma posebne programe vzgoje in izobraževanja (Zakon o usmerjanju otrok s posebnimi potrebami, 2011).

1.1.2.1 Otroci z motnjami v duševnem zdravju

V redni osnovni šoli lahko srečamo učence z lažjo motnjo v duševnem zdravju. O motnjah v duševnem razvoju govorimo, ko gre pri osebi za resnejše primanjkljaje v delovanju, ki so nastali pred 18. letom starosti. Učenci z motnjo v duševnem zdravju potrebujejo pomoč pri:

- komunikaciji;
- skrbi za samega sebe;
- razvijanju socialnih veščin;
- samoodločanju;
- organizaciji;
- uporabi znanj v novih situacijah in okoljih;
- da se znajdejo v širšem socialnem okolju;
- vzdrževanju zdravja in varnosti;
- življenju v družini;
- usvajanju funkcionalnih znanj v šoli;
- organiziranju prostega časa (Kesič Dimič, 2010, str. 11).

S pojmom motnja v duševnem razvoju opišemo stanje intelektualnega in splošnega socialnega funkcioniranja osebe, katere inteligenčne in prilagoditvene sposobnosti ne dosegajo ravni, primerne za njeno starost, in se ta primanjkljaj pojavi pred 18. letom starosti. Da lahko v celoti razumemo pojem motnje v duševnem razvoju, moramo najprej razumeti pojem inteligentnosti. Inteligentnost posameznika vključuje razumnost, miselno iznajdljivost in uvidevnost, sposobnost razumevanja, sklepanja in reševanja problemov, sposobnost pridobivanja, hranjenja in uporabe informacij in znanj. Inteligentnost opredelimo s pojmom inteligenčni kvocient (IQ), ki pokaže razmerje med kronološko in mentalo starostjo.

IQ razdelimo na pet skupin :

- več kot 130 – izredno visoka inteligentnost;
- 120–129 – visoka inteligentnost;
- 110–119 – visoka povprečna inteligentnost;
- 90–109 – povprečna inteligentnost;
- 80–89 – nizka povprečna inteligentnost;
- 70–79 – nizka inteligentnost;
- manj kot 69 – motnje v duševnem razvoju (nizka duševna razvitost) (Aberšek, Aberšek Kordigel in Schmidt, 2007, str. 5–12).

Oseba z motnjo v duševnem razvoju ima določene ovire v mentalnem funkcioniranju in spretnostih, kot so komunikacija, skrb zase in socialne spretnosti. Osnovne sposobnosti učenja so počasnejše in nižje, kot bi bilo starosti primerno. Motnje v duševnem razvoju so lahko lažje, zmerne, težje ali težke. Kadar gre za lažje motnje v duševnem razvoju, otrokom v osnovi povzroča učne težave področje klasičnega usvajanja pričakovanih znanj šole z enakovrednim izobrazbenim standardom. Sposobni so končati programe šol z nižjim izobrazbenim standardom. Priučijo se osnovnih poklicnih spretnosti in znanj in so v odrasli dobi razmeroma dobro socialno prilagojeni in v osnovi sposobni skrbeti zase. Pri zmernih, težjih in težkih motnjah v duševnem razvoju so motnje tako hude, da posamezniki, razen redkih izjem, skoraj niso sposobni samostojnega življenja. Najpogostejši sindromi so: Downov sindrom, fenilketonurija, fetalni alkoholni sindrom, Williamsov sindrom, Rettov sindrom in avtistični sindrom (Žnidaršič, 2005).

Pomembno vlogo v razvoju in prilagajanju otrok s sorojencem s posebnimi potrebami ima tudi kontekst izven družine, npr. učni dosežki, oblikovanje novih prijateljstev ipd. Uspešnost v širšem socialnem kontekstu lahko prispeva k povečanju samozaupanja, kar se odraža tudi v odnosu med sorojencema. Uspehi in neuspehi otrok se zrcalijo v družinskih odnosih nasploh in

lahko tako prispevajo k povečanju naklonjenosti ali ljubosumja v odnosu do njihovega sorojenca s PP, odvisno od narave odnosa med sorojenci in dogodka izven družine (Žnidaršič, 2005).

1.1.2.2 Avtizem

Avtizem je vseživljenjska razvojna motnja, ki prizadene možgane pri procesiranju informacij. Pojavlja se v različnih stopnjah težavnosti – avtizem je del spektra, ki ga imenujemo motnje avtističnega spektra ali na kratko MAS. Beseda "spekter" se uporablja, ker čeprav imajo vse osebe z avtizmom težave na treh glavnih področjih, se te pri vsakem posamezniku izražajo drugače in njihovo stanje na njih vpliva na drugačne načine. Nekateri ljudje z avtizmom so sposobni živeti razmeroma "vsakdanje" življenje, spet drugi potrebujejo vse življenje strokovno pomoč. Pomembno je zavedanje, da se z ustrezno podporo in ustreznimi pristopi poučevanja lahko veliko doseže. Glavna področja, pri katerih imajo ljudje z avtizmom težave, imenujemo "triada primanjkljajev". Ta področja so:

- težave s socialno komunikacijo,
- težave s socialno interakcijo,
- težave na področju fleksibilnosti mišljenja (Kesič Dimič, 2010, str. 66).

Socializacija

Avtizem od drugih razvojnih motenj ločijo težave na področju socializacije. Otrok, ki ima avtizem, je drugačen od tistih z drugimi razvojnimi motnjami. Otrok, ki ima avtizem, se izogiba socialnim stikom, kar je ena bolj motečih značilnosti tega stanja. Nezmožnost otroka, da bi v določenih situacijah sodeloval z drugimi ljudmi, lahko postane nevarna, moteča in spravi v zadrego otrokove svojce. Do družinskih članov je lahko popolnoma ravnodušen ali goji do njih enaka čustva kot do popolnega tujca, čeprav vse domače pozna in potrebuje njihovo ljubezen (Kesič Dimič, 2010, str. 66).

Vedenje

Otroci, ki imajo avtizem, imajo neustrezen odnos do ljudi, predmetov in situacij. Nekateri so najraje sami in ne kažejo nobenega zanimanja za druge ljudi. Spet drugi se zanimajo za druge, vendar ne vedo, kako bi k njim pristopili, se z njimi pogovarjali ali igrali. Njihovi igri primanjkuje domišljije, pojavlja se neustrezna uporaba igral (Kesič Dimič, 2010, str. 67).

Simptomi vedenja v razredu

- stresno vedenje: jok, napadi jeze ali trme;
- samotarsko ali depresivno vedenje;
- anksiozno vedenje;
- ne mara izpostavljanja pred celotnim razredom;
- veliko sprašuje;
- v čustvenih situacijah se nenavadno odzove;
- ne mara hrupa;
- hoja po prstih;
- težko berljiv rokopis;
- ponavljajoče motorično izražanje;
- tiki;
- nefleksibilnost;
- težave z abstraktnimi pojmi;
- brez občutka za osebni prostor;
- preobčutljiv na vonjave;
- uspešen pri likovni, glasbeni vzgoji;
- ne mara dotikov (Kesič Dimič, 2010, str. 67).

Simptomi avtizma

Obstaja ogromno različnih definicij simptomov avtizma in v večini se strokovnjaki strinjajo, obstajajo pa tudi razlike. In prav zato, ker je simptomov toliko, je prepoznanje razvojne motnje težko in za večino ljudi, ki z otrokom niso v stalnem stiku, praktično nemogoče. Zato mnogokrat otroci z avtizmom dajejo videz čudnih, neuravnovešenih otrok, ki se niso sposobni vključiti v socialno okolje. Deležni so neodobravanja ljudi, ki jih krivično obtožujejo, čeprav otroci sami za svoje obnašanje niso popolnoma nič krivi (Patterson, 2009, str. 13).

Navajamo naslednje simptome avtizma:

1. Nesposobnost vzpostaviti odnos z ljudmi in situacijami od začetka življenja.
2. Odklanjanje, nerganje na poskus, da bi otroka dvignili.
3. Motnje govornega razvoja – pri nekaterih se govor sploh ne razvije, pri drugih pa ni namenjen komunikaciji.

4. Izjemen mehaničen spomin.
5. Ponavljanje besed, vprašanj, zamenjava zaimka.
6. Motnje pri hranjenju – barva, vonj, okus hrane.
7. Pretiran strah pred določenimi zvoki, gibajočimi se predmeti, na drugi strani pa obsedenost s tem.
8. Obsesivna želja po istosti – enakosti.
9. Omejenost spontanih aktivnosti, odpor do sprememb.
10. Navezanost na predmete in dober odnos do njih.
11. Odsotnost očesnega stika, nezanimanje za ljudi.
12. Dober kognitivni potencial.
13. Telesno zdravje.
14. Otroci izhajajo iz družin z višjim socialno-ekonomskim standardom (prim. Patterson, 2009, str. 13).

Za primerjavo, kako vpliva avtizem na otroka, sem pogledala film *After Thomas*, in sicer podajam svoj komentar nanj. Gre za resnično zgodbo o obupanem paru, ki se neuspešno poskuša povezati s sinom, ki trpi za avtizmom. 6-letni Kyle se boji vsega in živi v svojem svetu, njegovi starši pa se na vse načine borijo, da bi Kyle uspel vzpostaviti stik z okoljem, hkrati pa trpita njun zakon in družabno življenje. Starši se vztrajno borijo proti njegovi "bolezni", tako da delajo vse, samo da bi fanta osvobodili in da bi začel govoriti. Fant je bival v dnevnem centru za otroke s posebnimi potrebami, izključno za otroke z avtizmom. Otroci z avtizmom imajo težave z novim okoljem in novimi stvarmi, torej prilagajanjem. V dnevnem centru je bilo veliko igralnic. Na nek način jih pripravijo na nakupovanje, tako film prikazuje delo z otroki kot odhod v trgovino s čevlji. Starši vseh teh otrok so imeli težavo, kakršno je imel Kyle, in sicer to, da je šel v trgovino in kupil nove čevlje. Dnevni center se je trudil doseči to prilagoditev izključno v ta namen, da bi ekipno kupili čevlje, ki jih potrebujejo. Igralcev in vlog je v filmu več, vendar se na tem mestu osredotočam le na glavne. Kyle je fant z avtizmom, ki ni kaj dosti govoril. Vedno je ponavljal iste besede *les*, *vlak*, *klobasa*. To so bile edine besede, ki jih je ponavljal. Ko je deček z avtizmom kaj narisal, se starši preprosto niso mogli uspešno odzvati na to. Mati je bila že na robu živcev in teh težav preprosto ni mogla premagati. Nato so se odločili, da bodo posvojili mladička zlatega prinašalca. Zlati prinašalci so sicer znani po tem, da so odlični za delo z otroki in da ti v njih vedno najdejo prijatelja. Tako je bilo tudi s Kyleom. Psa je zelo hitro sprejel, dal mu je ime Thomas – po svojem najljubšem risanem vlaku Thomas. Na žalost je bila ta risanka do tedaj edina stvar, ki mu je bila pri srcu, preden je pes lahko v izjemnih situacijah umiril

Kylea. Kyle je vsak dan govoril vse več besed. Ves čas je preživel s Thomasom, sploh se ni ločil od njega. V njem je res videl svojega najboljšega prijatelja, na skrivaj mu je vse povedal in tako širil svoj besednjak. Fant je vse bolj zaznaval tudi svoje starše in jih začel klicati mama in oče, pri čemer je uporabil to, koga vse ima Thomas rad. Kyle je končno začel ponavljati stvari, ki bi jih moral že davno, in dojel, česa ne sme, ter sprejel besede svojih staršev kot uporabno vodilo do konca svojega življenja. S pomočjo psa je uspel končati srednjo šolo in fakulteto za varstvo otrok.

Z vsakim otrokom je potrebnega veliko dela in vztrajnosti. Starši imajo pri vsem tem najtežjo nalogo. Navaditi se morajo, da njihovo življenje ni več takšno, kot je bilo pred otrokom. Zdaj so obveznosti precej drugačne. Še posebej ko dobimo otroka, ki ima nekaj težav, kot je npr. bil Kyle in njegov avtizem. Z njim je bilo potrebnega veliko dela. Verjetno so starši živčni in naveličani ob ponavljanju vedno istih stvari in niti ne registrirajo, kar jim otroci povejo. Za uspešno vzgojo vsakega otroka, še posebej pa otrok s posebnimi potrebami, je ključnega pomena, da starši ne obupajo in si ne nehajo prizadevati v iskanju vseh možnih poti, ki so najboljše za njihovega otroka.

1.1.2.3 Otroci z Downovim sindromom

Downov sindrom je prvi opisal angleški zdravnik John Langdon Down leta 1866. V eseju opisuje skupino otrok, ki jih je imenoval „mongoloidi“, ker naj bi bili po izrazu obraza in nekaterih drugih znakih podobni ljudem iz Mongolije. Večina novorojenčkov z Downovim sindromom ima značilne zunanje znake, ki se pojavijo pri približno 80 % otrok s tem sindromom. Med najpogostnejšimi so:

- hipotonija ali slabši mišični tonus;
- hiperfleksibilnost;
- nekoliko bolj „azijski“ videz oči;
- guba na zgornji vek v notranjem kotičku očesa;
- manjša glava;
- manjša in nižje raščena ušesa;
- manjša usta, tanke ustnice;
- roke in noge so v primerjavi s telesom kratke;
- značilna črta po vsej dlani;

- krajši prsti;
- širši podplati s kratkimi prstki;
- bolj sploščen obraz in majhen nos;
- šibki refleksi;
- šibek jok (Žagar, 2012 str. 24–28).

Za Downov sindrom vemo, da je povezan s počasnejšim telesnim in duševnim razvojem. Kot dojenčki so ti otroci bolj zaspani, malo jokajo in se manj zanimajo za svet okrog sebe. Pri gibanju so okornejši in nespretni, shodijo šele okoli drugega leta starosti. Bolj živahni postanejo šele po tretjem letu starosti. Pri starosti petih let se zna večina teh otrok obleči, samostojno jesti in uporabljati stranišče. V osebnostnem razvoju so zelo različni. Možgani otroka z Downovim sindromom so primerljivi z možgani normalnega otroka tik pred rojstvom in ob rojstvu se ne razlikujejo v obliki in teži možganov, velikosti lobanje, deležu specifičnih možganskih režnjev, velikosti cerebeluma in delovanju večine nevrottransmiterskih sistemov. Večina študij je pokazala, da otroci z Downovim sindromom v inkluzivnem izobraževanju veliko pridobijo zlasti na področjih pismenosti in računanja. Opazne so tudi bolj razvite veščine ustnega izražanja in sporazumevanja ter večja socialna zrelost. Program vzgoje in izobraževanja otrok z Downovim sindromom je usmeren na naslednja področja:

- pridobivanje osnovnih higienskih navad;
- spoznavanje okolice, v kateri otrok živi;
- opismenjavanje in računanje;
- oblikovanje delovnih navad in usvajanje osnovnih zaposlitvenih tehnik (Žagar, 2012, str. 24–28).

1.1.2.4 Slepí in slabovidni otroci

Ko gledamo na svet, nam oči pomenijo vse. Ničesar ne moremo videti brez oči, in vse nam je lažje delati, ko gledamo. Kako pa se počutijo osebe, ki so slepe in ne vidijo? Na splošno ne vidijo, kaj jejo, kaj delajo, kaj se dogaja po svetu okrog njih. Učenci, ki so slepi in slabovidni, imajo okvaro vida, očesa ali okvaro vidnega polja. Izguba vida lahko onemogoči izvedbo posameznih nalog in otežuje predvsem pridobivanje informacij in socialnih izkušenj. Tako potrebujejo otroci z izgubo vida sedemkrat več časa za usvojitev nove snovi kot njihovi videči vrstniki (Kesič Dimič, 2010. str. 14–16).

Slepí in slabovidni učenci potrebujejo veliko treninga na področju samourejanja in orientacije ter intenzivno razvijanje drugih čutil že v otroštvu. To so:

- slabovidne osebe, ki imajo od 5 do 30 % ostankov vida ali zoženo vidno polje na 20 stopinj ali manj. Pri učenju potrebujejo primerno osvetlitev in pri delu so počasnejši;
- slepi imajo od 0 do 5 % ostankov vida, uporabljajo Braillovo pisavo in pri hoji ter orientiranju belo palico, popolnoma slepi ne ločijo niti svetlobe in teme (Kesič Dimič, 2010, str. 14–16).

Zadeve, ki so pomembne pri delu s slepimi in slabovidnimi učenci:

- intenziven telesni stik in stalno oglašanje – dotikanje po dlani ali rami je lahko dogovorjen znak za začetek določene dejavnosti;
- vnaprejšnja opozorila, konkretna poimenovanja – opozorimo, če pričakujemo nenaden nepričakovan močan hrup ali pok;
- vodenje otrokovih rok od zadaj – otroka ne smemo nikoli vleči za roke od strani ali od spredaj;
- navajanje na radovednost in prijemanje – vse mu damo v roke, da potipa;
- spodbujanje h gibanju – nekateri se radi zasedijo, saj jim gibanje po razredu pomeni napor in jih je strah pred udarci, padci;
- razvijanje drugih čutil – še posebej pomembno pri mlajših otrocih;
- preprečevanje stereotipov – nekateri se radi pozibavajo ali si porivajo prste v oči;
- navajanje na nevarnosti – opozoriti na vse nevarne točke v šoli;
- uporaba diktafona in snemanje predavanj – učenec lahko snema predavanje in ga doma večkrat posluša;

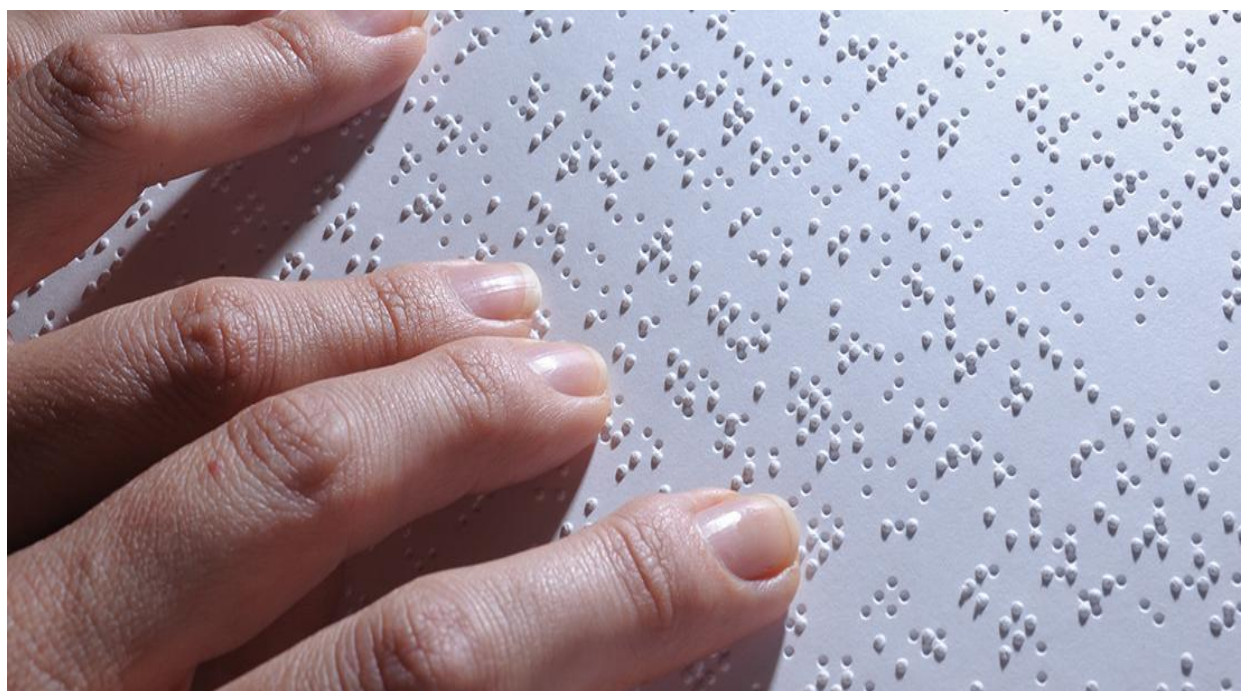
- preverjanje in ocenjevanje znanja – naj temelji na ustno pridobljeni oceni ali naj nekdo piše po učenčevem nareku (Kesič Dimič, 2010, str. 14–16).

Prilagoditve:

- uporaba povečalnega stekla;
- uporaba računalnika s povečavo;
- delovni listi in kontrolne naloge naj bodo primerno povečani;
- preverjanje znanja je lahko tudi ustno;
- uporaba diktafona;
- uporaba taktilnih didaktičnih pripomočkov;
- uporaba zvočnih knjig;
- učenje orientacije v prostorih šole, pomoč sošolca;
- pomoč pri pripravi in pospravljanju pripomočkov;
- pisala z debelejšo in bolj kontrastno sledjo;
- učenec naj sedi blizu učitelja in table;
- učitelj mora paziti, da ga učenec ves čas sliši (Kesič Dimič, 2010, str. 14–16).

Braillova pisava

Braillova pisava je posebna pisava, ki omogoča slepim, da berejo in pišejo. Razvil jo je Louis Braille leta 1821. Vsaka Braillova celica je sestavljena iz kombinacij šestih luknjic, razporejenih v liku pravokotnika. V pravokotniku sta vodoravno dve luknjici, navpično pa tri. S tom kombinacijo je mogoče narediti 64 znakov. Vsaka črka ali simbol se oblikuje tako, da se uporabi ena ali več pik. Osemtočkovni zapis ali računalniška osemtočkovna brajica je nastala v osemdesetih letih. S pomočjo osmih točk nastane 255 različnih kombinacij in prazna celica za razmik. To omogoča bistveno večjo število brajevih znakov kot šesttočkovna brajica. Uporablja se na brajevi vrstici (Kesič Dimič, 2010, str. 14–16).

Slika št. 1: Braillova pisava, Vir: Google 4. januar – Svetovni dan brajice

1.1.2.5 Gluhi in naglušni otroci

Lahko rečemo, da je gluhotata nevidna. Lahko je napačno razumljena ali celo prezrta. Glasno in vpadljivo vedenje, nepozornost ali zasanjanost so lahko znaki neodkrite motnje sluha pri malem otroku. Slišče težko razumemo, kako je, če si gluh, saj kar 80 % informacij dobimo po slušni poti. Osebe, ki so gluhe in naglušne, se vsak dan srečujejo z mnogimi izzivi, ki jih slišče sploh

ne opazimo. Ne slišijo zvonjenja telefona ali hupanja bližajočega se avtomobila. Med tuširanjem ne slišijo otrokovega joka. Ne morejo poslušati glasbe ali radia. Z moderno tehnologijo se je za osebe z motnjami sluha na področju medsebojne komunikacije marsikaj izboljšalo, a večina nas še zmeraj najpogosteje komunicira z govornim jezikom (Kesič Dimič, 2010, str. 18).

Gluhi in naglušni so heterogena populacija invalidov, ki jih je treba obravnavati selektivno ali celo individualno glede na čas, kakovost in odstotek poškodbe sluha ter zmožnosti govorno-socialne komunikacije. Posebno pozornost je treba posvetiti otrokom z izgubo sluha, ki potrebujejo prilagojene pogoje za svoj optimalni razvoj in šolsko delo. Gluhi otroci po slušni poti ne morejo prejemati informacij, njihov materni jezik je znakovni jezik. Odločitev, ali gluhega otroka šolati v Zavodu za gluho in naglušno mladino ali pa v integriranem načinu šolanja, je odločitev staršev (Kesič Dimič, 2010, str. 18).

Izguba sluha se ne porazdeli okrog vseh frekvenc enako; visoke frekvence so ponavadi bolj prizadete kot nizke. K **normalnemu sluhu** štejemo le izgube **do 25 decibelov (dB)**. Izgube sluha od **26 do 40 dB so lažje**, tiste od **41 do 55 dB so zmerne** in tiste **od 56 do 70 dB težje**. Izgube **od 71 do 90 dB so težke**, **nad 91 dB pa so najtežje** (Kesič Dimič, 2010, str. 18).

Sluh človek izgubi zaradi različnih vzrokov:

- infekcije med nosečnostjo;
- infekcije med porodom;
- infekcije kasneje v otroštvu;
- izpostavljenost premočnemu zvoku;
- vpliv nekaterih zdravil;
- podedovana okvara sluha (Kesič Dimič, 2010, str. 18).

Znakovni jezik gluhih temelji na uporabi rok, mimike obraza, oči in ustnic ter gibanju telesa. Prstna abeceda se lahko uporablja z znakovnim jezikom. Znakovni jezik je za gluhe jezik sporazumevanja. V njem se lahko izražajo, ob tem pa jim omogoča optimalen razvoj. Znakovni jezik nima enake slovnice kot govorni jezik določenega geografskega področja, saj je znakovni jezik neodvisen od govornega in se razvija znotraj skupnosti (Kesič Dimič, 2010, str.18).

Slika št. 2: Znakovni jezik gluhih. Vir: Google, 14. november – Dan slovenskega znakovnega jezika

Gluhi otrok v šoli (nekaj namigov učiteljem, ki imajo v svojem razredu učenca z motnjo sluha):

- obrnjen naj bo proti učencu;
- narahlo ga dregne po rami;
- znak je prižiganje in ugašanje luči;
- ponavljanje pomembne informacije;
- vizualni prikazi;

- slušni aparat – polžek;
- ne predvidevanje;
- razlaganje na več načinov;
- pisanje na tablo;
- pustiti ga, da lahko sam komunicira z ostalimi;
- čim manj motečih zvokov;
- dalj časa čakati na odgovor (Kesič Dimič, 2010, str. 19).

1.1.2.6 Otroci z govorno-jezikovnimi motnjami

O govorno-jezikovnih motnjah govorimo, če govor osebe, s katero se pogovarjamo, vzbudi našo pozornost, govorca težje razumemo ali je pogovor celo onemogočen. Govorno-jezikovne motnje niso posledica izgube sluha. Učenci imajo motnje pri ustvarjanju in razumevanju ter govornem izražanju. Motnje se pojavljajo pri razumevanju in govorno-jezikovnem izražanju. Pojavlja se neskladje med besednimi in nebesednimi sposobnostmi (Kesič Dimič, 2010, str. 21).

Otroci z govorno-jezikovnimi motnjami imajo težave pri usvajanju, razumevanju in govornem izražanju, ki niso povezane z izgubo sluha. Pojavljajo se lahko v obliki blagega zaostanka do popolne nerazvitosti govora ali različnih prvin jezika. Oteženo razumevanje, strukturiranje, procesiranje in govorno-jezikovno izražanje se kažejo kot neskladje med besednimi in nebesednimi sposobnostmi. Govorne in jezikovne motnje v večini primerov nastopajo združeno, zato jih večinoma opisujemo s skupnim izrazom govorno-jezikovne motnje. Zaradi lažje predstave pa jih v spodnjem opisu razčlenjujemo na govorne motnje in jezikovne motnje. Če svojega otroka prepoznate v katerem izmed omenjenih opisov, vam svetujemo obisk logopeda. Ta bo na srečanju precenil, ali bi bilo vašega otroka treba vključiti v logopedsko obravnavo ali pa vam bo svetoval, kako vzpodbujati njegov govorno-jezikovni razvoj v prihodnje (Kesič, Dimič, 2010, str. 21).

Najpogostejše govorno-jezikovne motnje

- Dizartija – govorna motnja, ki se pojavi pri okvari tistega dela možganov, ki nadzoruje govorno mišičje.
- Afazija – oslABLJena ali izgubljena zmožnost govora zaradi možganskih okvar v času, ko je bil govor in jezik že usvojen.
- Dislalija – motnja izreke glasov.

- Jezikovne motnje – učenec ima težave pri razumevanju, strukturiranju in izražanju jezikovnih misli.
- Motnje branja in pisanja.
- Drugi razvojni govorni zaostanki (nerazvit govor, zakasnel govorni razvoj, zaostanek v govornem razvoju. (Kesič Dimič, 2010, str. 21).

Odrasli si lahko po mili volji izbiramo, kam in kdaj bomo šli, otroci pa te izbire nimajo. To se izkaže še posebej takrat, ko morajo začeti obiskovati šolo. Pomembno je, da se zavedamo, da učenec ne molči nalašč ali da s tem ne želi nadzorovati določene situacije. Običajno je šola prostor, kjer se ti otroci počutijo najmanj udobno. Učencu ne sme učitelj nikoli dati občutka, da čaka nanj, da bo nekaj povedal: taka situacija je zanj popolnoma anksiozna. Po drugi strani pa si učenec ne želi razočarati učitelja, kadar mu ne more odgovoriti. Pouk mu lahko olajša tako, da oblikuje male kooperativne skupine za delo, ga opogumlja pri komunikaciji s sošolci in uvede neverbalne metode komuniciranja, snov ga izprašuje na samem, redno sodeluje s starši in z zunanjimi strokovnjaki (Kesič Dimič, 2010, str. 23).

1.1.2.7 Gibalno ovirani otroci

Gibalno ovirani otroci oz. otroci z zmanjšanimi zmožnostmi gibanja imajo prirojene ali pridobljene okvare gibalnega aparata, centralnega ali perifernega živčevja. Posledično imajo težave pri vključevanju v dejavnosti in sodelovanju. Glede na gibalno oviranost razlikujemo otroke z lažjo, zmerno, težjo in težko gibalno oviranostjo. Gibalno ovirani otroci imajo prirojene ali pridobljene okvare gibalnega aparata, centralnega ali perifernega živčevja. Gibalna oviranost se odraža v obliki funkcionalnih in gibalnih motenj. Vzrokov za gibalno oviranost je več. To so lahko različna stanja, bolezni, obolenja ali posledice poškodb. Med najbolj znanimi in tudi pogostimi so naslednja:

- cerebralna paraliza (CP);
- spina bifida;
- mišična in živčno-mišična obolenja;
- multipla skleroza;
- stanja po poškodbi glave;
- stanja po poškodbi hrbtenice;
- kronične bolezni in obolenja (Kesič Dimič, 2010, str. 25).

Prilagoditve pouka

1. Gibalno oviranemu učencu zagotovite nemoten dostop do vseh pripomočkov v razredu. Vrste med klopmi naj bodo dovolj široke za premikanje. Enako velja za vse prostore na šoli, ki jih tak učenec uporablja.
2. Delovna ploskev naj bo nederseča in po potrebi dvignjena, malo pod kotom.
3. Pri pisanju lahko učencu ponudite različne nastavke za pisala.
4. Učencu omogočite uporabo prenosnega računalnika in prilagojeno tipkovnico ter miško.
5. Pri branju lahko uporablja povečevalno steklo.
6. Odmerite mu več časa za reševanje.
7. Povečajte format delovnih listov, pustite več prostora za zapisovanje odgovorov.
8. Opogumljajte ga, naj sodeluje pri vseh dejavnostih.
9. Zamenjajte sošolce v vlogi pomočnika.
10. Z učencem se dogovorite, koliko pomoči potrebuje od vas in kdaj mu jo ponudite.
11. Premišljeno načrtujte zaposlitve ali dnevne dejavnosti, ki so povezane z mobilnostjo in gibanjem.
12. Vzeti si je treba dovolj časa, da se z njim pogovorite o strahovih ali frustracijah, ki jih goji zaradi svojih potreb (Kesič Dimič, 2010, str. 26).

1.1.2.8 Dolgotrajno bolni otroci

Otroci, ki so dolgotrajno bolni, so otroci z dolgotrajnimi oziroma kroničnimi motnjami in boleznimi, ki jih ovirajo pri šolskem delu. Dolgotrajna bolezen je tista, ki ne izzveni v treh mesecih. Med dolgotrajne bolezni štejemo na primer **nevrološke bolezni (epilepsija), avtoimune motnje, motnje prehranjevanja (anoreksija, bulimija, kompulzivno prenažedanje), kardiološke, alergološke, onkološke in vse druge bolezni**, zaradi katerih učenec pogosto izostaja od pouka ali je celo hospitaliziran. Ti otroci se pogosto slabo počutijo, so šibki in utrujeni (Kesič Dimič, 2010, str. 35).

Motnje hranjenja

Motnje hranjenja so v večini primerov beg pred neko spremembo ali način reševanje težav, ki sprva sploh niso povezane s samo hrano. Sem štejemo anoreksijo, bulimijo in kompulzivno prenažedanje. Motnje lahko povzroča preplet različnih dejavnikov. To so dedna obremenjenost,

biološki dejavniki, družinski dejavniki, socialno-kulturni dejavniki in predvsem psihološki dejavniki (Kesič Dimič, 2010, str. 36).

Najpogosteje se pojavijo na prehodu iz otroštva v adolescenco. Od vseh treh motenj hranjenja je najbolj očitna oziroma navzven vidna anoreksija, saj se osebe pogosto izstradajo do neprepoznavnosti. Osebe imajo grozen, skoraj patološki strah pred debelostjo in tako postanejo „specialisti za hrano“. Poznajo kalorične vrednosti hranil, dobre shujševalne programe, učinkovite vadbene programe, so odvisne od tehtnice. Pogosto z užitkom pripravljajo hrano za druge, saj tako izživijo svojo potrebo po hrani, okolici pa tako niso sumljive (Kesič Dimič, 2010, 36).

Bulimija

Motnja se v večini primerov začne z anoreksijo in nastopi kasneje v mladostništvu. Pomeni prenehanje in kasneje bruhanje. Večinoma imajo osebe normalno telesno težo, a so popolnoma nezadovoljne s svojim telesom, patološko jih je strah debelosti. Lahko so zelo depresivne. Zaradi samopovzročenega bruhanja nastane veliko poškodb: vnetje sluznice, otečena žleza slinavka, poškodbe zobne sklenine, neredno odvajanje, težave z ledvicami, moteno delovanje srca in jajčnikov (Kesič Dimič, 2010, str. 37).

Učenci z epilepsijo

Epilepsija je nevrološka motnja. Njeno ime izvira iz grškega jezika (epilepsi pomeni napad; bolezen, ki zgrabi). Do epileptičnega napada pride zaradi previsoke vzdraženosti celic možganske skorje, ki se odzovejo z enakomernimi izbruhi električnih impulzov. Bolezen je opisal že Hipokrat, ki je poudarjal, da epilepsija ni božja bolezen ter da jo povzročajo bolezni in okvare možganov (Kesič Dimič, 2010, str. 38).

Dejstva o epilepsiji

- Vzrok motnje je pri približno 70 % bolnikov neznan.
- Epilepsija ni znak duševne motenosti in nižjih intelektualnih sposobnosti.
- Epilepsijo ima oko 1% prebivalstva, vendar je danes zaradi dokaj uspešnega zdravljenja skoraj neopazna.
- Znanih je oko 30 podvrst epilepsije, ki imajo različne značilnosti.

- Otroci z epilepsijo so lahko vključeni med svoje vrstnike in uživajo v življenju tako kot vsi ostali.
- Enkrat, neponovljiv epileptičen napad še ne pomeni, da ima oseba epilepsijo.
- Epilepsija ni nalezljiva (Kesič Dimič, 2010, str. 39).

Znaki ob napadu pri otrocih

- zameglitve;
- zastrmitve;
- nenavadni glasovi, zgrešeno zaznavanje;
- nenavadni kratkotrajni trzljaji glave, nog, rok, ki se večkrat ponovijo;
- močno tresenje telesa z obračanjem oči, izgubo nadzora nad telesom ali celo z izgubo zavesti (Kesič Dimič, 2010, str. 39).

1.1.2.9 Otroci s primanjkljaji na posameznih področjih učenja

Otroci s primanjkljaji na posameznih področjih učenja so tisti, pri katerih se zaradi znanih ali neznanih motenj v delovanju centralnega živčnega sistema pojavljajo zaostanki v razvoju v zvezi s pozornostjo, pomnjenjem, mišljenjem, koordinacijo in komunikacijo. V razvoju socialnih in emocionalnih sposobnosti pa se kažejo izrazite težave pri branju, pisanju, pravopisu in računanju. Primanjkljaji trajajo vse življenje in vplivajo na učenje in vedenje. Tak otrok ima težave pri komunikaciji z vrstniki, neroden je pri uporabi pisala (škarij), počasen je pri sledenju navodilom in izvajanju rutinskih spretnosti ter ima se težko časovno in prostorsko orientira (Filipčič, 2006, str. 2).

V šoli so lahko učenci, ki imajo učne težavice ali težave, ki se najpogosteje odražajo na področjih branja, pisanja, pravopisa in računanja. Vzrok za te težave pogosto tiči v slabši fini motoriki, koordinaciji, komunikaciji, orientaciji in predstavljenosti, pomnjenju in mišljenju, ali pa je opazna kratkotrajnejša pozornost in slabša zbranost za delo ter nemir, lahko pa tudi slabša socialnočustvena kompetentnost. Naštejemo lahko nekaj prepoznavanih znakov, ki so značilni za otroke te skupine:

- imajo slab slušni spomin;
- imajo načeto ali slabo samopodobo;
- vsaka malenkost jih hitro zmoti pri usmerjenem delu;

- težko se za dlje časa osredotočijo na zastavljeno nalogo;
- so spontani v izražanju, pogosto ne zmorejo nadzirati čustev;
- hitro se zmedejo;
- večinoma težje delajo v skupini;
- težje si zapomnijo zapletena ali dolgoročna navodila;
- imajo težave s koordinacijo;
- imajo težave z grafomotoriko;
- imajo slab občutek za čas (Kesič Dimič, 2010, str. 42).

1.1.2.10 ADHD

ADHD (*Attention Deficit Hyperactivity Disorder*) je motnja, o kateri se zadnje čase kar precej govori. Velikokrat slišimo starše, učitelje, sorodnike, stare starše reči: „*Tale naš je gotovo hiperaktiven!*“ Današnji čas in slog življenja nas vse silita v hitrost, niso pa zato vsi hiperaktivni. Danes otroci živijo v popolnoma drugačnem svetu, kot smo odraščali mi ali naši starši. Okolje je polno stimulatorjev. Če se sprehajate po nakupovalnem centru, vse migota, ropota, se sveti in bliska. Čas izgubljammo z izbiranjem izdelkov v trgovini in tako nakupujemo veliko dlje kot v časih naših babic (Kesič Dimič, 2010, str. 55).

Težave v šoli

Čeprav je večina opozorilnih znakov največkrat opazna že v zgodnjem otroštvu, največ učencev z motnjo ADHD odkrijejo šele po prihodu v šolo. Tu morajo slediti ustaljenim normam, česar večinoma ne zmorejo, zato se učitelji hitro začnejo pritoževati staršem, naj poiščejo ustrezno pomoč (Kesič Dimič, 2010, str. 57).

Kratkotrajna pozornost, težave pri osredotočenju:

- težave pri poslušanju snovi pri pouku – zaradi tega je miselno odsoten, kar se odraža v nepopolnih zapiskih in pozabljenih nalogah;
- premalo posvečanja dobrim detajlom – dela nepotrebne napake pri velikih začetnicah, črkovanju;
- ne dokonča naloge, obrača se naokrog, zanima ga vse, razen snovi;
- ne zaveda se pomembnosti svojih šolskih ocen (Kesič Dimič, 2010, str. 57).

1.1.2.11 Otroci z motnjami vedenja in osebnosti, ki potrebujejo prilagojeno izvajanje programov

Otroci z motnjami vedenja in osebnosti so otroci z disocialnim vedenjem, ki je intenzivno, ponavljajoče se in trajnejše ter se kaže z neuspešno socialno integracijo. Otrokovo disocialno vedenje se pogosto kaže s simptomi, kot so npr. agresivno vedenje, avtoagresivno vedenje, uživanje alkohola in mamil, uničevanje tuje lastnine, pobegi od doma in čustvene motnje. Vsi otroci so kdaj pa kdaj nagajivi, kljubovalni, uporniški in impulzivni. Tako vedenje je za odraščajoče bitje čisto normalno. Učenci s čustvenimi in z vedenjskimi motnjami pa so tisti posamezniki, ki imajo na teh področjih več težav. Pogosto imajo slabe socialne odnose s svojimi vrstniki, so v stalnih konfliktih s starši in učitelji, kršijo pravne norme in imajo težave v čustvovanju. V tej skupini lahko najdemo tako fante kot dekleta, se pa pri dekletih težavno vedenje odraža drugače, kot smo vajeni pri fantih. Pri dekletih je bolj prisotna relacijska agresivnost. To pomeni, da uničujejo prijateljske vezi, razdirajo skupine. Otroci s čustvenimi in vedenjskimi motnjami bolj verjetno izhajajo iz okolja, kjer:

- imajo starši psihične motnje;
- je v družini prisoten alkohol ali celo uživanje drog;
- je bilo v družini zaznati več kazenskih ovadb, kriminalnih nagnjenj;
- med starši in otrokom je nezdrav odnos;
- so matere zanosile še kot najstnice;
- prisoten je močan škodljiv vpliv medijev;
- otrok izhaja iz drugega kulturnega okolja ali je pripadnik druge veroizpovedi (Kesič Dimič, 2010, str. 61).

Vedenjski znaki otrok s posebnimi potrebami

- Nasilništvo do oseb in živali.
- Uničevanje tuje lastnine.
- Pomanjkanje empatije in skrbi do drugih.
- Ne prevzema odgovornosti za svoja dejanja.
- Ne upošteva pravil.
- Vede se agresivno.
- Uživa nedovoljene substance.
- Pogosto se prepira z odraslimi.
- Ne upošteva staršev.

- Za smolo krivi druge.
- Ponavljajoči se neupravičeni izostanki od pouka.
- Nizka frustracijska toleranca.
- Izvaja medvrstniško nadlegovanje.
- Začenja pretepe (Kesič Dimič, 2010, str. 61).

1.2 VZGOJA IN IZOBRAŽEVANJE OTROK S POSEBNIMI POTREBAMI SKOZI ZGODOVINO

1.2.1 Izobraževanje otrok s posebnimi potrebami do 20. stoletja

Prva ideja o izobraževanju otrok s posebnimi potrebami se je pojavila šele v 17. in 18. stoletju. Po virih zdravnika in pedagoga Jean-Marca Itarda iz let 1802 in 1806 so enajstletnega otroka našli v gozdu (divji otrok Viktor) in zanj so pripravili program socializacije in izobraževanja. Zdravnik in vzgojitelj Itard je izrazil željo, da bi tega otroka socializirali. Razvil je posebno metodo, to je prvi poskus izobraževanja otrok s posebnimi potrebami. Juan Jules Vives se je zavzemal za izobraževanje slepih, medtem ko se je Erazmus Rotterdamski skupaj z drugimi pedagogi zavzemal za ureditev izobraževalnega sistema in položaja invalidov v družbi. Itardovi nasledniki so predstavili njegovo zamisel o izobraževanju otrok s posebnimi potrebami naprej v ZDA, kjer so ustanovili institucijo za znanstveno raziskovanje kognitivnih sposobnosti in značilnosti ljudi s posebnimi potrebami. Po podatkih Danielsa in Stafforda (2003) je bila leta 1830 v ZDA ustanovljena prva šola za gluhe in slepe. Ta vrsta posebne šole je omogočila izobraževanje otrok s posebnimi potrebami. Program teh šol je vseboval uporabo znakovnega jezika, posebne vrste gibanja, kretenj in alternativnih sistemov komunikacije. Šole so bile v posebni izolaciji, stotine kilometrov stran od otrokovega doma in delovale so po načelu integriranega izobraževanja. V začetku 20. stoletja je italijanska zdravnica Maria Montessori izrazila zaskrbljenost zaradi otrok, ki živijo v revščini na obrobju italijanske prestolnice. Zavzemala se je za individualno delo z otroki, ki bi jim omogočilo, da skrbijo sami zase. Sredi šestdesetih let je v ZDA začel projekt Head Start, ki je predstavil celovit program izobraževanja in vzgojno varstvo predšolskih otrok in staršev. V tem projektu so leta 1972 sodelovali otroci s posebnimi potrebami v rednih predšolskih in šolskih programih. To je postal zgodovinski model pomoči otrokom s posebnimi potrebami in njihovim družinam. Zahvaljujoč številnim projektom in ljudem, ki so se borili za vključevanje in izobraževanje otrok z razvojnimi motnjami, sta danes v ZDA takšnim otrokom zagotovljena ustrezna vzgoja in izobraževanje v vključujočih skupinah. Otroci s posebnimi potrebami lahko obiskujejo vrtce, osnovne šole, gimnazije, poklicne šole in celo hodijo na fakulteto. Tako se otroci s posebnimi potrebami usposobijo za delo, postanejo del socialnega sistema zaposlenih in uživajo vse pravice, ki jim jih daje družba, v kateri živijo (Daniels in Stafford, 2003).

Prvo šolo za slepe pa tudi za tiste z intelektualnimi težavami so odprli v Parizu. Kasneje se je veliko teh šol razširilo po vsej Franciji in drugih delih sveta. Prvo takšno šolo na Hrvaškem so odprli leta 1930 in v njej so imeli poseben razred na oddelku tudi otroci z motnjami v duševnem razvoju (Zrilić, 2003).

„Družba je imela v zgodovini zelo netoleranten odnos do otrok in ljudi s težavami. Tudi v skoraj vseh starodavnih kulturah njihovih potreb niso upoštevali. Ti otroci so veljali za božjo kazen, bili so popolnoma izolirani. V šolah, ki so obstajale v starem in srednjem veku, otroci s posebnimi potrebami niso imeli pravice do izobraževanja, ker so veljali za nezmožne za učenje in poučevanje“ (Zrilić, 2013, str. 142).

1.2.2 Univerzalne človekove pravice

Univerzalne človekove pravice so v demokratičnem svetu univerzalni temelj urejanja človeških odnosov. Omejujejo nepotrebne (negativne) družbene antagonizme oz. konflikte, omogočajo ljudem razmeroma ustvarjalen razvoj in so proizvod človekove oz. družbene racionalnosti. Zapisane so v Deklaraciji o človekovih pravicah, ta načela pa so vpeta v zakonih in delovanje posameznih držav. Univerzalna načela, ki naj bi jih upoštevala vsaka demokratična država, temeljijo na zagotavljanju enakih možnosti in izbire, zagotavljanju osebnega razvoja, enakopravnosti, spoštovanju, sprejetosti, toleranci, nediskriminaciji itd. V demokratični državi morajo biti zagotovljene pravice vsem ne glede na spol, socialno in kulturno poreklo, veroizpoved, narodno pripadnost, telesno in duševno konstitucijo (Splošna deklaracija človekovih pravic, 2018).

„Ideja o človekovih pravicah se neprestano razvija in nove pravice, ki se izpostavljajo v današnjem času, ne izhajajo več toliko le iz principa enakopravnosti vseh posameznikov, temveč tudi iz priznavanja njihovih razlik“ (Čuk Peček in Lesar, 2009, str. 171). Procesa demokratizacije in globalizacije ter sprejemanje novih družbenih vrednot so posameznikom, ki so bili do tedaj diskriminirani, dali pravico biti drugačen. V demokratičnih izobraževalnih sistemih morajo biti vpeta načela univerzalnih človekovih pravic. Izobraževalne institucije se morajo zavedati individualnosti vsakega učenca in na podlagi njegovih zmožnosti organizirati vzgojo in izobraževanje, ki bo zanj prinesla maksimalne učinke (Čuk Peček in Lesar, 2009, str. 171).

1.3 OPREDELITVE VZGOJE IN IZOBRAŽEVANJA OTROK S POSEBNIMI POTREBAMI

Vzgoja je proces graditve in oblikovanja človeka z vsemi njegovimi fizičnimi, intelektualnimi, moralnimi, estetskimi in delovnimi lastnostmi. To je zelo zapleten proces, v katerem sodelujejo številni dejavniki. Vzgoja je najpomembnejši dejavnik pri razvoju človeka in celotne človeške skupnosti. Ima svoj univerzalni, zgodovinski in individualni pomen. Obstaja, odkar obstaja človek. Pojavila se je na samem začetku zgodovine človeške družbe in človeka spremlja na poti njegove humanizacije in družbenega napredka. S prenosom zgodovinskih izkušenj – dosežkov kulture in civilizacije na nove generacije – je bila dosežena povezanost, kontinuiteta generacij. Človek je nenehno delal, raziskoval, odkrival nova znanja, bogatil obstoječa in celotni sklad človeškega znanja in spretnosti, razumevanj, prepričanj in odnosov prenašal na mlajše generacije. To je omogočilo razvoj, stalen napredek človeškega dela, znanosti in tehnologije, kulture in civilizacije, filozofije in umetnosti, človeške družbe in človeka samega. Izobraževanje je močno povezano z razvojem in izboljšanjem človeške skupnosti. Vgrajeno je v temelje družbenega napredka. Brez vzgojne dejavnosti razvoj človeške družbe ne bi bil mogoč. Brez vzgoje in izobraževanja ne bi bilo človeške družbe ali njene zgodovine. Vzgoja je eden od temeljev razvoja in vzdrževanja človeške vrste. Zato je pomembna in stalna družbena kategorija. Vzgoja je tudi temeljnega in bistvenega pomena pri razvoju vsakega posameznega človeka: omogoča razvoj njegovih telesnih, intelektualnih, moralnih, estetskih in delovnih sposobnosti, razvoj racionalnih in čustvenih področij človekove osebnosti. Zato je izobraževanje proces graditve, počlovečenja človeka kot humanega bitja. Lahko rečemo, da so naše znanje, veščine in navade, naše nagnjenosti in sposobnosti, naš pogled na svet, naše čustveno življenje, naša osebnost in značaj (pomen) – v veliki meri posledica vzgoje. Osnovni smisel vzgoje je v sprejemanju vseh dosežkov človeške kulture in civilizacije (Tomasović, 2010).

Mlade generacije v razmeroma kratkem obdobju sprejmejo celo zakladnico človeškega znanja, pa tudi bogastvo vrednot, prepričanj in stališč o dobrem in zlu, smislu človeškega življenja, človekovih težnjah in idealih, pravicah in dolžnostih, bistvu človeštva in o človeškem dostojanstvu. V procesu vzgoje posameznik izpolnjuje in sprejema človeška vrednostna merila in se tako gradi kot osebnost. Tako se izobraževanje kaže kot proces personalizacije, pa tudi socializacije ali kot proces moralnega dozorevanja posameznika. Vzgoja si mora prizadevati za najvišje človeške ideale. Njen cilj je popoln človek, popolna

osebnost. Zato so vzgojna prizadevanja usmerjena v razvoj vseh človeških sposobnosti, uresničevanje vseh njegovih ustvarjalnih možnosti, v uresničitev večplastne osebnosti. Končni namen mora biti vedno človek, bogata civilizirana osebnost. V skladu s tem se pedagoška prizadevanja trudijo zgraditi človeka, v katerem se povezujejo in dopolnjujejo telesna harmonija, lepota in zdravje, duhovno bogastvo in neodvisnost, moralna moč in dobrot, estetski občutek harmonije in lepote, delovna kultura in tehnična kultura. Tak vzgojni ideal odraža težnje človeštva v preteklosti in danes. To je človeška moč (Tomasović, 2010).

Z vzgojo želimo vplivati na graditev in oblikovanje osebnosti, na opravljanje dolžnosti v skladu s človekovim dostojanstvom. To je dolg in zelo večplasten proces. Poteka v vseh oblikah življenja: v družini in šoli, v drugih izobraževalnih ustanovah in širše. Nanj vplivajo način življenja, družbeno razumevanje in odnosi, literatura, mediji, kulturne ustanove, pa tudi celotna angažiranost otrok, njihov osebni odnos, različne dejavnosti, dejavnosti v prostem času. Izobraževanje ni vsemogočno niti nemočno, ima svoje meje in možnosti. Odvisno je od naravnih danosti, družbenih razmer in odnosa učencev do izobraževalnih dobrin, vzgojnih vrednot in vzgojiteljev (Tomasović, 2010).

Ob predpostavki, da dedovanje in neugodne družbene okoliščine ne postavljajo večjih omejitev, ima vzgoja velik potencial za graditev človeške osebnosti in oblikovanje človeka. Je imanentna vrednostna kategorija in je ključnega pomena za vse ljudi. Brez tega si človeškega življenja sploh ne moremo predstavljati. Človeška družba nikoli ni obstajala, ne obstaja in ne bo nikoli obstajala brez izobraževanja. To je sestavni del življenja. Zato ima izredno pomembno mesto in je bistveno v človeški skupnosti in v vsaki posamezni družbi (Tomasović, 2010).

1.3.1 Otroci s posebnimi potrebami v redni osnovni šoli

Če je bilo še v nedavni preteklosti vključevanje otrok s posebnimi potrebami v redne šole nepojmljivo, je danes to postalo praksa. Še vedno je na poti veliko ovir in težav, ki jih je treba premostiti na področju izobraževanja kadra, zagotavljanja sredstev in ozaveščanja ljudi in otrok o integraciji ter na splošno o otrocih s posebnimi potrebami, a bistveno je, da delamo na tem, da bi takim otrokom omogočili enakovredno izobrazbo in vključitev v redne šole. Po trditvah dr. Mohorič Vrhovski (2006, str.130) naj bi se z vključevanjem učencev z različnimi potrebami:

- spremenili odnosi in pogledi na vse učence in njihove sposobnosti,
- preučili dejavniki in strategije poučevanja in učenja ter pristopi k poučevanju,
- prilagodilo okolje (rednega) razreda in šole,
- povečalo sodelovanje in timsko reševanje problemov skupaj s starši otrok,
- bolj povezal sistem posebnega in rednega sistema izobraževanja,
- povečala ponudba modelov izobraževanja in oblik pomoči ter olajšali prehodi med njimi.

V Sloveniji obstajajo ustrezne zakonske osnove za usmerjanje otrok z različnimi vrstami in stopnjami posebnih potreb v različne programe, ki se lahko izvajajo tudi v rednih vzgojno-izobraževalnih ustanovah.

Po 5.členu Zakona o usmerjanju otrok s posebnimi potrebami (2011) „vzgoja in izobraževanje otrok s posebnimi potrebami poteka po:

- programu za predšolske otroke s prilagojenim izvajanjem in dodatno strokovno pomočjo,
- prilagojenem programu za predšolske otroke,
- vzgojno-izobraževalnih programih s prilagojenim izvajanjem in dodatno strokovno pomočjo,
- prilagojenih programih vzgoje in izobraževanja z enakovrednim izobrazbenim standardom,
- prilagojenih programih vzgoje in izobraževanja z nižjim izobrazbenim standardom,
- posebnem programu vzgoje in izobraževanja za otroke z zmerno, težjo in težko motnjo v duševnem razvoju in drugih posebnih programih (v nadaljevanju posebni program vzgoje in izobraževanja),
- vzgojnih programih.“

Toda kljub temu se v rednih vzgojno-izobraževalnih ustanovah od leta 2003 naprej po trditvah M. Kavkler (2006, str. 113) izvajajo le izobraževalni programi prilagojenega izvajanja z dodatno strokovno pomočjo. Število otrok, vključenih v ta program, pa je iz leta v leto večje, kar pa je po trditvah mnogih včasih preveč obremenjujoče tako za učence kot tudi za strokovne delavce in učitelje.

V program prilagojenega izvajanja z dodatno strokovno pomočjo so usmerjeni tudi otroci z izrazitejšimi posebnimi potrebami (npr. otroci z lažjo motnjo v duševnem razvoju), ki bi jim posebne potrebe lahko zadovoljili le v programih z več prilagoditvami in intenzivnejšimi

oblikami pomoči. V program prilagojenega izvajanja z dodatno strokovno pomočjo pa so po besedah M. Kavkler (2006, str. 113) zmotno usmerjeni tudi številni otroci z učnimi težavami (revni, zanemarjeni otroci), ki jim pripadajo oblike pomoči (dopolnilni pouk, individualne in skupinske oblike pomoči in prilagoditve procesa poučevanja), predvidene po Zakonu o osnovni šoli iz leta 1996. Otroci, usmerjeni v program prilagojenega izvajanja z dodatno strokovno pomočjo, imajo pravico do prilagoditev organizacije, načina preverjanja in ocenjevanja znanja, napredovanja in časovne razporeditve pouka ter dodatne strokovne pomoči, nadaljuje M. Kavkler (2006, str. 114). V praksi se pogosto izvaja le dodatna strokovna pomoč, manj pozornosti pa se posveča prilagodbam v procesu poučevanja, ki pa so za otroke s posebnimi potrebami nujno potrebne, še opozarja.

1.3.2 Individualizirani program

Individualizacija je postala temeljna zahteva pri delu z otrokom s posebnimi potrebami v procesu vzgoje in izobraževanja. Je neke vrste njeno vodilo, ki sovпада z demokratizacijo in humanizacijo družbe. Demokratična vzgoja in izobraževanje morata vsakega učenca spodbujati v razvoju, to pa lahko naredimo le tedaj, ko so učni cilji elastični in dopuščajo učencu učenje tistega, kar zmore, in na tak način, kot zmore. Individualizirani program je postal ključni dokument za vsakega otroka s posebnimi potrebami, je načrt, kako delati in kako prilagoditi azmere. Ta program se je prvič pojavil kot obvezni dokument za vsakega otroka s težavami. Individualizirani program vključuje:

- dokumentacijo o otrokovih aktualnih edukacijskih značilnostih;
- identifikacijo letnih edukacijskih ciljev;
- identifikacijo kratkoročnih edukacijskih ciljev;
- pokazatelje vrste in trajanja edukacijskih programov;
- identifikacijo procedur in lestvic za evalvacijo otrokovega napredka (Opara, 2015, str. 44–45).

1.3.3 Vzgojna in izobraževalna naloga šole

Učiteljeva pripravljenost na inkluzivno vzgojo in izobraževanje je ključni dejavnik uspeha inkluzivne šole, zato je treba že v času študija bodoče učitelje dobro opremiti z znanjem za uspešno delo v inkluziji. Učitelji naj si pridobijo temeljna znanja in spretnosti za prilagajanje učnih vsebin, ocenjevanje učencev s posebnimi potrebami, uporabo podporne tehnologije, individualizacijo učnega procesa (Štemberger, 2014, str. 3–16).

Dejstvo je, da imajo šole izobraževalno nalogo, žal pa te izobraževalne naloge pogosto ne razumejo v skladu s časom, v katerem živimo. Šole so v preteklosti delovale po načelu kazni in prisile, vendar ta način ni bil niti uspešen niti pravilen, zato morajo šole in vzgojitelji, ki v njih delajo, svoj pristop posodobiti. Priznani danski terapevt in učitelj Jesper Juul primerja šole s tovarnami iz obdobja industrijske blaginje. Navaja, kako morajo delavci v tovarni le delati, ne pa razmišljati. Podobne so tudi šole, v katerih so učenci poslušni in trpijo zaradi ogromno gradiva, ki ga kasneje preprosto pozabijo: "Gospodarstvo danes ne potrebuje poslušnih poveljnikov, ampak odgovorne, močne ljudi, ki so ustvarjalni in se lahko sami odločajo" (Juul, 2013, str. 29).

Včasih so se učitelji distancirali od vzgoje in pogosto so obtoževali starše, da ne znajo vzgajati svojih otrok in kako morajo otroci prihajati v šolo vzgojeni, vendar je jasno kot beli dan, da „kdor preživi vsaj pet minut z otrokom, ga vzgaja s svojo prisotnostjo in zgledom“ (Juul, 2013, str. 31). Dandanes se govori tudi o izobraževanju za prihodnost, zato Edgar Morin trdi, da obstaja sedem osnovnih spoznanj, ki jih bo moralo izobraževanje za prihodnost obravnavati. Torej spoznanja, ki so bila v izobraževanju doslej zanemarjena, in to so: „Slepe točke spoznanja: zabloda in iluzija, načela ustreznega spoznanja, temeljito poučevanje človeškega stanja, učiti zemeljsko identiteto, se soočiti z negotovostjo, poučevati razumevanje in etiko človeške rase.“ (Morin, 2002, str. 19) Zakaj teh sedem in kaj želi avtor povedati? Morin razmišlja, kako se pri izobraževanju in vzgoji otrok, kjer je cilj znanje, zanemari poučevanje o sebi, človeško spoznanje, človeške pomanjkljivosti. To so napačne predstave in iluzije, ki se pogosto dogajajo. Poleg tega meni, da je problem v poučevanju, če učencem ne ponudimo možnost združevanja delov in celote v širši kontekst, če jim ne omogočimo njihovega razumevanja lastne identitete: „Zato bi moralo biti temeljno človeško stanje bistvena tema vsake vzgoje“ (Morin, 2002, str. 20). S poučevanjem zemeljske identitete misli na poučevanje o skupni usodi, da se vsi ljudje soočajo z enakimi težavami življenja in smrti. Prav tako "se je treba naučiti strateških načel, ki nam omogočajo soočanje z

arbitrarnostjo, z nepredvidenimi in negotovimi pojavi, za kar se lahko zahvalimo hitremu širjenju informacij, pridobitvijo novejšega časa“ (Morin, 2002, str. 22).

Razumevanje je treba poučevati, ker je življenjskega pomena. Za vsakdanje življenje in končno vzgojo moramo vključevati poučevanje o trojici posameznik-družba-vrsta, saj moramo otrokom pomagati spoznati, da je človek posameznik, hkrati pa tudi del družbe in del vrste. Poudarek je na prihodnosti, od vzgoje je odvisno, kakšna bo prihodnost prihodnjih generacij, kajti le z izobraževanjem lahko omogočimo spremembe, potrebne za izboljšanje sveta. Osebnostno se strinjam z Morinom in njegovih sedem spoznanj mi je na nek način odprlo oči. Nikoli nisem razmišljala o globalnih težavah zaradi slabe vzgoje. Ja, vsaka izobraževalna ustanova, vsak vzgojitelj bi morala svojo izobraževalno dejavnost preusmeriti v prid razvoju in napredku. Torej šola in vzgojitelji, ki v njej delajo, na hrbtu nosijo veliko breme, in so za vzgojo otroka enako odgovorni kot starši. Vzgoja in izobraževanje imata posebno nalogo: „To pomeni, da mislijo nanju kot na dejavnosti, ki sami po sebi nimata namena, ampak ta tiči v tistem, kar morata opraviti kot svojo nalogo“ (Polić, 1993, str. 18). Izobraževalno nalogo šole je treba razumeti zelo resno in vsak učitelj, ki opravlja to delo, mora biti vreden te naloge. Izobraževanje je treba razumeti kot potovanje k nekemu cilju, vendar se moramo osredotočiti na tukaj in zdaj, na tisto, na kar uspemo vplivati, da bomo v prihodnosti vsi boljši.

1.3.4 Vloga staršev pri izobraževanju in vzgoji otroka s posebnimi potrebami

Starši so ljudje, ki jih otrok najprej spozna, in so središče njegovega življenja. Kasneje v življenju se otrok ob posnemanju staršev, ki imajo tako vlogo vzgojiteljev, nauči temeljnih vrednot. Temelj je izobraževanje, ustvarjanje družbeno sprejemljivega posameznika in pa primarna oskrba, ki jo potrebuje otrok. V svoji rasti in razvoju je vzgoja naslednja sestavina razvoja, ki je temelj življenja (Ivančić, 2020, str. 2).

„Z drugimi besedami, pristojni starš razmišlja o vzgoji svojega otroka kot o izzivu, ki ga lahko sprejme in zna sprejeti, in izzivu, ki mu ustreza, ker ima za to potrebne spretnosti“ (Jurčević Lozančić, Kunert, 2015, str. 43). Zato je zelo pomembno, da starši in sam otrok razumejo resnost starševske vloge v otrokovem življenju. Poleg naloge priprave otroka na življenje starševstvo tudi soustvarja novo družbo.

Tako kot vzgojna vloga družine se tudi družinska kultura stalno spreminja. Z razvojem otroci sprejemajo kulturo. Vsaka družina ima svoje vrednote, po katerih se ustvarjajo norme in

oblike vedenja družinskih članov. Oblikuje se družinska kultura, v kateri otrok odrašča, in to vpliva na razvoj njegove osebnosti in vedenje, kako v življenju izpolnjuje svoje potrebe in vstopa v interaktivne odnose s skupnostjo. Zato ima družina poleg izobraževalne vloge temeljni pomen pri ustvarjanju družinske kulture, v kateri otroka vzgajamo in ga učimo temeljnih vrednot za življenje. Ne glede na neizogibno dovzetnost za dinamiko družbe, v kateri smo vsak dan, ima vsaka družina edinstveno kulturo, ki jo oblikuje. Hkrati je pomembno omeniti, kako pri ustvarjanju in oblikovanju lastne kulture vsi družinski udeleženci sodelujejo v interaktivnih odnosih in noben član ne sme biti izvzet ali zanemarjen. Tudi glede na pripadnost družbeni skupnosti ima nesporni vpliv tudi neposredno okolje vsakega člana glede na njegovega individualno vključevanje v različne skupnosti ali skupine zunaj doma. Tudi to neizpodbitno vpliva na celotno družinsko strukturo. Kakovost družinske kulture je vidna v načinu komuniciranja njenih članov, v njihovih medsebojnih odnosih in načinu reševanja problemov (Visković, 2018). Tudi vloga vzgojitelja ni zanemarljiva glede na to, da se vzgojitelj razmeroma hitro vključi v družinsko življenje oz. v vzgojo zaupanega mu otroka (Ivančić, 2020, str. 3).

V vzgojno-izobraževalni ustanovi vzgojitelj sprejme starše kot enakovredne partnerje, v funkcionalni družini pa starši otroka sprejmejo na enak način. Da bi dosegli optimalno delovanje družine, je treba vsakega družinskega člana sprejeti in spoštovati njegovo avtonomijo. Poleg občutka pripadnosti otroci dobijo občutek neodvisnosti, ki ga morajo naravno zadovoljiti (Ivančić, 2020, str. 5).

1.3.5 Vključevanje staršev v vzgojo in izobraževanje otrok s posebnimi potrebami

Vloga staršev je izredno pomembna, saj so starši edini odrasli, ki stalno spremljajo vzgojo in izobraževanje svojih otrok od rojstva do polnoletnosti. V preteklosti starši niso bili vključeni v proces izobraževanja svojih otrok iz različnih razlogov, med drugim tudi izobraževalni sistem ni podpiral tega vključevanja. Nekateri izobraževalni sistemi so namerno ali nenamerno zastrašujoče vplivali na starše, saj jih niso obravnavali kot da so enakovredni partnerji tistim, ki so se izučili za delo z otroki s posebnimi potrebami. V primerjavi s strokovnjaki niso imeli dovolj znanja v izobraževalnem procesu, zato so bili v stiku s šolskimi delavci v podrejenem položaju (Kavkler, Morison, Babuder, Pulec, Viola, 2008, str. 197).

Dandanes se vloga staršev pri izobraževanju otrok zelo spreminja. V nekaterih državah so starši vse bolj vključeni v sprejemanje politike in zakonodaje na nacionalni ravni in tudi na ravni šole, kjer so del sveta šole. V preteklosti pa so starši prejeli le obvestilo o tem, kakšne vrste izobraževanja bo deležen njihov otrok in kje bo to potekalo (Kavkler, Morison, Babuder, Pulec, Viola, 2008, str. 198).

Otrok s posebnimi potrebami zahteva veliko pozornosti in sodelovanje staršev in šolskih strokovnih delavcev. Šolski strokovni delavci se morajo zavedati različnosti vsakega izmed staršev kakor tudi vsakega otroka, zato morajo z različnimi starši ustvariti različne odnose, da zagotovijo najučinkovitejšo obravnavo otroka s s posebnimi potrebami (Kavkler, Morison, Babuder, Pulec, Viola, 2008, str. 204).

1.3.6 Vloga in pomen stalnega ali začasnega spremljevalca

Thomas in Glenny (2002) si v ZDA prizadevata za temeljno načelo inkluzivnega izobraževanja, iz katerega izhaja, da se vsi učenci v razredu, ne glede na njihove razlike, učijo skupaj, šole pa so tiste, ki morajo prepoznati in se odzvati na različne potrebe svojih učencev ter zagotoviti kakovostno izobraževanje z ustreznimi učnimi programi in viri. Ena od nepogrešljivih potreb za učence s posebnimi potrebami je stalni ali začasni spremljevalec. Podpora inkluzivni učilnici predstavlja trajno vključitev spremljevalca v učni proces, temeljna naloga spremljevalca pa naj bi bila podpiranje otroka s posebnimi potrebami v izvrševanju šolskih aktivnosti ob medsebojnem zaupanju in odgovornosti (Groom, 2006).

Po Greenspan in Wieder (2003) je stalni ali začasni spremljevalec oseba, ki ima pri individualnem delu z učenci s posebnimi potrebami dvojno vlogo: pomaga otrokom s posebnimi potrebami, da osvojijo znanje in veščine, in posreduje pri vzpostavljanju interakcije med temi in drugimi otroci. Stalni ali začasni spremljevalec je v prvi vrsti oseba, ki daje moč, voljo in motivacijo za nadaljnje delo, in nekdo od kogar se pričakuje, da nekomu spremeni pogled na svet, mu polepša dan in priključuje nasmeh na obraz. Otrok s posebnimi potrebami je pogosto potrebna specifična podpora v obvladovanju in usvajanju vzgojno-izobraževalnega gradiva ter premagovanju psiho-socialnih ovir, ki med drugim vključujejo delo spremljevalca pri pouku. Stalni ali začasni spremljevalec stremi h krepitvi inkluzije, ki je nov pojav v naših šolah. Mnogi starši so si verjetno oddahnili, ko so slišali, da bo njihov otrok deležen

izobraževanja v rednih šolah, je pa za to, da bi bila inkluzija uspešnejša, potrebno izpolniti niz pogojev, začenši s primerno osnovno didaktično opremo za otroke s posebnimi potrebami.

Da bi otrok s posebnimi potrebami lahko sodeloval v šolskih dejavnostih in obvladoval ovire, s katerimi se bo srečeval skozi svoje izobraževanje, mu je nepogrešljivo potrebna strokovna pomoč s strani kadra, izobraženega in pripravljenega za delo s temi otroki. Tega v izobraževanju še vedno ni dovolj. Prav zaradi vse večjega porasta števila otrok s posebnimi potrebami v šolskih sistemih in nezadostnega strokovnega kadra za pomoč le-tem, smo se v tem delu osredotočili na enega od ključnih problemov, in to je pomanjkanje spremljevalcev v izobraževanju otrok s posebnimi potrebami. Dosedanje poznavanje problematike, ki izpostavlja potrebo po angažiranju večjega števila spremljevalcev pri pouku ter nezadostno izobraženost samih spremljevalcev, temelji na nekaterih že izvedenih raziskovanjih. Zelo je pomembno, da je spremljevalec visoko izobražena oseba, pripravljena za delo z otroki s posebnimi potrebami. Vsaka sprememba v obnašanju otroka predstavlja rezulta njegovega opazovanja obnašanja drugih. Zato ima ta pristop veliko vlogo v delovanju spremljevalcev za delo z otroki s posebnimi potrebami. Stalni ali začasni spremljevalec bi moral biti pozoren na obnašanje, ne samo do otrok s posebnimi potrebami tekom pouka, temveč tudi kako se odvija komunikacija med njim in ostalimi učenci v razredu, hkrati bi moral biti pozoren tudi na samo komunikacijo ostalih učencev z otrokom s posebnimi izobraževalnimi potrebami. Spremljevalec je ta, ki izvaja in skoraj upravlja z neposredno komunikacijo med njimi. Zato naj bi stalni ali začasni spremljevalec ne delal samo z otrokom s posebnimi potrebami, ampak bi moral pomagati vsem, kolikor je to v njegovi moči (Igrić, Kobetić, Lisak, 2008).

Cerić in Alić (2005) navajata, kako so na področju izobraževanja otrok s posebnimi potrebami tudi danes, po več kot stoletju razvoja posebnega izobraževanja, bolj prisotne ideološke kot pedagoške težave. V želji, da osebo s posebnimi potrebami obvarujemo na zahtev se zdi, kot da smo pozabili na koncept svobode. Prepoveduje se jim svobodo izbire za njihovo dobro, ker naj bi strokovnjaki in okolje bolje vedeli, kaj je najbolje za njih. Medtem ko je znano, da je svoboda pomembnejša od zaščite, človeškost pa od kompetentnosti (Cerić, Alić, 2005).

Vloga in dolžnost spremljevalca ni le sedeti ob otroku s posebnimi potrebami in mu pomagati pri sprejemanju individualiziranih izobraževalnih vsebin pouka; stalni ali začasni spremljevalec v razredu skupaj z učiteljem ustvarja vzdušje, v katerem se otroci učijo in razvijajo v celoti (Lapat, 2011).

Čeprav spremljevalci nimajo možnosti sodelovanja pri tem, kaj in kako bodo učitelji poučevali, skupaj z učiteljem delujejo kot „most“ med učencem in poukom, torej skrbijo, da se otroci naučijo vsega, kar predvideva učni načrt (Bentham, 2006).

Bentham (2006) pravi, da spremljevalec – čeprav ga mnogi ne vidijo ali opazijo – opravlja veliko več nalog in zadolžitev, kot so mu dejansko dodeljene. Včasih spremljevalec poleg opravljanja svojih zadolžitev in poleg tega, da mu je dodeljena vloga pomoči otroku s posebnimi potrebami pri lažjem sprejemanju individualnega učnega načrta, ki bi ga morala predhodno oblikovati in sprejeti šola, opravlja naloge, ki jih mora običajno opraviti učitelj, vzgojitelj ali pedagog. Velikokrat se zgodi, da spremljevalec sestavi in izdela individualni načrt in program, prilagojen otrokovim sposobnostim in možnostim. Prav tako se v praksi pogosto zgodi, da spremljevalec poleg pomoči otroku s posebnimi potrebami pomaga tudi preostanku razredu kot tudi učitelju pri poučevanju določenih učnih vsebin. To je lahko tudi koristna situacija, predvsem zato, ker otrok s posebnimi potrebami ne bi izstopal ali se počutil drugačnega, pa tudi drugi učenci ne bodo razlikovali med seboj in med otrokom s posebnimi potrebami. Njegove dolžnosti so tudi, da otroka odpelje na stranišče, ga po potrebi obleče, med počitkom je dolžan biti vedno zraven otroka in, glede na obliko posebne potrebe, če otrok ne more sam jesti, ga mora spremljevalec tudi hraniti. V praksi se pogosto zgodi, da ima spremljevalec z otrokovimi starši slabo komunikacijo ali pa z njimi sploh ne komunicira, kar spremljevalca vodi v težaven položaj, saj posledično ne more poznati otrokovih navad in značilnosti otroka, kar je pomembno predvsem pri strahovih otrok, ki lahko povzročijo neprijetno situacijo tako za spremljevalca kot tudi za otroka. To se pogosto zgodi, ker imajo starši do spremljevalca previsoka pričakovanja, saj se ne morejo sprijazniti s tem, da njihov otrok ne more sodelovati pri rednem pouku, sestavljenem po rednem učnem načrtu izobraževanja, in neredko otroka tudi silijo k obiskovanju le-tega, kljub njegovim nezmnožnostim sodelovanja.

Kot izvor informacij smo uporabili angleško literaturo, kjer navajajo – tako kaže tudi praksa v Veliki Britaniji –, da so stalni ali začasni spremljevalci lahko osebe, ki so diplomirale na fakulteti za družbene ali zdravstvene vede, filozofski fakulteti, umetniški ali glasbeni akademiji.

Naloge, ki jih je potrebno opraviti, preden zagotovite podporo za otroke s posebnimi potrebami v šoli, so:

- izobraževanje spremljevalcev, praktično in neposredno delo z otroki in otroki s posebnimi potrebami, obiskovanje tridnevnega usposabljanja v organizaciji Ministrstva za izobraževanje, znanost in mladino;
- zavedati se morajo otrokovih posebnih potreb, bolezni in vseh drugih pomembnih informacij, kot so: kakšne so otrokove navade, česa se boji, kaj mu je všeč;
- predvsem, da pride do spoznanja kaj bo otroku največ koristilo in kaj je potrebno za učinkovitejše delo z otrokom;
- spremljevalec se je dolžan pozanimati o ponujenih dodatnih izobraževanjih pri članih strokovnega tima, če se ne počuti kompetentnega za individualno ali skupinsko delo z otrokom s posebnimi potrebami (Halliwell, 2003).

Iz hrvaške literature izhaja, da na Hrvaškem opažajo, da bi šola morala imenovati koordinatorja za stalne ali začasne spremljevalce, članom strokovne skupine pa bi morali zagotoviti stalno podporo učiteljev in spremljevalcev. Prav tako je treba zagotoviti redni nadzor članov strokovne skupine, pa tudi samih spremljevalcev (Strniščak, 2016), da se otroci lahko čim bolj prilagajajo izzivom šolanja. Pomaga jim tudi, da otroci čim prej najdejo svoje mesto med vrstniki, ki nimajo zdravstvenih posebnih potreb. S tem omogočamo otrokom s posebnimi potrebami odraščanje v naravnem okolju, okolje pa spodbujamo k sprejemanju drugačnosti in razvijanju strpnosti. Druge učence v razredu učimo, da s tem, da si drugačen, ni nič narobe, in jim pokažemo, da ni nemogoče poiskati in sprejeti pomoč drugih. Na ta način razvijamo celovite osebnosti, krepimo osebnost otrok s posebnimi potrebami in jim pokažemo, da zmorejo večino tega, kar zmorejo njihovi vrstniki, kolikor jim to dopuščajo njihove težave (Fajdetić, 2012).

Naloge spremljevalca so pomagati otroku razumeti učno vsebino in te informacije prilagoditi lastnemu načinu učenja. Prav tako naj spremljevalec pride 10 minut pred otrokom v šolo, kjer otroka zunaj pred šolo sprejme od staršev ali organiziranega prevoza. Če ima otrok težje telesne okvare in je zato njegovo gibanje omejeno, je spremljevalec dolžan otroku olajšati in omogočiti gibanje. Otroka s posebnimi potrebami tudi pripravi na vstop v učilnico, kar pomeni, da mu pomaga, da sleče jakno, po potrebi pa mu pomaga pri odhodu na stranišče. V učilnici postavi otroka na mesto, pripravi knjige, prepíše potrebne učne vsebine s table. Če učenec zmore vse sam, se zadolžitve spremljevalca zmanjšajo, torej njegova glavna naloga postane spodbujanje in usmerjanje otroka s posebnimi potrebami ter pomoč pri opravljanju praktičnega dela. Poleg tega, če ima otrok težave s koncentracijo in vedenjem pri pouku, spremljevalec poskrbi tudi za to, da vedenje otroka s posebnimi potrebami ne moti

poučevanja. Če tega otrok ne zmore sam, mu spremljevalec pomaga, da se preseli v drugo učilnico, prinese mu tudi malico. Po potrebi spremlja otroka na obšolskih dejavnostih ali terenskem pouku (Lapat, 2011).

1.3.7 Pristop do otroka s posebnimi potrebami v osnovni šoli

Pristop do otroka s posebnimi izobraževalnimi potrebami je zelo zahteven, zato je potrebno več znanja o njegovi težavnosti, razvoju in navadah. Po drugi strani pa je izobraževanje in vzgoja pomembna prelomnica v življenju vsakega otroka. Starši bi morali že od rojstva otroka začeti delati na širjenju svojega znanja, vizije, skrbeti za otrokov razvoj, z njim preživeti čim več časa, spodbujati njegovo razmišljanje z igro in različnimi družbeno koristnimi dejavnostmi, biti predvsem odgovorni starši in sprejemati otroka, kakršen je (Kavkler, 2005).

Mujkanović (2013) v svojem delu navaja dva pristopa do otrok s posebnimi potrebami, tradicionalni in sodobni. Tradicionalni pristop do otrok s posebnimi potrebami je predvideval, da vzgoja in izobraževanje otrok s posebnimi potrebami poteka ločeno od uobičajnega izobraževanja. Specialno izobraževalni zavodi imajo praviloma namensko zgrajene objekte z dvoriščem, igriščem in zelenimi površinami, ki jih otroci s posebnimi potrebami uporabljajo za delo in korektivne dejavnosti. Prostori so opremljeni s sodobnimi učnimi pripomočki in potrebnim didaktičnim materialom. Za otroke s težjimi oblikami posebnih potreb je vsekakor bolje, da razumljivo, da zaenkrat ostanejo tam, kjer imajo ustrezne pogoje in pogoje za boljšo rast in razvoj. V ZDA obstaja možnost šolanja na domu, kjer je otrok s posebnimi potrebami vpisan v šolo, vendar se učno gradivo uči doma. Z vrstniki lahko hodi na izlete in v kino. Ta način izobraževanja je dober, ker je vsa pozornost usmerjena samo vanj in vsak daje svoj maksimum, manjkajo pa socializacijske aktivnosti, ki so zelo pomemben ključ do uspešne vključenosti.

Sodobni pristop pa predvideva zagotavljanje pogojev predvideva, da se vsak posameznik razvija in gradi (izobražuje) v skladu s svojimi zmožnostmi v vzgojno-izobraževalnih zavodih. S tem je mišljen permanentni razvoj šole, spreminjanje organizacije in značaja dela v skladu s spremembami in potrebami posameznika, ki jih te spremembe pogojujejo (Mujkanović, 2013).

1.4 INTEGRACIJA IN INKLUZIJA OTROK S POSEBNIMI POTREBAMI

1.4.1 Kaj je integracija?

Integracija dobesedno pomeni dopolnitev nezapolnjene celote, pritegnitev in vključitev tistega, s čimer celota pravzaprav šele pridobi svojo dejansko izpolnjenost, pravi Schmidtova (2001, str. 7). Galeša (1993, str. 20) pa trdi, da je na začetku integracija bolj stvar stališč, vrednot, mišljenja in odnosa kot pa znanja. Razvoj integracije zahteva spreminjanje stališč, vrednot in na koncu nov model mišljenja, poučevanja in vzgoje na ravni posameznika, države, Evrope in sveta. Proces integracije se je začel takoj, ko so nehali otroke, ki so imeli posebne potrebe ob rojstvu, odstranjevati. Zdaj pa se samo še pospešuje.

Opara (2001, Bratož 2002, str. 2) pravi, da sta pojem in ideja integracije nastala v Evropi. V Evropi je pred desetletjem tudi nastal prvi zakon o integraciji. V določenem smislu pravi, da je pojem integracija nastal kot sinonim za humanizacijo v pojmovanju in odnosu do oseb s težavami. Integracija otrok s posebnimi potrebami ni problem, o katerem bi morali vedno znova in znova razpravljati, ampak je to naloga vsake demokratične družbe. Vemo, da ima za uspešno socialno integracijo pomembno vlogo otrokova družina, pozneje pa zlasti vrtec in šola. Otrok bi moral okrepiti svoj „jaz“, da bi znal ceniti samega sebe in druge, da bi znal prenašati tako psihične kot fizične obremenitve in se znal spoprijeti z različnimi ovirami in tudi sam vzpostaviti različne socialne stike. Prva razmišljanja o integrirani vzgoji in izobraževanju otrok s posebnimi potrebami segajo že v prejšnje stoletje.

Pomembne spremembe na področju integracije so nastale pred dobrimi štiridesetimi leti. Z razvojem znanosti, spremembami v družbi, vplivom nekaterih oseb s posebnimi potrebami, organiziranih v različna društva, njihovih staršev in drugih humanistično usmerjenih ljudi se je mnenje o teh osebah spremenilo (Novljan, 1997, str. 31). Toda kljub temu je zelo dolgo trajalo, da so bili ljudje pripravljeni pogledati nanje z drugega zornega kota. Pa še to jih je bila le peščica. Veliko jih še vedno razmišlja o otrocih in ljudeh s posebnimi potrebami kot osebah, ki razvoj človeštva ovirajo in menijo, da so pravo mesto zanje različne zaprte ustanove, kjer ne bodo motili drugih.

Razlikovanje med integracijo kot ciljem in integracijo kot sredstvom je zelo pomembno. Če je integracija pojmovana kot cilj, to pomeni vključevanje oseb z motnjami v razvoju v širše socialno okolje na vseh možnih področjih. Tako razumljeno integracijo pogosto imenujemo

socialna integracija. Kadar pa je izraz integracija uporabljen za poimenovanje prilaganja pogojev in odnosov med prizadetimi in neprizadetimi, pomeni integracija praviloma sredstvo (Schmidt, 2001, str.7).

Ključni dejavnik za optimizacijo vključitve otroka s posebnimi potrebami v socialno okolje je zagotovo socialna integracija. Temelj zanjo je skrb za odnose med vsemi otroki, tistimi s posebnimi potrebami in tistimi brez njih, hkrati pa tudi za socialne odnose med vsemi udeleženi v vzgojno-izobraževalnem sistemu. Socialna integracija nasprotuje pojmu socialna izključenost, ki pomeni, da so posamezniku odvzete možnosti za sodelovanje v družabnem, socialnem in kulturnem življenju. Lahko pa pride tudi do tega, da se posameznik izolira tudi sam. Torej socialna integracija pomeni dati možnost oziroma pomagati in zagotoviti pravice ljudem in otrokom s posebnimi potrebami, da se lažje vključijo v družbeno shemo in v njej tudi delujejo (Lebarič, Kobal Grum, Kolenc, 2006, str. 24).

Človekove pravice so v današnji družbi zelo pomembne, o njih se ogromno piše in govori. Individualizem, demokratičnost in enake pravice za vse so tako omogočili razvoj integracije otrok s težavami. Najosnovejše predpostavke integracije po Galeši (1993, str. 27) so:

- med ljudmi so večje podobnosti kot razlike,
- v ustrezni edukacijski integraciji se vsi otroci bolje razvijajo,
- integracija je metoda, cilj pa normalizacija in boljši razvoj,
- integracija zahteva uravnoteženost motoričnega, spoznavanega in emocionalnega področja v programu in njegovo izvajanje,
- integracija je dolgotrajen in zapleten proces,
- otrok z motnjo se tega ne zaveda, dokler mu tega nekdo ne pove,
- ustrezen odnos do otrok z motnjami se lahko razvije samo v primeru, če z njimi živimo v sožitju,
- integracija je problem celotne družbe, njenih ideologij, zasnov in vrednostnega sistema, in tako problem vseh šol,
- problemi integrirane vzgoje so največji zaradi napačnega vrednotenja otrok s posebnimi potrebami.

1.4.2 Kaj je inkluzija?

Vsak človek je zmožen opisanih občutkov in vsak je zmožen takšnih globoko zakoreninjenih pričakovanj, zato trditev, da je princip egalitarnosti temeljna dolžnost ljudi kot družbenih bitij, ni povsem iz trte izvita. Otroci s posebnimi potrebami želijo tudi v tem globalnem svetu postati učenci, dijaki, študenti in v končnem rezultatu delavci. Vsekakor bodo nekoč odrasli in zagotovo bodo potrebovali vir za preživetje. Prav v tem smislu je še bolj očitno, kako zelo so izključeni iz procesov šolanja in usposabljanja, saj so pogosto že na začetku poti zaznamovani s stigmo, da so invalidni in nesposobni za produktivno delo (Rutar, 2017, str. 153).

Inkluzijo moramo razumeti kot srečevanje, ki nas razveseljuje. Kot srečevanje, ki je znak odprtega sprejemanja, interesa za ustvarjanje okolja s čim manj ovirami ter iskanja priložnosti in načinov za sodelovanje in sobivanje. Inkluzija pomeni dejavno prizadevanje posameznika in družbe za odstranjevanje nestimulativnih, celo škodljivih ovir, ki se lahko pojavljajo v okolju ali v odnosih. Če se odmaknemo od šolskega okolja in se z izzivom za prepoznavanje in odstranjevanje ovir osredotočimo na druge, tudi verske in prostočasne dejavnosti – kaj lahko spremenimo, da bo oseba, ki je ovirana v gibanju ali v mobilnosti (je na vozičku ali slepa), čim bolj samostojno prišla, kamor želi (tudi v cerkev, v veroučno učilnico), kako dostopna ji je božja beseda? Če slabo sliši, koliko izbire pri interesnih dejavnostih in kakovostnem preživljanju prostega časa v družbi vrstnikov ima otrok (oseba) s posebnimi potrebami? Morda smo lahko celo prepričani v to, da nimamo izključujočih stališč, ampak ali smo prepričani, da vedo, da so zaželeni, da sploh vedo, kje bi jih sprejeli ali kam jih vabimo? Kljub navidezni dostopnosti in odprtosti so komunikacijske in informacijske ovire pogosto večje, kot si predstavljamo, zato je še vedno najbolj dragoceno osebno povabilo in stik, ki da pogum in moč, saj sporoča, da ne vabimo le v dejavnost ali v prostor, ampak da vabimo medse, v skupnost, pravi Vanja Kirswarday v svojem členu *Inkluzija je odnos sprejemanja in ljubezni do življenja* – Biti vzgojitelj (Kirdsway, 2014, str. 21-22).

1.4.3 Razlika med integracijo in inkluzijo

Razlikovanje med integracijo in inkluzijo je torej zelo pomembno. Integracija poudarja težave, motnje, primanjkljaje in oviranosti pri otroku ter temelji na medicinskem modelu, ki skuša odkriti primanjkljaje in jih odpraviti. Inkluzija pa temelji na socialnem modelu primanjkljajev, motenj in oviranosti, kar vodi do iskanja poti prilagajanja socialnega in

izobraževalnega okolja otrok s posebnimi potrebami, da lahko kar najboljše sodelujejo z otroki v razredu in širšo okolico (Kavkler, 2006, str. 113).

Inkluzija kot posledica socialne integracije je značilna predvsem za tiste demokratične države, ki sprejemajo načela multikulturalnosti, antirasizma in kulturnega napredka prek zagotavljanja pravic do najboljših razvojnih in izobraževalnih možnosti v družbi ostalih vrstnikov. Zato je tako za integracijo kot za inkluzijo najbolj pomembno, da se opušča vrednotenje otroka s težavami na podlagi motnje in se poskuša razumeti njegove potrebe ter se mu tako poskuša zagotoviti razvoj in napredovanje v rednem šolskem sistemu (Lebarič in drugi, 2006, str. 55).

Vinko Skalar (2002, str. 37) poudarja, da je pojem inkluzije vnesel v šolski prostor nove raseženosti in terja drugačne strategije uvajanja in uveljavljanja, kot smo se zanje prizadevali pri integraciji. Inkluzija pomeni, da se posameznik vključi v glavni tok ljudi različnih ras, kultur, religij, nacionalnosti, narodnostnih manjšin in drugačnosti, ki izhajajo iz telesnih, funkcionalnih, mentalnih in čustvenih okvar, primanjkljajev in prikrajšnosti.

Zionitz (Schmidt, 2001, str. 14) razlaga inkluzijo kot vzgojno-izobraževalni proces, v katerega so v največji meri vključeni otroci s posebnimi potrebami. Za razliko od integracije je otrok v inkluziji deležen strokovne pomoči v razredu in ne zunaj njega. Inkluzija je lahko popolna ali selektivna. Popolna inkluzija temelji na nekaterih osnovnih principih:

- popolna inkluzija zagotavlja prilagoditve vsem otrokom s posebnimi potrebami v rednem razredu;
- otroci in mladostniki z motnjami so v inkluzivnih programih deležni izobraževanja skupaj z vrstniki iz soseščine;
- v rednem razredu osnovne šole so lahko največ trije učenci s posebnimi potrebami;
- učenci s posebnimi potrebami dobivajo izobrazbo skupaj z enako starimi vrstniki;
- učitelji in drugo šolsko osebje je odgovorno za izobraževanje učencev s posebnimi potrebami, specializirani strokovnjaki (logopedi, fizioterapevti ...) pa nudijo šolskemu osebju pomoč;
- izkušnje, pridobljene v redni osnovni šoli, pomagajo razvijati medvrstniške odnose, vzpodbujajo socialni razvoj ob upoštevanju zmožnosti in intelektualnih sposobnosti posameznika (Ziontz v Schmidt, 2001, str. 14).

1.4.4 Starši otrok s posebnimi potrebami v procesu integracije

Verjetno smo vsi v svojem življenju opazili, da so starši najbolj pomemben subjektivni dejavnik v razvoju vzgojno-izobraževalne integracije, pa naj gre za „navadnega“ otroka ali za otroka s težavami v razvoju. V mnogih državah so starši protagonisti gibanja za vzgojno-izobraževalno integracijo. Vključevanje staršev v vzgojno-izobraževalni proces je pravica, ki sloni na spoznanju, da bodo otroci najbolj napredovali, če njihovi starši in strokovnjaki sodelujejo. V zadnjih dvajsetih letih je veliko raziskovalcev usmerilo svojo pozornost v raziskovanje vloge staršev v šoli ter odnosov med učitelji in starši. To so poimenovali partnerstvo (Schmidt, 2001, str. 69).

Učitelji pogosto predlagajo vključevanje staršev v šolo oz. njihovo sodelovanje in glede na to ločijo starše na tiste, ki niso zainteresirani in tiste, ki so preveč zainteresirani. Učitelji si predstavljajo, da percepcija staršev odseva njihovo lastno predstavo, in sicer učitelji sebe vidijo kot strokovnjake, ki so usposobljeni za svoje delo in imajo zato pravico postavljati meje. Očitno je tudi, da učitelji sebe vidijo kot zagovornike otrok, in posledično se čutijo odgovorne, da zavarujejo otroke pred težavami staršev (Schmidt, 2001, str. 70).

Čeprav na starše gledajo šola in učitelji kot na „težave“, se jih hkrati oz. vse bolj obravnava kot partnerje. Nekateri starši so namreč postopoma začeli spoznavati, da imajo formalne pravice do dostopa informacij. Pravijo, da so šole postale tudi materialno bolj odvisne od dobre volje in praktične podpore staršev. V veliki meri take okoliščine prispevajo k oblikovanju partnerske vloge staršev v vzgojno-izobraževalnem procesu. Starši prihajajo kot partnerji v procesu nudenja učne pomoči otroku. Običajno je odnos med starši in učitelji, ki poučujejo otroke s posebnimi potrebami v integriranem razredu, močnejši in bolj kompleksen kot običajen odnos med starši in učitelji. Starši imajo v šoli več formalnih in neformalnih srečanj. Starši otrok, ki so deležni dodatne strokovne pomoči, imajo pravico vključiti se v proces ocenjevanja otrokovih potreb in sodelovati v vzgojno-izobraževalnih programih (Schmidt, 2001, str. 71).

1.5 VLOGA SOCIALNEGA DELA PRI VZGOJI IN IZOBRAŽEVANJU OTROK S POSEBNIMI POTREBAMI

Socialno delo je poklicna praksa in akademska disciplina, ki spodbuja in podpira družbene spremembe in razvoj, družbeno povezanost ljudi, krepitev in osebnostna rast ljudi. Osrednja načela socialnega dela so socialna pravičnost, človeške pravice, kolektivna odgovornost in spoštovanje različnosti. Socialno delo, utemeljeno v teorijah socialnega dela, družboslovja in humanistike in v izkustveni vednosti, skupaj z ljudmi in strukturami naslavlja življenjske skrbi in izboljšuje življenje (Poštrak, 2021, str. 29).

Pri socialnem delu si moramo prizadevati za to, da postopno vzpostavimo situacije, v katerih bodo imeli otroci s posebnimi potrebami resnično zasebnost in bodo dosegli spoštovanje in jim bo v družbi pripadalo dostojanstvo. Kjer lahko vse bolj odločajo o tem, kaj bodo s svojim življenjem in kjer lahko delajo napake, ki jih hočejo narediti. Kjer jih imajo radi in jih ljubijo ljudje, ki niso plačani, da so z njimi. Kjer vedno znova odkrivajo občutek sebe, lastne moči in vpliva. Vse to nujno prinaša vzhičenje in radost, pa tudi bolečino in trpljenje – kot vsem nam. Socialno delo v osnovni šoli pomaga družinam s številnimi izzivi, ki ne znajo ali ne zmorejo pomagati svojim otrokom, da bi bili uspešni, in ne morejo preprečiti, da neuspeh in revščina ne bi otrok pehala v socialno izključenost. Učinkovita pomoč mora temeljiti na spremembi paradigme, ki jo v procese pomoči učencem prinaša socialno delo. Delovni odnos soustvarjanja, delo iz perspektive moči in etika udeležnosti, spoštovanje otroštva in izvirni delovni projekti pomoči, ki temeljijo na tem, vnašajo v proces pomoči novo paradigmo: učenje se soustvarja, v šoli napredujejo vsi učenci po svoji enkratni poti učenja in pridobivanja znanja. Otroci in njihove družine potrebujejo pomoč v šoli, šola bi pa morala prevzeti nalogo učenja in pomoči. Ključni prispevek socialnega dela v šoli je tako v povezovanju vseh, ki lahko pripomorejo k učinkoviti pomoči tako, da se sliši in razume učenčev glas. Socialno delo z družino je spregledana možnost za učinkovite vire pomoči učencem in družinam (Čačinovič Vogrinčič, 2020, str. 163).

Najbolj pomembno je, da v svojem delu delujemo fleksibilno in ustvarimo čim boljši odnos do konkretnih življenjskih situacij: osebne krize, socialno pomanjkanje, željo po večji samostojnosti, željo po spremembi itn. Znanost socialnega dela bi morala biti manj usmerjena v predpisovanje pravičnih definicij in oznak in bolj v iskanje novih perspektiv, vizij in možnosti za socialno pravičnost vseh ljudi v raznih življenjskih situacijah. Socialno delo je potrebno preučevati v njegovi celoviti humanistični perspektivi, oziroma z zgodovinsko-

antropološkega in humanističnega vidika. Socialno delo je torej humanizem na delu, humanizem v akciji, je spodbujanje vsega tistega, kar lahko pripomore k razvoju posameznika in k odpravljanju vseh ovir, ki ljudem preprečujejo razvoj in uspešno vključevanje v družbeno okolje. Pri tem razlikujemo tri analitske ravni: spontane humanitarne dejavnosti, prostovoljno delo in na znanstvena spoznanja oprto poklicno socialno delo (Poštrak, 2021, str. 4).

Zaviršek, Zorn in Videmšek (2002, str. 11) navajajo, da „[n]e glede na to, kakšne oznake imajo ljudje (duševna prizadetost, odvisnost, duševna bolezen ipd.) in kakšne oviranosti (gibalne, senzorne, emocionalne ipd.), je vsem skupna pravica do dostojanstva, do osnovnih potreb in želja, do varnosti in enakovredne obravnave v družbi. Vsi ljudje si na svoj način prizadevamo za dobro življenje: uporabniki in neuporabniki socialnih služb, želimo in potrebujemo, da nas drugi vidijo kot ljudi, ki imajo poleg pomanjkljivosti predvsem osebne vrline in sposobnosti za preživljanje težkih situacij. Vsi ljudje si želimo in potrebujemo biti polnopravni in spoštovani člani skupnosti. To pomeni:

- da imamo vrsto obojestranskih, dvosmernih oz. recipročnih odnosov z običajnimi ljudmi, kot so bližnje osebe, prijatelji, znanci itd.,
- da živimo in delamo v običajnem okolju,
- da v vsakdanjem življenju uporabljamo običajne storitve in prostore, kot so trgovine, šole, klubi, knjižnice, lokali, športni objekti itd.“.

1.6 MEDNARODNI DOKUMENTI IZOBRAŽEVANJA

Predvsem od štiridesetih, petdesetih let 20. stoletja, pa vse do danes je bila sprejeta vrsta deklaracij, resolucij, sprejeti so bili številni programi, raziskovalni projekti in priporočila. Vsi ti dokumenti so zatrjevali, da so bile osebe s posebnimi potrebami predolgo neupravičeno segregirane in diskriminirane, njihova pravica do polnega razvoja in večje neodvisnosti pa tako rekoč ignorirana in njihov potencialni prispevek k družbi zanemarjen. Dokumenti so nagovarjali strokovno, pa tudi širšo javnost, da bi ozaveščali o ovirah, s katerimi se ti ljudje soočajo vsak dan, in da bi države spodbudili k sprejemanju ustreznih ukrepov za odstranjevanje teh ovir ter omogočili sodelovanje teh oseb na vseh področjih vsakdanjega življenja (Javornik, 2003, str. 126–127).

Z globalnimi vprašanji vzgoje in izobraževanja otrok s posebnimi potrebami se ukvarjajo najpomembnejše mednarodne asociacije, kot so Organizacija združenih narodov, Unesco in Svet Evrope. Med najpomembnejša določila, ki jih mora upoštevati vsaka država pri vzgoji in izobraževanju otrok s posebnimi potrebami, so Resolucija Sveta Evrope in ministrstva za šolstvo, Splošna deklaracija o človekovih pravicah, Mednarodni akt o državljanskih in političnih pravicah, Evropska konvencija o varstvu človekovih pravic in temeljnih svoboščin ter Konvencija o otrokovih pravicah. Ta določila zahtevajo od posameznih držav, da intenzivirajo napore za razvoj integracije otrok s posebnimi potrebami v redni vzgojno-izobraževalni sistem. Države spodbujajo k temu, da bodo v skladu z razpoložljivimi sredstvi spodbujale in zagotavljale, da bodo duševno ali telesno prizadeti otroci imeli učinkovit dostop do izobrazbe, usposabljanja, storitev zdravstvenega varstva, rehabilitacije, priprave na zaposlitev in možnosti za razvedrilo na način, ki pospešuje njihovo čim večjo socialno integracijo in njihov osebni razvoj (Javornik, 2003, str. 126–127).

1.6.1 Bela knjiga o vzgoji in izobraževanju v Republiki Sloveniji

Bela knjiga o vzgoji in izobraževanju v Republiki Sloveniji je prispevala k temu, da se demokratična načela v izobraževalni praksi bolj striktno upoštevajo. To pomeni, da se otroke s posebnimi potrebami šteje kot enakopravne člane družbe, ki jim mora biti prav tako kot drugim otrokom zagotovljena kakovostna šola. Takšno zavedanje prispeva k boljši, tolerantnejši družbi. V *Beli knjigi o vzgoji in izobraževanju v Republiki Sloveniji*, ki prinaša

smernice razvoja integrirane vzgoje in izobraževanja, je zapisano: „Šolanje otrok s posebnimi potrebami naj bo tako in v takšnem okolju, da jih bo čim manj omejevalo in da bodo lahko ustrezno napredovali, obvladovali svojo motnjo in kolikor je le mogoče omilili njene posledice“ (Krek, 1995, str. 91).

V *Beli knjigi o vzgoji in izobraževanju v Republiki Sloveniji* je zapisano, kako naj bi izobraževalne ustanove zagotovile ustrezno pomoč otrokom s posebnimi potrebami. Tako naj bi šole poskrbele za razvojno procesno razvrščanje otrok s pomočjo individualnega programa, za izdelavo otrokovega individualnega letnega programa, za vključevanje staršev v vse stopnje odločanja, načrtovanja, neposrednega dela z otroki, za ustrezno usposabljanje učiteljev, vzgojiteljev in defektologov. Šole naj bi poskrbele tudi za dodatno število pedagoških in svetovalnih delavcev, ki naj bi pomagali otroku, prav tako pa naj bi se zmanjšalo število otrok v posameznem oddelku, kar naj bi zagotovilo bolj poglobljeno individualno obravnavo (Bratož, 2004, str. 39).

Po *Beli knjigi o vzgoji in izobraževanju v Republiki Sloveniji* (Krek, Metljak, 2011, str. 276) ima vzgoja in izobraževanje otrok s posebnimi potrebami v Sloveniji več kot stosedemdesetletno tradicijo. Prva specializirana šola za gluhe in naglušne otroke je nastala leta 1840 v Gorici, prvi oddelki za otroke z motnjami v duševnem zdravju leta 1911 v Ljubljani, potem je bila prva specializirana šola za slepe ustanovljena leta 1919 prav tako v Ljubljani. Začetki kategorizacije otrok s težavami so bili leta 1958 s sprejetjem Splošnega zakona o šolstvu, s katerim je bilo določeno, da imajo vsi državljani enake pravice do šolanja in vzgoje.

1.6.2 Zakon o usmerjanju otrok s posebnimi potrebami leta 2011

Zakon o usmerjanju otrok s posebnimi potrebami (ZUOPP) se je spremenil leta 2011 in je uredil usmerjanje otrok, mladoletnikov in polnoletnih oseb s posebnimi vzgojno-izobraževalnimi potrebami ter določil načine in oblike izvajanja. Določbe tega zakona veljajo izjemoma tudi za izobraževanje polnoletnih oseb nad 21. letom starosti do vključno 26. leta starosti, ki se neprekinjeno izobražujejo v prilagojenih programih poklicnega in strokovnega izobraževanja z enakovrednim izobrazbenim standardom ter v posebnem rehabilitacijskem programu (ZUOPP, 2011).

V 2. členu je določeno, kdo so osebe, ki imajo pravico do stalnih ali začasnih spremljevalcev oz. podpore v vzgoji in izobraževanju. Otroci s posebnimi potrebami so otroci z motnjami v duševnem razvoju, slepi in slabovidni otroci oziroma otroci z okvaro vidne funkcije, gluhi in naglušni otroci, otroci z govorno-jezikovnimi motnjami, gibalno ovirani otroci, dolgotrajno bolni otroci, otroci s primanjkljaji na posameznih področjih učenja, otroci z avtističnimi motnjami ter otroci s čustvenimi in vedenjskimi motnjami, ki potrebujejo prilagojeno izvajanje programov vzgoje in izobraževanja z dodatno strokovno pomočjo ali prilagojene programe vzgoje in izobraževanja, oziroma posebne programe vzgoje in izobraževanja (ZUOPP, 2011).

4. člen navaja, da „[v]zgoja in izobraževanje otrok s posebnimi potrebami temelji na ciljih in načelih, določenih v zakonih za posamezno področje vzgoje in izobraževanja in na naslednjih ciljih in načelih:

- enakih možnosti s hkratnim upoštevanjem različnosti otrok,
- ohranjanja ravnotežja med različnimi vidiki otrokovega telesnega in duševnega razvoja,
- vključevanja staršev v proces vzgoje in izobraževanja,
- zagotovitve ustreznih pogojev, ki omogočajo optimalen razvoj posameznega otroka,
- pravočasne usmeritve v ustrezen program vzgoje in izobraževanja,
- organizacije vzgoje in izobraževanja čim bližje kraju bivanja,
- celovitosti in kompleksnosti vzgoje in izobraževanja,
- individualiziranega pristopa,
- kontinuiranosti programov vzgoje in izobraževanja,
- interdisciplinarnosti“ (ZUOPP, 2011).

1.6.3 Zakonska opredelitev izobraževanja otrok s posebnimi potrebami v Bosni in Hercegovini

V vseh državah v regiji, pa tudi v BiH, so sprejeti pravni okviri za izvajanje inkluzije, usoda in prihodnost specialnih šol pa nista posebej opredeljeni. O pravicah otrok do inkluzivnega izobraževanja govori Okvirni zakon o osnovnem in srednjem šolstvu v BiH. Ta pravica izhaja iz več mednarodnih pogodb, katerih podpisnica je tudi BiH. Proces inkluzivnega izobraževanja v BiH se je začel leta 2004, po sprejetju Okvirnega zakona o osnovnem in srednješolskem izobraževanju, ki določa, da otroci in mladostniki s posebnimi

izobraževalnimi potrebami pridobijo možnost izobraževanja v rednih šolah po programih, prilagojenih njihovim individualnim potrebam. Vse strategije reforme izobraževanja, zakoni in različne politike spodbujajo načela enakega dostopa, sprejetje, uradno priznanje, nediskriminacijo in odsotnost segregacije v izobraževanju. Čeprav je vse to jasno zapisano, se postavljeni standardi kakovosti in razpoložljivosti prek strategije se reforme ne izvajajo sistematično. Devet let po uvedbi inkluzivnega izobraževanja je še vedno očitno, da obstaja velika razlika med zakonodajo in dejansko prakso v šolah in vrtcih (Program podrske obrazovanju, 2013, str. 2).

Izobraževanje otrok s posebnimi potrebami v Bosni in Hercegovini ureja „Okvirni zakon Bosne in Hercegovine“. Ta zakon v svojem 4. členu navaja: „Vsak otrok ima enake pravice do dostopa in enakih možnosti za udeležbo v ustreznem izobraževanju, brez diskriminacije na katerikoli podlagi. Enak dostop in enake možnosti pomenijo zagotavljanje enakih pogojev in možnosti za vse, za začetek in nadaljevanje izobraževanja. Ustrezna izobrazba je vzgoja, ki v skladu z uveljavljenimi standardi zagotavlja, da otrok na najboljši možni način razvija svoje prirojene in potencialne duševne, telesne in moralne sposobnosti na vseh ravneh izobraževanja“ (Okvirni zakon Bosne in Hercegovine, 2007).

V svojem 5. členu prav tako govori o pravicah otrok, in sicer, da ima „[p]ravica otroka v zvezi z izobraževanjem, ustrezna skrb za dobro počutje njegovega telesnega in duševnega zdravja ter varnosti v šolah in v vseh prostorih, kjer se izobražuje, [...] prednost pred vsemi drugimi pravicami. V primeru navzkrižja pravic ima prednost pravica, razlaga ali dejanje, ki bo v najboljšem primeru koristilo otroku“ (Okvirni zakon Bosne in Hercegovine, 2007).

16. člen pravi: „Osnovnošolsko izobraževanje je obvezno za vse otroke. Obvezno izobraževanje se začne v koledarskem letu, v katerem otrok do 1. aprila dopolni šest let, in traja neprekinjeno v obdobju, ki ne sme biti krajše od osmih let. Pristojni šolski organi in šole v Bosni in Hercegovini so dolžni najkasneje do junija 2004 ustvariti vse potrebne pogoje za normalen začetek osnovne šole za obdobje devetih let. Pristojni izobraževalni organi lahko na pobudo ali s soglasjem staršev in po posvetovanju z drugimi strokovnimi in pristojnimi institucijami dovolijo eno leto predčasnega ali odloženega začetka obveznega izobraževanja, če je to v korist otroka. Obvezno izobraževanje je brezplačno. Za vse otroke je zagotovljeno brezplačno osnovnošolsko izobraževanje. Za namene tega zakona je otrok vsaka oseba do osemnajstega leta starosti“ (Okvirni zakon Bosne in Hercegovine, 2007).

V svojem 17. členu govori naslednje: „Srednješolsko izobraževanje je na voljo vsakomur, v skladu z doseženim uspehom v osnovni šoli, osebnim interesom in zmožnostmi. Srednješolsko izobraževanje v javnih zavodih je v skladu z zakonom brezplačno“ (Okvirni zakon Bosne in Hercegovine, 2007).

V času obveznega izobraževanja pristojni organi sprejmejo vse potrebne ukrepe za zagotovitev pogojev za prost dostop do izobraževanja in udeležbo v izobraževanju, zlasti glede zagotavljanja dostopa do brezplačnih učbenikov, priročnikov in drugega didaktičnega gradiva“ (Okvirni zakon Bosne in Hercegovine, 2007).

V svojem 19. členu zakon navaja: „Otroci in mladostniki s posebnimi izobraževalnimi potrebami se izobražujejo v rednih šolah in po programih, prilagojenih njihovim individualnim potrebam. Za vsakega otroka s posebnimi potrebami bo izdelan individualni program, prilagojen njegovim možnostim in sposobnostim, z obvezno določitvijo defektološkega in logopedskega statusa. Otroci in mladostniki s hudimi motnjami se lahko delno ali v celoti izobražujejo v posebnih vzgojno-izobraževalnih ustanovah, v primerih, ko ni mogoče zagotoviti ustreznega izobraževanja v rednih šolah. Kategorije, postopek identifikacije, načrtovanje in način dela, profil, usposabljanje in izpopolnjevanje strokovnega kadra (stalnega ali začasnega spremljevalca otrok s posebnimi potrebami) za delo z otroki in mladino s posebnimi potrebami ter druga vprašanja so podrobneje urejena s predpisi entitet, kantonov in Brčko distrikta BiH in Hercegovine, v skladu z načeli in standardi, določenimi s tem zakonom“ (Okvirni zakon Bosne in Hercegovine, 2007).

Z izdajo tega zakona so bila urejena načela predšolskega, osnovnega in srednjega izobraževanja ter vzgoje. Zakon ureja naslednje:

- namen izobraževanja;
- otrokovo pravico do izobraževanja;
- pomen otrokovih pravic;
- človekove pravice;
- svobodo gibanja;
- vlogo in odgovornosti šole;
- pravice in obveznosti staršev;
- svetovanje staršem in študentom (Okvirni zakon Bosne in Hercegovine, 2007).

Namen izobraževanja je prispevati z optimalnim intelektualnim, moralnim in socialnim razvojem posameznika v skladu s svojimi sposobnostmi k družbi, ki temelji na spoštovanju človekovih pravic. Vsak otrok ima enako pravico do dostopa in enakih možnosti sodelovanja v ustreznem izobraževanju brez diskriminacije na kakršnikoli podlagi. Enak dostop in enake možnosti pomenijo zagotavljanje enakih pogojev in priložnosti za vse, za začetek in nadaljevanje izobraževanja.

O izobraževanju otrok s posebnimi potrebami v Bosni in Hercegovini govori tudi pravilnik o vzgoji in izobraževanju otrok s posebnimi izobraževalnimi potrebami v osnovnih in srednjih šolah (Pravilnik o odgoju i obrazovanju djece s teškoćama u razvoju i s posebnim obrazovnim potrebama u osnovnoj i srednjoj školi, 2006).

V 4. členu istega pravilnika je govora o vključevanju otrok s posebnimi potrebami ter kdo sestavlja potreben strokovni tim, da bi se uspešno vzpostavilo izobraževanje otrok s posebnimi potrebami v redni šoli:

„Uresničuje se vzgoja in izobraževanje otrok s posebnimi izobraževalnimi potrebami z vključitvijo teh otrok v redne osnovne in srednješolske oddelke na podlagi priporočil strokovne skupine. Strokovno skupino v redni šoli sestavljajo pedagog/psiholog ali pedagog, psiholog, defektolog, logoped in učitelj. Starš se udeležuje dela strokovne skupine. Naloge strokovnega tima so: analiza dokumentacije dijaka, vpisanega v prvi razred, določitev defektološkega, logopedskega, pedagoškega in izobraževalnega statusa po zaključku opazovanja, izdelava individualnega prilagojenega načrta in programa v sodelovanju z učitelj, spremljanje metodološke in didaktične izvedbe, izvajanje logopedske in defektološka obravnava, sodelovanje z učitelji in starši ter uspešnost evalvacije individualno prilagojenega učnega načrta. V redni oddelek je lahko vključen od enega do treh otrok s specialno izobrazbo potrebe. V rednem razredu število učencev sorazmerno s številom otrok s posebnim izobraževalne potrebe se bodo zmanjšale neposredno v razmerju: 1 otrok s posebno izobrazbo potrebe – 3 otroci iz optimalnega števila otrok v rednem oddelku v skladu s Pedagoškim standardi in normativi. Otrok s posebnimi izobraževalnimi potrebami iz prvega odstavka tega člena obvlada redno ali prilagojene učne načrte, prilagojene individualnim potrebam otroka, individualizirani postopki in posebna dodatna pomoč strokovne ekipe. Omogočeno bo izobraževanje otrok s posebnimi izobraževalnimi potrebami v srednjih šolah pridobivanje praktičnih veščin in znanj, ki jim bodo zagotavljala enake zaposlitvene možnosti in druge pogoje, ki jih enako uživajo osebe brez invalidnosti. Za izobraževanje otrok s posebnimi

izobraževalnimi potrebami se uporabljajo učbeniki, ki odobri minister“ (Pravilnik o odgoju i obrazovanju djece s teškoćama u razvoju i s posebnim obrazovnim potrebama u osnovnoj i srednjoj školi, 2006).

O izvajalcih programih za otroke s posebnimi potrebami v osnovnošolskem izobraževanju nam govori 6. člen: „Programe za otroke s posebnimi izobraževalnimi potrebami izvajajo specialni pedagogi, učitelji osnovnih šol in predmetni učitelji, za katere bo organizirano ustrezno strokovno usposabljanje. Učitelje, vzgojitelje in strokovne sodelavce za delo z otroki s posebnimi izobraževalnimi potrebami je treba redno strokovno izpopolnjevati“ (Pravilnik o odgoju i obrazovanju djece s teškoćama u razvoju i s posebnim obrazovnim potrebama u osnovnoj i srednjoj školi, 2006).

7. člen nam navaja: „Otroci s posebnimi izobraževalnimi potrebami so vključeni v redno šolanje na podlagi sklepa pristojnega organa in na podlagi mnenja strokovne skupine po preteku obdobja opazovanja, ki se bodo izvajala v naravnem okolju (redna šola). Čas opazovanja se začne na predlog razrednika oz. učitelja predmetnega pouka ali skrbnika otroka, traja najmanj tri mesece, in za prvošolce vsaj prvi semester. Skrbnik je aktivno vključen v proces opazovanja. Učitelj in člani strokovne skupine na podlagi pridobljenega znanja o otroku podajo priporočila in po potrebi predlagajo zdravljenje“ (Pravilnik o odgoju i obrazovanju djece s teškoćama u razvoju i s posebnim obrazovnim potrebama u osnovnoj i srednjoj školi, 2006).

8. člen o izobraževanju otrok s posebnimi potrebami nam pravi naslednje: „Otroci z večjimi in kombiniranimi posebnimi potrebami se izobražujejo v specializiranih šolah, ustanovah, opremljenih za izobraževanje otrok s težjimi in kombiniranimi posebnimi potrebami ali v posebnih oddelkih za otroke s posebnimi izobraževalnimi potrebami v redni šoli na podlagi priporočil strokovne skupine in v skladu z 19. členom Okvirnega zakona za osnovno in srednješolsko izobraževanje v Bosni in Hercegovini“ (Pravilnik o odgoju i obrazovanju djece s teškoćama u razvoju i s posebnim obrazovnim potrebama u osnovnoj i srednjoj školi, 2006)

1.6.4 Načrt zakona o vzgoji in izobraževanju v osnovni in srednji šoli v Sarajevu

V načrtovanju spreminjanja zakona o izobraževanju otrok s posebnimi potrebami v BiH je v letu 2022 na spletu objavljen predlog novega zakona. V predlogu zakona o vzgoji in

izobraževanju otrok s posebnimi potrebami je bila največja pozornost namenjena javnim centrom za vzgojo in izobraževanje otrok s posebnimi potrebami.

V 80. členu o centrih kot javnih zavodih v predlogu zakona beremo: „Centri so javni zavodi za vzgojo, izobraževanje in rehabilitacijo otrok z različnimi posebnimi potrebami. Center ima status pravne osebe, v okviru katere se lahko izvajajo programi višje stopnje izobraževanje (predšolsko in/ali osnovnošolsko in/ali srednješolsko) in drugi različni programi za dobro počutje uporabnikov centra (namestitvev v internatu, poldnevna in dnevna nastanitve, podaljšano bivanje, izobraževalna in rehabilitacijska zdravljenja itd.) – vse po predhodnem soglasju ministrstva. Center lahko organizira tudi program delovnega usposabljanja za študente invalide, ki so lahko vključeni v ta program do 26. leta starosti. S soglasjem ministrstva se centri lahko vključujejo v zagotavljanje podpore otrokom s posebnimi potrebami v rednih osnovnih in srednjih šolah, ki bodo čim bolj natančno opredeljene pravilniku o inkluzivnem izobraževanju, ki ga izda minister. Centri imajo pravico do posebnih proračunskih sredstev za izvajanje potrebnih programov dejavnosti ter prilagajanje okolja potrebam študentov, pa tudi zagotavljanje dodatne podpore otrokom s posebnimi potrebami v rednih šolah, vse v skladu z okvirnim načrtom za izboljšanje vzgoje, izobraževanja in rehabilitacije otrok s posebnimi potrebami, ki jih izda minister na predlog Zavoda. Podpora iz četrtega odstavka tega člena se odraža v posebni vzgoji in rehabilitaciji zdravljenja (individualno defektološko delo, logopedska obravnava, psihomotorična prevzgoja, avdiorehabilitacija, orientacijske in gibalne vaje, programirane vaje za vid, aktivnosti vsakdanjega življenja, rehabilitacija senzorične integracije, fizioterapevtska obravnava itd.). Minister na predlog Zavoda sprejme učne načrte za centre“ (Nacrt: Zakon o odgoju i obrazovanju u osnovnoj i srednjoj školi u Sarajevu, 2022).

V 81. členu načrta o zakonu vzgoje in izobraževanja otrok v osnovni in srednji šoli, o vzgoji, izobraževanju in rehabilitaciji otrok s posebnimi potrebami v centrih pravijo naslednje: „V centru se izvaja kurikulum za vzgojo, izobraževanje in rehabilitacijo otrok s posebnimi potrebami. Center predlaga, sprejema in izvaja individualno prilagojen program (IPP) za vsakogar. Center izvaja programe podpore uporabnikov centra, ki uporabniku zagotavlja izobraževalni napredek z namenom, da jih vključijo v redne šole. Prek centrov je možno izvajati programe strokovnega izpopolnjevanja in strokovnega usposabljanja ravnateljev, učiteljev, sodelavcev, strokovnih sodelavcev, stalnih ali začasnih spremljevalcev in staršem otrok s posebnimi potrebami, v skladu s predpisi o inkluzivnem izobraževanju, ki jih sprejme

minister ter načrt in program strokovnega usposabljanja, ki ga sprejme ministrstvo“ (Nacrt: Zakon o odgoju i obrazovanju u osnovnoj i srednjoj školi u Sarajevu, 2022).

82. člen govori o vpisih otrok s posebnimi potrebami v center: „Vpis v centre se izvaja skozi celotno šolsko leto. Vpisna komisija izda mnenje o ustrezni obliki in programu izobraževanja najkasneje v desetih dneh in največ v treh mesecih v času trajanja postopka opazovanja. Otrok s posebnimi potrebami mora biti v času opazovanja vpisan v center. V zvezi z učenčevim delom je center dolžan redno obveščati starše/skrbnike otrok s posebnimi potrebami in se z njimi redno posvetovati“ (Nacrt: Zakon o odgoju i obrazovanju u osnovnoj i srednjoj školi u Sarajevu, 2022).

V 83. členu govori o vzgojno-izobraževalnem in rehabilitacijskem delu z otrokom s posebnimi potrebami v rednih šolah: „Vzgojno-izobraževalnega dela z otroki s posebnimi potrebami se izvaja v rednih šolah po načelih inkluzivne vzgoje, izobraževanja in rehabilitacije in v skladu s pravilnikom o inkluzivnem izobraževanju, ki ga na predlog Zavoda sprejme minister. Vzgojno-izobraževalno delo z otroki s posebnimi potrebami iz prvega odstavka tega člena se izvaja v skladu s standardi in normativom s strokovno podporo strokovnjakov ustreznega profila, stalnih ali začasnih spremljevalcev in drugih strokovnjakov po potrebi. Šola je dolžna voditi evidenco o otrocih s posebnimi potrebami na posebnih obrazcih v skladu s pravilnikom iz prvega odstavka tega člena. Šole imajo za izvajanje inkluzivnega izobraževanja pravico do posebnih proračunskih sredstev. Šola uporablja razumljive jezike in besedila za otroke s posebnimi potrebami: znakovni jezik, Braillova pisava, augmentativne in alternativne oblike komunikacije, tipna komunikacija, veliki tisk, dostopne večpredstavnostne vsebine, zvočni posnetki, preprost jezik, osebni bralnik, vključno z dostopnimi informacijami in komunikacijo tehnologije“ (Nacrt: Zakon o odgoju i obrazovanju u osnovnoj i srednjoj školi u Sarajevu, 2022).

V 84. členu govorijo o naslednjih programih kateri se bojo izvajali:

- Individualno prilagojen program (IPP)
- Individualni izobraževalni program (IEP)
- Individualni prehodni program (ITP).

„Pri vzgojno-izobraževalnem delu z otrokom s posebnimi potrebami se razvije in izvaja individualno prilagojen program. IPP je napisan in razvit dokument, ki določa cilje, ki jih mora otrok doseči med sklopom obdobij skozi strategije poučevanja, vire in podporo, ki je

potrebna za njihovo doseganje ciljev. IPP se pripravlja in izvaja preko ravni podpore izobraževanju potrebe otroka, med pripravo pa se izvajajo metodološke in vsebinske prilagoditve. Pri vzgojno-izobraževalnem delu z otrokom s posebnimi potrebami razvija se individualni izobraževalni program (IEP). IEP je pisni in razvojni dokument, torej zemljevid, ki vsebuje programe izobraževanja in izobraževalne podpore, ki bodo otroke s posebnimi potrebami v pomoč v izobraževalnem procesu in doseganju vzgojno-izobraževalnih ciljev. IEP je dokument, ki temelji na ocenjevanju in opazovanju otrokovih znanj, spretnosti in sposobnosti specifičnega otroka s posebnimi potrebami in je namenjen zadovoljevanju izobraževalnih potreb otrok, bistvo je v metodični, ne pa v vsebinski prilagoditvi. IEP se lahko razvije le za nekaj poučevanja predmeti ali dejavnosti ali za vse predmete in dejavnosti. Pri vzgojno-izobraževalnem delu z otroci s posebnimi potrebami se izdelava individualno prehodni program (ITP). ITP je pisni in razvojni dokument, kar pomeni, da je spremenljiv in časovno občutljiva. Načrtovanje prehoda zbira podatke od posameznikov in od različnih razpoložljivih okoljih znotraj šole in izven šolskega nivoja, s ciljem k inherentnem načrtovanju otrok s posebnimi potrebam v prehod iz enega okolja v drugo kot tudi prehod mladega človeka v življenje odrasle osebe“ (Nacrt: Zakon o odgoju i obrazovanju u osnovnoj i srednjoj školi u Sarajevu, 2022).

2 PROBLEM

Med svojim odrasčanjem sem se veliko soočala z otroki s posebnimi potrebami, ki jih drugi učenci v glavnem niso sprejeli. Od malega sem videla, kako se odrasli in otroci grdo vedejo do njih.

Raziskavo sem se odločila narediti v BiH, natančneje na področju Sarajeva, s stalnimi ali začasnimi spremljevalci, ki so delali ali delajo z otrokom s posebnimi potrebami. Pri svoji raziskavi sem opazovala in beležila naslednje okoliščine:

- kategorije posebnih potreb otrok, s katerim delajo;
- zaposlitev stalnih ali začasnih spremljevalcev;
- obnašanje otroka v razredu in izven razreda;
- potek preizkusov znanja otrok s posebnimi potrebami;
- vpliv staršev na odnos med otroci s posebnimi potrebami in ostalimi otroki.

Zanimalo me je tudi, kako v BiH obravnavajo otroke s posebnimi potrebami in kakšen je njihov odnos do spremljevalcev, kako na otroke s posebnimi potrebami gledajo učitelji, ostali otroci, starši otrok in kakšne so pravice otrok s posebnimi potrebami na področju vzgoje in izobraževanja. Zanimalo me je tudi, kakšne so (bile) konkretne izkušnje v zvezi z možnostmi dostopa do dodatne strokovne pomoči za otroka.

3 METODOLOGIJA

3.1 VRSTA RAZISKAVE

Raziskava je kvalitativna, saj jo sestavljajo intervjuji, kar pomeni, da gradivo temelji na eni strani na izkušnjah udeležencev, na drugi strani pa na njihovih besednih opisih. Podatke, ki sem jih pridobila s pomočjo intervjujev, sem obdelala s kvalitativno analizo in z njeno pomočjo nato lahko interpretirala odgovore na vprašanja.

3.2 MERSKI INSTRUMENT IN METODA ZBIRANJA PODATKOV

Kot sem že povedala, sem svojo raziskavo naredila tako da sem opravila deset intervjujev. Ti so potekali tako, da sem imela vnaprej pripravljena vodila za intervjuje.

Samo raziskavo torej sestavlja deset intervjujev. Podatke sem pridobila na način, da sem se vključila v online skupine stalnih ali začasnih spremljevalcev iz Sarajeva. Intervjuje sem opravila preko spleta v času od 14. do 18. avgusta 2021 s spremljevalci, ki delajo ali so delali z otrokom s posebnimi potrebami na področju Sarajeva.

3.3 POPULACIJA IN VZOREC

Populacijo raziskave sestavljajo stalni ali začasni spremljevalci v Bosni in Hercegovini, ki so delali ali delajo z otroki s posebnimi potrebami na področju Sarajeva. Izbrala sem 10 spremljevalcev otrok s posebnimi potrebami. Pri sami izvedbi raziskave je sodeloval vzorec posameznikov, ki dela ali je delal z otrokom s posebnimi potrebami. Njihova starost je bila med 25 in 40 let. Ključnega pomena za dobro izveden intervju je bila pripravljenost kandidatov na sodelovanje ter predvsem izkušnje na področju dela z otroki s posebnimi potrebami.

3.4 OBDELAVA IN ANALIZA PODATKOV

Podatke, ki sem jih pridobila z intervjuji, sem analizirala na kvalitativen način, s kodiranjem intervjujev oziroma kodiranjem besednih opisov. Za izvedbo intervjujev sem že imela zapisane (ločene) teme in nekaj osnovnih vprašanj. Ko sem imela vse intervjuje primerno zapisane, sem pri vsakem označila bistvene izjave in jim pripisala številko izjave. Ko sem pripisala številke izjav, sem iz njih izluščila bistveni pojem (kode), kar sem kasneje združila v kategorije in nadkategorije. Po končanem kodiranju v tabeli je sledilo osno kodiranje vseh intervjujev, pri katerem so se mi pri odgovorih intervjuvancev že pokazale podobnosti in razlike. Prav tako so se pokazale povezave med kategorijami. Na koncu sem izvedla še odnosno kodiranje, kjer sem iskala in med seboj primerjala nadkategorije, kategorije, pojme in ugotavljala, kaj jim je skupnega in kako med njimi vzpostaviti odnose.

4 REZULTATI

Spodaj bom predstavila rezultate raziskovalnega dela magistrskega dela. Rezultate sem predstavila tako, da sem ključne teme, ki sem jih želela raziskati, razdelila na poglavja in se do njih tudi opredelila. Navedla sem primere iz intervjujev, ki so se mi zdeli posebej pomembni, ter jih povezala s teorijo.

4.1 KATEGORIJE OTROK S POSEBNIMI POTREBAMI, S KATERIMI SODELUJEJO ZAČASNI IN STALNI SPREMLJEVALCI

Rezultati raziskave so pokazali, da se otroci s posebnimi potrebami srečujejo z veliko različnimi težavami. Stalni ali začasni spremljevalci so delali z otroki, ki so hiperaktivni, imajo težave pri učenju, pisanju, branju, težave s spominom, telesne težave, Downov sindrom, avtizem, disleksijo, epilepsijo, motnje v govoru, težave s pozornostjo in koncentracijo, pa težave s pomnjenjem črk in števil, hitro se naveličajo, so nemirni in pogosto morajo vstati s stola.

Po zaključkih pogovorjev s stalnimi ali začasnimi spremljevalci je zelo težko delati z otrokom s posebnimi potrebami. Ti imajo svoje posebne potrebe, ki bi jim morali posvetiti pozornost in morajo biti spremljevalci ustrezno usposobljeni za to. Izkušnje intervjuvancev so različne. Z nekaterimi je lahko delati, nekateri se zelo trudijo, da bi dosegli želeni cilj. Veliko intervjuvancev pove, da so cilje, ki so si jih zastavili pred delom z otroki, dosegli.

Vprašani pravijo, da je zelo težko delati z otrokom s posebnimi potrebami. Osebnostno je treba stopiti v stik z otrokom, ki ima težave in s katerim moramo delati. Vsak otrok je zgodba zase in ima svoje težave. Vsak otrok bi se rad naučil česa novega, a pri tem ima na žalost težave. Iz naše raziskave izhaja da ima največ otrok težave na področju govora in govorno-jezikovnega izražanja, kar je običajno povezano tudi s težavami na področju gibanja. Otroci imajo tudi težave na področju pozornosti in koncentracije. Otroci s posebnimi potrebami v šoli so otroci z razvojnimi zaostanki, primanjkljaji, ovirami, oziroma motnjami na telesnem, spoznavnem, zaznavnem, socialno-čustvenem, sporazumevalnem področju ter z dolgotrajnimi boleznimi. Namen novega zakona za vzgojo in izobraževanje otrok s posebnimi potrebami v BiH je, da se nudi otrokom pomoč čim prej, saj lahko z zgodnjo obravnavo veliko težav odpravimo ali omilimo oziroma otroka z njegovo posebnostjo naučimo živeti v skupnosti. Vsi otroci, ki

potrebujejo pomoč, bi jo morali dobiti že v vrtcu. Za otroka bi morali pripraviti program dela in spremljati njegov napredek, tako da bo pri šolanju čim manj težav in da se bo čim lažje učil.

4.2 ZAPOSLOITEV STALNIH ALI ZAČASNIH SPREMLJEVALCEV

V Bosni in Hercegovini je veliko brezposelnih oseb. Med raziskovanjem smo spoznali da je tudi med stalnimi in začasnimi spremljevalci zelo veliko nezposlenih. Zelo težko je dobiti službo v svojem poklicu in žal veliko izobraženih oseb ne more delati v poklicu, za katerega so se šolali.

Na eno leto oziroma na 10 mesecev šola razpiše omejeno število mest spremljevalcev prek Zavoda za zaposlovanje in po koncu šolskega leta pogodbo prekine. In tako morajo spremljevalci spet od začetka iskati novo službo, otroci pa čakati na svojega novega spremljevalca, če jim ga določijo. Glede tega je situacija v državi zelo slaba. Izobraževanje in vzgoja naj bi bila najpomembnejša, pa se jim posveča tako malo pozornosti.

Stalnih ali začasnih spremljevalcev je zelo malo. Žal je situacija takšna, da se redko zgodi, da bi za otroka poskrbeli država in šola, čeprav naj bi podprli pravico vsakega otroka do spremljevalca.

Glede odnosov učiteljev in spremljevalcev pravijo intervjuvanci, da so ustrezni in dobri.

Veseli me, da imajo učitelji dober odnos s spremljevalci, ker je tako lažje delati z otrokom s posebnimi potrebami, saj imajo tako učitelji kot otroci pomoč in podporo tekom samega učnega procesa v učilnici. Prisotnost spremljevalca v razredu je pozitivna, sprejemajo se med seboj, učitelji pomagajo spremljevalcu, če jim je pomoč potrebna. Korektno sodelujejo in s tem omogočajo velik napredek otroka. Usklajujejo se med seboj in doslej ni bilo težav glede odnosov med učitelji in spremljevalci. Učitelji so zelo ustrezljivi in veseli, ker imajo tako manj dela.

4.3 OBNAŠANJE OTROKA V RAZREDU IN IZVEN NJEGA

Otroci, ki imajo težave s pozornostjo in hiperaktivnostjo, pri pouku težko ostanejo zbrani. Težko jim je ohranjati pozornost. Treba je več delati z njimi, pravzaprav jih moramo ves čas podpirati, še posebej če se sami želijo izobraževati in se hočejo nekaj naučiti. Ves čas moramo biti pozorni nanje. Otroci imajo težavo tudi z izražanjem svojih čustev, saj lahko kakšno njihovo bolj intenzivno reakcijo, s katero želijo izraziti naklonjenost do sošolke ali sošolka, napačno razlagamo kot agresivnost ali napadnost.

Z otrokom, ki je med poukom miren in pozoren, ima pa nekatere druge težave, je lažje delati, saj učitelju ne povzroča težav s svojim obnašanjem. Je pozoren in rad bi se nekaj novega naučil. Takšni imajo težave s pisanjem, branjem, govorom in drugimi običajnimi stvarmi, a jim je lažje pomagati s tem, da poskušamo obdržati njihovo pozornost. Spremljevalci so opisali svoje izkušnje z njimi. Ostali so anonimni, kot lahko vidite v prilogah intervjujev, govorijo pa o svojih izkušnjah pri delu. Učenci se med seboj v celoti obnašajo lepo in si pomagajo.

Otrok s posebnimi potrebami ne more dolgo ohraniti pozornosti in koncentracije, zato je telesna vzgoja zanj zelo stresna. Nekateri so zelo hiperaktivni, radi bi se igrali z vsemi, žal pa ima njihova hiperaktivnost lahko posledice za druge učence. V razredu so po navadi mirni in poslušajo, kaj jim razlagajo. Nekateri se trudijo, da bi se kaj več naučili. Je pa pri nekaterih v razredu zelo težko ohraniti pozornost in koncentracijo.

Otroci želijo aktivno sodelovati s spremljevalci, če jih predmet posebej zanima. Takrat želijo imeti vse opravljeno in narejeno, nekateri to izrazijo z besedami „počakaj me“. Ko je motivacija za učno delo nižja, se hitro obrnejo k risanju ali igranju z nekaterimi drugimi igrami.

Kar se tiče ostalih dejavnosti, ima veliko otrok dejavnosti po pouku. Nekateri počivajo v knjižnicah, skupaj s spremljevalcem berejo knjige in se zanimajo za učenje nečesa novega, se gredo igrat v park, dokler starši ne končajo s službo, ker imajo tako zmenjeno in jih ne morejo pustiti same doma. Spremljevalci se udeležujejo različnih ekskurzij in druženj z ostalimi, kadar se starši ne morejo udeležiti. To mi je zelo všeč, ker spremljevalci niso omejeni izključno na predavanja in šolo, temveč so udeleženi tudi pri ostalih zunanjih aktivnostih.

Otroci se čim več igrajo med seboj, se družijo in podpirajo. Večina vprašanih je prepričana in se zaveda, da bi njihov odnos do otrok s posebnimi potrebami moral biti prijateljski, strpen in enakopraven ter da morajo spoštovati njihovo drugačnost. Otroci so pripravljeni pomagati otrokom s posebnimi potrebami na način, da mu ponudijo pomoč pri tistem predmetu za katerega vedo, da so boljši, ali pa bi s sošolci oblikovali učne skupine za različne predmete.

Šole in učitelji so tisti, ki otroku nudijo možnost in ustrezne pogoje za optimalen razvoj. Samo z njihovo pomočjo in pravilnim pristopom se bodo lahko razvili v samostojne posameznike. Skozi izdelavo magistrskega dela sem spoznala, da je velika odgovornost prav na ramenih učiteljev. Menim da je potrebno v prihodnje delati predvsem na izobraževanju učiteljev in spremljevalcev pri delu z otroki s posebnimi potrebami. Še vedno obstajajo nekateri, ki dvomijo v pravilnost vključitve otrok s posebnimi potrebami v redne šole. Ti ljudje zavračajo enake možnosti in pravico do enakopravne obravnave.

4.4 POTEK PREIZKUSOV ZNANJA OTROK S POSEBNIMI POTREBAMI

Pri nekaterih otrocih se preizkus znanja razlikuje od preizkusa ostalih otrokov. Učitelji naredijo posebne teste in izpite in dajo olajšave in drugačna vprašanja, da bi tem otrokom bilo lažje narediti naloge. Temu namenijo posebno pozornost. Na drugi strani pa imamo tudi učitelje, ki testnih vprašanj zanje ne prilagodijo. Dovolijo jim, da vprašanja lahko večkrat preberejo, pa da si vzamejo odmor, lahko jim pomaga tudi spremljevalec, ampak imajo enaka vprašanja kot ostali učenci. Zaupali so nam, da bi ostali učenci bili jezni, ker se otrokom s posebnimi potrebami prizna olajšava, njim pa ne. Otrokom se čas za preverjanje in ocenjevanje znanja podaljša, ves čas pa je s otrokom tudi spremljevalec. Ta skupaj z njim prebere navodila, lahko tudi večkrat. Po mojem mnenju je preverjanje znanja za isto gradivo in ista vprašanja normalno in čisto v redu, ker se tako otrokom krepí spomin in se otroci s posebnimi potrebami ne počutijo slabo, ker se učijo isto kot ostali. Lahko se naredijo odmori ali pa se jim pomaga pri odgovarjanju, da jim ostane več časa za odgovore in premišljanje.

Spremljevalec v sodelovanju z učiteljem zbira in dokumentira delo otrok, s katerimi dela, kar se kasneje uporablja za vrednotenje študentskega dela in vrednotenje učnega procesa. Spremljevalec naj otroka pohvali za napredek, tako da mu jasno razloži, kaj je otrok dobro opravil. Poleg tega morajo spremljevalci voditi zapiske o vedenju otrok, o svojem pedagoškem delu in vseh pomembnih dogodkih na šoli. Obseg dolžnosti, spretnosti in

odgovornosti, ki se pričakuje od spremljevalcev, je precej širok in v zadnjem času postaja vse bolj zapleten, saj postaja vključevanje otrok s posebnimi potrebami v šole vse pomembnejše. Zato je treba poskrbeti za dobre programe izobraževanja spremljevalcev, da bi se lahko čim bolj uspešno spopadli z izzivi, ki jih čakajo pri delu z otroki s posebnimi potrebami.

4.5 VPLIV STARŠEV NA ODNOS MED OTROCI S POSEBNIMI POTREBAMI IN OSTALIMI OTROCI

Starši drugih otrok vplivajo na svoje otroke, da se do otrok s posebnimi potrebami lepo obnašajo. Spodbujajo jih, naj se družijo, in tudi, če jim naredijo kaj hudega, se ne ozirajo na to, saj imajo ti otroci svoje težave, s katerimi se bodo spopadali še vse življenje. Starši jih vabijo na rojstnodnevne zabave, in, ko imajo oni svoje, pripravljajo s svojim učencem zanje darila. Po navadi pa tudi pošiljajo bonbone, čokoladice ali druge sladice prek svojih otrok zanje in se res trudijo, da bi se počutili sprejeto. To mi je pri starših res všeč, ker je zelo pomembno, da imajo njihovi otroci podporo, saj starši najbolj vplivajo na svoje otroke. Saj rečemo, da otroci oponašajo svoje starše. Otroci se vzgajajo in izražajo v smeri spoštovanja in sprejemanja drugačnosti. Med letom se po navadi organizira več različnih dejavnosti in aktivnosti na temo drugačnosti, medpredmetne povezave pa jim omogočajo, da z učenci izmenjavajo različne izkušnje. Zelo je pomembno, da starši spodbujajo svoje otroke, da spreminjajo drugačnost. Takšen odnos pomaga otrokom s posebnimi potrebami, pa tudi ostalim otrokom pri njihovem odraščanju in je popotnica za življenje v prihodnosti. Otroci gledajo starejše ljudi, opazujejo svoje starše in jih posnemajo. Delajo pravzaprav tako kot oni. Kot smo že rekli, jih posnemajo. Otroci so ogledalo svojih staršev. Spodbujanje k dobremu in lepo obnašanju v življenju veliko pomeni. Z gotovostjo lahko rečemo, da starši pozitivno vplivajo na svoje otroke, v njih razvijajo občutek empatije, jih učijo enakosti, strpnosti in sprejemanja drugega in drugačnega. Spremljevalec mora spoznati osnovne podatke o otroku, s katerim dela, in njegovo družinsko okolje in biti mora seznanjen s cilji in pričakovanji staršev. Po potrebi lahko spremljevalec staršem daje tudi navodila za dejavnosti z otroki doma in kako naj jim pomagajo izboljšati učni uspeh. Spremljevalec skupaj z učiteljem staršem poroča o otrokovem napredku in lahko se udeležuje govorilnih ur učiteljev in staršev ter roditeljskih sestankov. Spremljevalec in starši najpogosteje komunicirajo prek elektronskih naprav, ob tem pa imajo tudi zvezke, v katere pomočniki zapišejo vse pomembne podatke staršem, povezane z delom učenca v šoli. Po potrebi si lahko spremljevalec in starši

izmenjajo tudi telefonske številke za primere, ko situacija zahteva bolj neposredno komunikacijo. Menim, da morajo biti posebne pozornosti in načrtnega strokovnega dela deležni tudi starši ostalih otrok v oddelku. Natančno jih moramo seznaniti z načini dela in cilji, ki jih želimo doseči, in tudi njih moramo prositi za pomoč ter se zanjo zahvaliti. Včasih se najde kateri od staršev, ki hudo poruši načrtano sodelovanje. Starši so pri tem delu odločilnega pomena. Otroku moramo ves čas stati ob strani, mu pomagati in dosledno izvajati z učiteljem dogovorjene stvari. Učitelj in defektolog morata prav s starši veliko in načrtno delati. Razbremeniti jih morata strahov o napredovanju otroka, odpraviti morebitne občutke krivde in sramu, jim dati vedeti, kako so veseli zaradi sodelovanja. Treba jih je pohvaliti tako pogosto, kot otroke, pa tudi učitelj bi moral vedeti, da staršem teh otrok ni lahko in čutiti mora, koliko bremena zmorejo.

5 RAZPRAVA

Za presek zakonodaje in teorije o inkluziji na eni strani ter konkretne prakse na drugi me je zanimalo, kako delo z otroki s posebnimi potrebami v šolskem sistemu vidijo stalni ali začasni spremljevalci.

V današnjem času sta v Sloveniji socialna neenakost in diskriminacija vse manj sprejemljiva, vendar pa so ljudje še vedno precej nestrpni drug do drugega, saj gojijo vrsto predsodkov, stereotipov, napačnih prepričanj in se držijo uveljavljenih mnenj. Z nadaljnjimi spremembami zakonodaje in tudi družbenih stališč je treba zagotoviti dostop do vzgoje in izobraževanja vsem otrokom, da bodo otroci s posebnimi potrebami v celotni družbi res sprejeti.

Med raziskavo smo ugotovili, da osebe, zaposlene kot stalni ali začasni spremljevalci v Bosni in Hercegovini, niso v celoti zadovoljne s tem, kar dobijo od države. Pogodbena plačila so zelo nizka in niso ustrezna njihovem delu in izobrazbi.

Intervjuvanci so navedli različne kategorije otrok s posebnimi potrebami. Tisti, ki imajo težave s pozornostjo in hiperaktivnostjo, pri pouku težko dlje časa obdržijo pozornost, saj jim pozornost uhaja k drugim stvarem in posledično zahtevajo, da se z njimi dela več in da se jim nudi konstantna podpora, da bi se lahko naučili kaj novega.

Z otroki, ki so mirni, pri pouku pozorni in imajo nekatere druge težave, je lažje delati. Radi se naučijo kaj novega. Imajo težave z pisanjem, branjem, govorom in drugim, a jim je lažje pomagati, če so sposobni ohranjati pozornost. Spremljevalci so anonimno opisali svoje izkušnje z njimi. Otroci se med seboj v celoti dobro razumejo in si pomagajo. Drugi otroci se do otrok s posebnimi potrebami vedejo prijateljsko – zavedajo se tudi, da potrebujejo pač več pomoči in podpore pri učenju in bivanju v šoli ter pri nabiranju znanja.

Kot sem že omenila v teoretičnem delu, Meh (2006) glede drugačnosti otrok pravi, da je drugačnost izziv v vseh pogledih. Je izziv za tistega, ki je drugačen, saj se mora naučiti živeti v svetu, ki morda njegovi drugačnosti ni naklonjen. Izziv je za ljudi, ki morajo drugačnost sprejeti. Otroci s posebnimi potrebami so drugačni. Od nas je odvisno, kako bodo živeli in kako jih bomo sprejeli. Sprejeti moramo izziv in jim dati možnost, da nam pokažejo, da so drugačni le zato, ker ne ustrezajo normam sodobne družbe. Otroci s posebnimi potrebami so še posebej krhka skupina. Pomembno je, da se otrokom s posebnimi potrebami omogoča, da

se razvijejo v samozavestne in samostojne mladostnike in kasneje v odrasle, ki so aktivno vključeni v socialno družbo in niso le nadloga, s katero država ne ve, kaj bi naredila.

Inkluzivno izobraževanje je del pomembnega sistema, s katerim se sooča Bosna in Hercegovina. Razlike med teorijo in prakso so očitne. Glede na to, da Bosna in Hercegovina spada v skupino izobraževalno srednje razvitih držav, je ta problem še toliko bolj izrazit. Slovenija je inkluzivno vzgojo in izobraževanje začela hitreje vključevati v dokumente kot Bosna in Hercegovina.

Otroci s posebnimi potrebami želijo tudi v tem globalnem svetu postati učenci, dijaki, študenti in v končnem rezultatu zaposleni. Vsekakor bodo nekoč odrasli in zagotovo bodo potrebovali vir za preživetje. Prav v tem smislu je še bolj očitno, kako zelo so izključeni iz procesov šolanja in usposabljanja, saj so pogosto že na začetku poti zaznamovani s stigmo, da so invalidni in nesposobni za produktivno delo (Rutar, 2017, str. 153).

V vseh državah v regiji, pa tudi v BiH, so sprejeti pravni okviri za izvajanje inkluzije, usoda in prihodnost šol s prilagojenim programom pa nista posebej opredeljeni. O pravicah otrok do inkluzivnega izobraževanja govori Okvirni zakon o osnovnem in srednjem šolstvu v BiH. Ta pravica izhaja iz več mednarodnih pogodb, katerih podpisnica je tudi BiH. Proces inkluzivnega izobraževanja v BiH se je začel leta 2004, po sprejetju Okvirnega zakona o osnovnem in srednješolskem izobraževanju, ki določa, da otroci in mladostniki s posebnimi izobraževalnimi potrebami pridobijo možnost izobraževanja v rednih šolah po programih, prilagojenih njihovim individualnim potrebam. Vse strategije reforme izobraževanja, zakoni in različne politike spodbujajo načela enakega dostopa, sprejetje, uradno priznanje, nediskriminacijo in odsotnost segregacije v izobraževanju. Čeprav je vse to jasno zapisano, se postavljeni standardi kakovosti in razpoložljivosti prek strategije reforme ne izvajajo sistematično. Skoraj dvajset let po uvedbi inkluzivnega izobraževanja je še vedno očitno, da obstaja velika razlika med zakonodajo in dejansko prakso v šolah in vrtcih. Po zakonodaji ima vsak otrok s posebnimi potrebami pravico do tretje osebe oziroma do stalnega ali začasnega spremljevalca kot pomoč v inkluzivnem izobraževanju v šoli; po sprejeti zakonodaji naj bi imel vsak otrok, bodisi s posebnimi potrebami ali ne, pravico do izobraževanja ter vse enake pravice kot ostali; otroci s posebnimi potrebami imajo pravico do spodbujanja in vključevanja v izobraževanje z ostalimi otroci – praksa vsega tega žal še ne kaže. Kot primer navajamo izjavo iz intervjuja (INT9-3): »Zaposlil sem se s prijavo na objavljeno delovno mesto. Vodstvo šole me je povabilo na pogovor, po pogovoru pa sem bil obveščen, da sem sprejet na

razpisano delovno mesto. Ker sem bil 50 % zaposlen kot spremljevalec otroka s posebnimi potrebami in 50 % kot učitelj, je bila plača na začetku nižja. Osebnostno menim, da je spremljevalec otroka s posebnimi potrebami izjemno pomemben član razreda. Pomembno je, da je v razredu oseba, ki je usposobljena za to delo, ima teoretično podlago za delo z OPP, ima izkušnje in se zna v kriznih razmerah ustrezno odzvati. [P]raksa [pa je], da so spremljevalci večinoma ljudje z univerzitetno izobrazbo [različnih drugih smeri], v določenem času napredujejo, iščejo drugo službo v drugih ustanovah in podobno. Skratka univerzitetno izobraženi diplomanti si prizadevajo napredovati in dobiti delo, ki je v skladu z njihovim izobraževanjem, delo, ki je tudi bolje plačano. Posledično otroci s posebnimi potrebami ostanejo brez kakovostne pomoči, njihov spremljevalec se med izobraževanjem večkrat menja, kar lahko slabo vpliva nanje itd.«.

Na podlagi naše raziskave smo odgovorili še na glavno vprašanje o stanju spremljevalcev: glede na sedanjo organizacijo poučevanja glede na razmere v šolah v Bosni in Hercegovini spremljevalci zaradi neustreznih finančnih razmer, šolske opreme in pomanjkanja ne morejo opravljati svoje vloge. Dodatno težavo povzročata ne dovolj razvita ozaveščenost in nezadostno znanje strokovnjakov in splošne populacije o tem vprašanju. Splošno prebivalstvo izraža nezainteresiranost za ta problem in težak položaj te populacije v BiH. Zato odgovornost za vzgojo otrok s posebnimi potrebami ni le na učiteljih in spremljevalcev, temveč na družbi kot celoti, ki otroke s posebnimi potrebami in njihove družine »tiho«, a učinkovito »zapira« v zaprt krog. Nepripravljenost organov in pristojnih institucij ter nezainteresiranih oseb na odločevalskih položajih je eden od razlogov, da se vključevanje ne izvaja v najboljši luči in zaradi tega je problem pomanjkanja spremljevalcev.

Spremljevalci so eden od ključnih predpogojev za uspešno vključevanje otrok s posebnimi potrebami v redne šole in razrede. Z vključitvijo otrok s posebnimi potrebami jim ti omogočijo enake možnosti za kakovostno izobraževanje. Tako se izobražujejo, družijo, odraščajo in s svojimi vrstniki aktivno sodelujejo v naravnem šolskem okolju. Zaradi njihovih specifičnih težav, pa naj gre za izobraževalne, zdravstvene ali težave pri socialnem delovanju, nekateri otroci pač potrebujejo dodatno pomoč, ki jim je njihovi učitelji sami ne bi mogli zagotoviti v tolikšni meri, zato jim je pri poučevanju nujno zagotoviti pomoč in podporo spremljevalca. Otrokom s posebnimi potrebami pomagajo pri vključevanju v socialne in vzgojno-izobraževalne procese v šoli, pri čemer skrbijo, da svojo pomoč čim bolj preudarno dozirajo, da ne omejujejo otrokove samostojnosti. Poleg tega spremljevalci sodelujejo z

otrokovimi starši, učitelji, strokovnimi sodelavci in drugimi zaposlenimi šole, ker je le tako lahko delo z otrokom s posebnimi potrebami celovito in uspešno.

Starši so pri vzgojno-izobraževalni integraciji otrok s posebnimi potrebami zelo pomemben dejavnik. Učenci sprejemajo otroke s posebnimi potrebami, tako jih učijo starši pa tudi učitelji in ostali. Na mladih svet sloni in mlade moramo spodbujati, da se bodo obnašali prijateljski.

Vključevanje staršev v vzgojno-izobraževalni proces je pravica, ki sloni na spoznanju, da bodo otroci najbolj napredovali, če njihovi starši in strokovnjaki sodelujejo (Schmidt, 2001, str. 69).

Večina otrok s posebnimi potrebami lahko z ustrezno skupnostno oskrbo, vzgojo in izobraževanjem, ki ustrezno skrbi za njihove potrebe, postane polno sposobna za enakopravno udeležbo v vsakodnevnih dejavnostih. Njihova samostojnost bo seveda odvisna od vrste in stopnje njihove oviranosti, pa tudi od sistema, ki skrbi za njihovo izobraževanje in socializacijo.

Naša raziskava je pokazala, kolikšen je prispevek spremljevalcev pri vključevanju otrok s posebnimi potrebami v redne šole, njihov prispevek pri zadovoljevanju otrokovih posebnih potreb v izobraževalnem in pedagoškem delu z vidika učiteljev in spremljevalcev. Rezultati kažejo, da so pogledi in izkušnje spremljevalcev pri vključevanju otrok s posebnimi potrebami večinoma pozitivne. Iz samoocenjevanja spremljevalcev je razvidno, da svojo podporo in pomoč večinoma ocenijo dobro, torej se večinoma strinjajo, da je njihov prispevek učencem, učiteljem, staršem, šoli in k učnemu načrtu koristen.

Stalni ali začasni spremljevalec je oseba, ki ima pri individualnem delu z otroki s posebnimi potrebami dvojno vlogo: pomaga otrokom s posebnimi potrebami, da osvojijo znanje in veščine, in posreduje pri vzpostavljanju interakcije med temi in drugimi otroci. Stalni ali začasni spremljevalec je v prvi vrsti oseba, ki daje moč, voljo in motivacijo za nadaljnje delo, in nekdo, od kogar se pričakuje, da nekomu spremeni pogled na svet, mu polepša dan in priključuje nasmeh na obraz (Greenspan in Wieder, 2003).

Prav tako sem tudi v svojem raziskovalnem delu želela raziskati pomen in vlogo stalnega ali začasnega spremljevalca pri poučevanju otrok s posebnimi potrebami. Zanimalo me je, kako dostopni so spremljevalci staršem otrok s posebnimi potrebami, da lahko le-ti varno nudijo svojim otrokom pomoč pri poučevanju. Spremljevalec je zelo pomemben za otroke s posebnimi potrebami. Otrokom namreč pomaga pri gibanju, če se težko gibajo, pomaga

slepim otrokom, otrokom, ki so naglušni ali sploh ne slišijo, otrokom, ki ne morejo govoriti itn. Spremljevalci za tiste otroke predstavljajo nekaj zelo pomembnega v življenju.

Velik del spremljevalcev je kot težko izkušnjo omenjal delo z otroki s posebnimi potrebami, in pomanjkanje strokovnih sodelavcev ter nezmožnost otrok, da obvladajo gradivo v določenem času, kar je seveda razumljivo, saj je ta čas zagotovljen otrokom brez težav. Trije spremljevalci to delo navedlo kot težko, vendar z olajševalnimi okoliščinami, kot sta razumevanje in interakcija s starši. Učitelj je tisti, ki lahko največ prispeva k odpravljanju ovir za uspešno vključevanje otroka s posebnimi potrebami v razred, seveda s pomočjo strokovne in materialne podpore. Odgovori učiteljev, vključno s pripombami spremljevalcev in staršev, v veliki meri potrjujejo, da zaradi velike zahtevnosti šole in pomanjkanja strokovnega kadra spremljevalec ne zmore vse pozornosti nameniti otroku s posebnimi potrebami. Finančne težave so še vedno ključne, spremljevalci so premalo plačani ali pa sploh ne.

Pri pregledu teorije smo spoznali ter z raziskavo podkrepili, da je otroku s posebnimi potrebami nujno potrebna strokovna pomoč s strani ustreznega izobraženega in usposobljenega kadra, da bi lahko učinkovito sodeloval v šolskih dejavnostih in obvladoval ovire, s katerimi se bo srečeval v procesu svojega izobraževanja. Tega sedaj še vedno ni dovolj. Prav zaradi vse večjega porasta števila otrok s posebnimi potrebami, ki so vključeni v izobraževalne procese, in nezadostnega strokovnega kadra za pomoč le-tem, smo se v tem delu osredotočili na enega od ključnih problemov, in to je pomanjkanje spremljevalcev v izobraževanju otrok s posebnimi potrebami.

Naša raziskava je pokazala, da je pomanjkanje finančnih sredstev težava, ki je vsem na nek način zvezala roke. Problem plačila so potrdili vsi intervjuvani, torej deset oseb. Pristojne institucije bi morale urediti vprašanje tega statusa in omogočiti vsakemu otroku pravico do šolanja z dodatnimi pripomočki, ki jih potrebuje. Spremljevalci so v raziskavi imeli možnost, da izrazijo svoje mnenje in osebne izkušnje, naj opišejo svoje izkušnje, ker je bilo vprašanje odprtega tipa. Zelo pomembno je, da spremljevalci izrazijo svoje iskreno mnenje, saj je uspeh njihove dejavnosti odvisen od njih samih. Iz samih izkušenj vseh spremljevalcev lahko le potrdimo naša dejstva, da spremljevalci nimajo podpore pristojnih institucij. Vloga in pomen spremljevalca sta ključnega pomena za boljši napredek, in ko spremljevalec napreduje in čuti podporo drugih, napreduje tudi otrok s posebnimi potrebami. On je tisti, ki bi moral verjeti, da lahko spremeni situacijo, kakršno je, in potrebuje podporo pri nadaljnjem delu in izboljševanju le-tega.

6 SKLEPI

Glede na to, da je inkluzija dolgotrajen proces, se zastavlja vprašanje, kaj se dogaja in kaj bo s izobraževanjem otrok s posebnimi potrebami v prihodnosti v Bosni in Hercegovini. Vključitev spremljevalcev v osnovnošolske in srednješolske načrta in programa v veliki meri prispeva k ustrežnejšemu socialnemu vključevanju, uspešnejšemu šolskemu uspehu vseh učencev, spremenjenemu odnosu učiteljev in njihovi realnejši presoji izobraževalnih potreb učencev s posebnimi potrebami. Na podlagi navedenega vloga spremljevalca pri poučevanju ni povezana le s pomočjo učenca s posebnimi potrebami, temveč tudi s celotno razredno ekipo, ki olajša učni proces. Glede na to, da je sedaj v šolskih razredih veliko otrok s posebnimi potrebami, z uvedbo spremljevalcev tem otrokom zagotavljajo bolj ustrezne pogoje za šolanje. Praksa kaže, da je uspeh vseh učencev v razredu, ki ima spremljevalce, višji, učitelji pa so bolj produktivni in zadovoljni.

Ti podatki kažejo na kompleksnost težav, s katerimi se soočajo tako spremljevalci kot družine otrok s posebnimi potrebami. So napačno razumljeni, socialno izključeni, stigmatizirani in diskriminirani. Ne glede na to, za kakšno kategorijo posebnih potreb gre pri otroku, je sodelovanje vseh oblik pomoči izjemno pomemben dejavnik, ki vpliva na prihodnost otroka s posebnimi potrebami in njegove družine, ki zahteva vseživljenjsko psihosocialno podporo in zdravstveno oskrbo.

Ugotavljamo, da so stalni ali začasni spremljevalci v BiH upoštevani, da pa so plačila, glede na ustreznosti izobrazbe in poklica, nizka.

7 PREDLOGI

- Poklic stalnih ali začasnih spremljevalcev bi morali natančno definirati.
- Določiti bi morali zaželeno izobrazbo stalnih ali začasnih spremljevalcev.
- Za delo z otrokom s posebnimi potrebami bi morali stalni aličasni spremljevalci nenehno obnavljati in krepiti svoje znanje ter v vsakodnevno učenje vključevati nove, za otroka koristne vsebine.

8 VIRI IN LITERATURA

1. Aberšek, B., Kordigel Aberšek, M., Schmidt, M. (ur.) (2007) *Starši – najuspešnejši člen pri podpori in usposabljanju ljudi s posebnimi potrebami. Podpora učiteljev staršem otrok z motnjo v duševnem razvoju*. Maribor: Pedagoška fakulteta, Fakulteta za naravoslovje in matematiko.
2. Bentham S. (2006). *Practical Tips For Teaching Assistants*. New York: Routledge.
3. Bratož, M. (2002). *Učitelj in integracija* (diplomsko delo). Ljubljana: Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta. Pridobljeno 28. 11. 2021 s https://books.google.si/books/about/U%C4%8Ditelj_in_integracija.html?id=qTSNNAAACAAJ&redir_esc=y
4. Bratož, M. (2004) Integracija učencev s posebnimi vzgojno-izobraževalnimi potrebami. V Krapše, Š. (ur.), *Otroci s posebnimi potrebami*, str. 20–23. Nova Gorica: Educa.
5. Cerić, H., Alić, A. (2005). *Temeljna polazišta inkluzivnog obrazovanja*. Zenica: Hijatus.
6. Čacinovič Vogrinčič, G. (2006). Socialno delo z družinami: Razvoj doktrine. *Socialno delo*, letn. 45, št. 3/5, str. 111–118.
7. Čacinovič Vogrinčič, G. (2020). *Socialno delo v osnovni šoli. Soustvarjanje podpore in pomoči družinam s številnimi izzivi in preprečevanje socialne izključenosti*. Ljubljana: Fakulteta za socialno delo.
8. Čuk Peček, M., Lesar, I. (2009). *Moč vzgoje. Sodobna vprašanja teorije vzgoje*. Ljubljana: Tehniška založba Slovenije.
9. Daniels, E. R., Stafford, K. (2003) *Kurikulum za inkluziju – Razvojno-primjereni program za rad s djecom s posebnim potrebama*. Zagreb: Biblioteka Korak po korak.
10. Drandić, D. (2017). Uloga pomoćnika u nastavi u provođenju inkluzivnog obrazovanja. *Časopis za interdisciplinarna istraživanja u odgoju i obrazovanju*, letn. 158, št. 4 (2017), str. 439–459.
11. Fajdetić, A. (2012). *Prilagodba nastavnih sredstava slijepim i slabovidnim učenicima*. Zagreb: Hrvatski savez slijepih.
12. Filipčič, T. (2006). *Dispraksija ali razvojna motnja koordinacije*. Ljubljana: Pedagoška fakulteta.

13. Galeša, M. (1993). *Razvijanje in oblikovanje učnega in vzgojnega programa za otroke s posebnimi vzgojno-izobraževalnimi potrebami*. Radovljica: Didakta.
14. Greenspan, S. in Wieder I. (2003). *Dijete s posebnim potrebama: Poticanje intelektualnog i emocionalnog razvoja*. Ostvarenje, Lekenik.
15. Groom, B. (2006). *Building relationships for learning: the developing role of the teaching assistant*. London: Support for Learning.
16. Halliwell, M. (2003). *Supporting Children with Special Educational Needs. A Guide for Assistents in School and pre-Schools*. London: David Fulton publishers.
17. Igrić, K. L., Kobetić, D.; Lisak, N. (2008). Evaluacija nekih oblika podrške edukacijskom uključivanju učenika sa posebnim potrebama. *Dijete i društvo: Časopis za promicanje prava djeteta*, letn. 10 (2008), št. 1/2; str. 179–197.
18. Ivančić, I. (2020). *Odgojitelji i roditelji* (diplomsko delo). Zagreb: Sveučilište u zagrebu, Učiteljski fakultet.
19. Javornik, M. (2003). Postopki usmerjanja otrok s posebnimi potrebami. V Resman M. (ur.) *Integracija, inkluzija v vrtcu, osnovni in srednji šoli: teorija in praksa*, str. 124–136 Ljubljana: Zveza društev pedagoških delavcev v Sloveniji.
20. Jurčević-Lozančić, A., Kunert, A. (2015). Obrazovanje roditelja i roditeljska pedagoška kompetencija, teorijski i praktički izazovi. *Metodički obzori*, letn. 10 (2015), št. 2, str. 39–48. Pridobljeno 18.6.2021 s <https://hrcak.srce.hr/154224>
21. Juul J. (2013). *Aggression: Warum sie für uns und unsere Kinder notwendig ist*. Pridobljeno 18.10.2021 s <https://books.google.si/books/about/Aggression.html?id=XCVvAgAAQBAJ>
22. Kavkler, M. (2005). Odgoj i obrazovanje djece sa posebnim potrebama, Pridobljeno 15.11.2021 s <https://pdfcoffee.com/odgoj-i-obrazovanje-djece-sa-posebnim-potrebama-pdf-free.html>
23. Kavkler, M. (ur.) (2006). *Otroci in mladostniki s specifičnimi učnimi težavami – spodbujanje, podpiranje in učinkovita pomoč* (zbornik prispevkov). Ljubljana: Društvo Bravo – društvo za pomoč otrokom in mladostnikom s specifičnimi učnimi težavami.
24. Kavkler, M. (2006). Vključevanje otrok s posebnimi potrebami. V Herlec, A. (ur.), *Vključevanje otrok s posebnimi potrebami – vloga ravnatelja*, str. 45–48. Ljubljana: Šola za ravnatelje.
25. Kavkler, M., Clement Morrison, A., Košak Babuder, M., Pulec Lah, S., Viola, S. (2008). *Razvoj inkluzivne vzgoje in izobraževanja – izbrana poglavja v pomoč šolskim timom*. Ljubljana: Zavod Republike Slovenije za šolstvo.

26. Kesić Dimić, K. (2010). *Vsi učenci so lahko uspešni. Napotki za delo z učenci s posebnimi potrebami*. Ljubljana: Rokus Klett.
27. Kiswarday, V. R. (2014). Inkluzija je odnos sprejemanja in ljubezni do življenja. *Vzgoja: revija za učitelje, vzgojitelje in starše*, letn. 16, št. 62, str. 21–22.
28. Krek, J. (1995). *Bela knjiga o vzgoji in izobraževanju v Republiki Sloveniji*. Pridobljeno 24.7.2021 s <https://www.worldcat.org/title/bela-knjiga-o-vzgoji-in-izobrazevanju-v-republiki-sloveniji/oclc/36160924>
29. Krek, J. Metljak, M.. (2011). *Bela knjiga o vzgoji in izobraževanju v Republiki Sloveniji*. Pridobljeno 12.6.2021 s <https://repozitorij.uni-lj.si/IzpisGradiva.php?id=69951>
30. Lapat, G. (2011). Asistent u nastavi. V Jurčević Lozančić, A., Siniša in Opić, S. (ur.), *Škola, odgoj i učenje za budućnost*. Zagreb: Učiteljski fakultet.
31. Lebarič, N., Kobal Grum, D. in Kolenc J. (2006). *Socialna integracija otrok s posebnimi potrebami*. Radovljica: Didakta.
32. Meh, D. (2006). Drugačnost. Zdravniški prispevki, 5. oktober 2006. Pridobljeno 17.8.2021 s https://www.drustvo-para-lj.si/images/stories/zdravniški_nasveti/drugacn.doc
33. Vrhovski Mohorič, M. (2006). Vpliv inkluzivne šole na kakovost vzgoje in izobraževanja za vse učenke in učence. V Medveš, Z. in Resman, M. (ur.), *Upoštevanje drugačnosti – korak k šoli enakih možnosti*, str. 130–143. Ljubljana: Zveza društev pedagoških delavcev Slovenije.
34. Morin, E. (2002). Pour une politique de l'humanité. Libération. Pridobljeno 28.11.2021 s <http://www.liberation.fr>.
35. Mujkanović, E. (2013). Tradicionalni i suvremeni pristup u radu s djecom s poteškoćama u razvoju. Izvorni znanstveni rad.
36. Murgel, J. (2006). *Vodnik po pravicah otrok s posebnimi potrebami*. Ljubljana: GV Založba.
37. Nacrt: Zakon o odgoju i obrazovanju u osnovnoj i srednjoj školi (2022). *Službene novine KS*. Pridobljeno 03.03.2022 s <https://ssooioks.com/v1/index.php/home-2/3338-nacrt-zakon-o-odgoju-i-obrazovanju-u-osnovnoj-i-srednjoj-skoli-u-kantonu-sarajevo>
38. Nikolić, M. (2012). *Unapređenje kvalitete života djece i mladih. Tematski zbornik (I. del)*. Tuzla: Udruženje za podršku i kreativni razvoj djece i mladih, Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet Univerziteta u Tuzli.

39. Novljan, E. (1997). Uveljavljanje integracije za osnovnošolsko obdobje. V Destovnik, K. (ur.), *Uresničevanje integracije v praksi*, str. 31–33. Ljubljana: Društvo defektologov Slovenije.
40. Okvirni zakon Bosne in Hercegovine ("Sl. glasnik BiH", br. 18/2003 i 88/2007 – dr. zakon) Pridobljeno 18.10.2021 s <https://www.paragraf.ba/propisi/bih/okvirni-zakon-o-osnovnom-i-srednjem-obrazovanju-u-bosni-i-hercegovini.html>
41. Opara, B. (2015). *Dodatna strokovna pomoč in prilagoditve pri vzgoji in izobraževanju otrok s posebnimi potrebami*. Ljubljana: Centerkontura.
42. Patterson, D. (2009). *Avtizem, kako najti pot iz tega blodnjaka*. Ljubljana: Modrijan.
43. Polić, M. (1993). *K filozofiji odgoja*. Pridobljeno 18.10.2021 s <https://books.google.si/books?id=R1j3lGyyTzQC&lpg=PA9&dq=Poli%C4%87%20M.%2C%201993.%2C&lr&hl=hr&pg=PA9#v=onepage&q=Poli%C4%87%20M.,%201993.,&f=false>
44. Postrak, M. (2015). Koncepti socialnega dela z mladimi. *Socialno delo*, letn. 54 (2015), št. 3, str. 269–280.
45. Postrak, M. (2021). *Uvod v socialno delo*. Študentska skripta, FSD Ljubljana.
46. Pravilnik o odgoju i obrazovanju djece s teškoćama u razvoju i s posebnim obrazovnim potrebama u osnovnoj i srednjoj školi (2006). *Službene novine Županije Središnja Bosna*, št. 11/01, *Službene novine Kantona Središnja Bosna*, št. 17/04. Pridobljeno 27.2.2022 s <https://mozks-ksb.ba/hr/wp-content/uploads/2019/11/Pravilnik-o-odgoju-i-obrazovanju-djece-s-teskocama-u-razvoju-i-s-posebnim-obrazovnim-potrebama-u-osnovnoj-i-srednjoj-skoli.pdf>
47. Program podrške obrazovanju (2013). Od segregacije do inkluzije: Da li je obrazovanje djece i mladih sa posebnim potrebama u BiH inkluzivno? Kratki pregled i analiza stanja. Sarajevo: Fond otvoreno društvo Bosna i Hercegovina. Pridobljeno 15.11.2021 s www.skolegijum.ba/static/files/biblioteka/pdf/5460fd4f1b800_07InkluzivnoobrazovanjeBiH.pdf
48. Rozman, F., Novljan, E., Skalar, V., Ulaga, J., Somrak, T., Destovnik, K., Ivanuša, I., Dominikuš, D. in Šter, M.. (1997). *Uresničevanje integracije v praksi. Vzgoja in izobraževanje otrok in mladostnikov s posebnimi potrebami*. Ljubljana: Center Kontura.
49. Rutar, D. (2017). *Inkluzija otrok s posebnimi potrebami: Za družbeno pravičnost*. Kamnik: CIRIUS.
50. Schmidt, M. (2001). *Socialna integracija otrok s posebnimi potrebami v osnovno šolo*. Maribor: Univerza v Mariboru, Pedagoška fakulteta.

51. Skalar, V. (2002). Kako vrtec in šola približati otrokom s posebnimi potrebami? *Integracija, inkluzija v vrtcu, osnovni in srednji šoli*, str. 25–33. Pridobljeno 12.11.2021 s <https://www.worldcat.org/title/kako-vrtec-in-solo-priblizati-otrokom-s-posebnimi-potrebami/oclc/438765928?referer=di&ht=edition>
52. *Splošna deklaracija človekovih pravic* (2018) Uradni list RS, št. 113/03 – uradno prečiščeno besedilo, 20/06 – ZNOMCMO, 76/08, 108/09, 80/10 – ZUTD in 31/15. Pridobljeno 26.2.2022 s <https://www.varuh-rs.si/pravni-temelji-cp/ozn-organizacija-zdruzenih-narodov/splosna-deklaracija-clovekovih-pravic/>
53. Stanko Flakus, M. (2004). Vloga šolskega zdravnika v komisiji za usmerjanje. V Matejek, Z. in Topolovec, N. (ur.), *Otroci in mladostniki s posebnimi potrebami*. Maribor: Svetovalni center za otroke, mladostnike in starše Maribor.
54. Strnišćak, M. (2016). *Asistent u nastavi* (diplomsko delo). Zagreb: Sveučilište u Zagrebu, Učiteljski fakultet.
55. Širanović, A. (2012). *Što je to pravo na obrazovanje i kako prepoznati kada se ono krši?* Zrno: časopis za obitelj, vrtić i školu, Zagreb.
56. Štemberger, T. (2014). Učiteljeva pripravljenost na inkluzijo. *Pedagoška obzorja*, letn. 28, št. 3/4, str. 3–16. Pridobljeno 12.12.2021 s <http://www.dlib.si>
57. Thomas, G., Glenney, G. (2002). Thinking about Inclusion: Whose reason? What evidence? *International Journal of Inclusive Education*, letn. 6, št. 4, str. 345–370.
58. Thomson, J. (2016). *Vodič za rad s djecom i učenicima s posebnim odgojnoobrazovnim potrebama*. Zagreb: EDUCA.
59. Tomasović, Č., (2010) *Određenje i glavna obilježja odgoja*. Pridobljeno 27.9.2021 s http://www.kucice.hr/index.php?option=com_content&view=article&id=523:određenje-i-glavna-obilježja-odgoja&catid=30:za-bolji-i-sretniji-ivotni-put&Itemid=75
60. Visković, I. (2018). Odgojno-obrazovni aspekti ekonomske funkcije obitelji. *Napredak*, letn. 159, št. 3. Pridobljeno 28.2.2022 s <https://hrcak.srce.hr/223374>
61. Zakon o usmerjanju otrok s posebnimi potrebami – ZUOPP1. (2007). Pridobljeno 18.10.2021 s <http://pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=ZAKO5896>
62. Zakon o usmerjanju otrok s posebnimi potrebami (2000). Pridobljeno 19. 9. 2021 s <http://pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=ZAKO2062#>
63. Zaviršek, D., Zorn, J., Videmšek, P. (2002). *Inovativne metode v socialnem delu. Opolnomočenje ljudi, ki potrebujejo podporo za samostojno življenje*. Ljubljana: Študentska založba.

64. Zrilić, S. (2003). *Promjene u pristupu odgoju i obrazovanju učenika s teškoćama*. Sveučilište u Zadru, Odjel za izobrazbu učitelja i odgojitelja, Zadar. Pridobljeno 19.7.2021 s http://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=179525
65. Žagar, D. (2012). *Drugačni učenici*. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete.
66. Žnidaršič, D. (2005). Drugačnost skozi prizmo socialnopedagoške prakse. *Socialna pedagogika*, letn. 9, št. 2 (maj 2005), str. 193–206.

9 PRILOGE

9.1 VPRAŠANJA ZA INTERVJU

Intervju za stalnega ali začasnega spremljevalca z otrokom s posebnimi potrebami

Spoštovani,

ta intervju je del raziskave za pripravo istoimenskega magistrskega dela, njegovo pripravo je odobrila Fakulteta za socialno delo v Ljubljani. Rezultati bodo uporabljeni izključno v znanstvene namene v skladu z vsemi etičnimi načeli, poklicnim kodeksom in zaupnostjo podatkov.

Poklic, izobrazba.

Kakšne težave je imel otrok, s katerim ste delali?

So vas na natečaju najeli starši ali šola? Ste bili zadovoljni s plačo in opišite nam, kakšno je stanje na tem področju?

Kako poteka vaš navaden šolski dan z otrokom s posebnimi potrebami?

Kako se obnaša pri vajah, športni vzgoji in rekreaciji?

Kako se obnaša v razredu?

Ali se preizkus znanja razlikuje od preizkusa znanja drugih otrok?

Ali se otrok s posebnimi potrebami strinja in razume z drugimi učenci in na kakšen način?

Kako se giblujete po šoli, imate kakšne dejavnosti po pouku?

Kako vaša prisotnost v razredu vpliva na učitelje in njihovo poučevanje v razredu? Se s tem strinjajo?

Kako starši drugih otrok sprejemajo, da se otrok s posebnimi potrebami vzgaja in izobražuje v istem razredu kot njihovi otroci?

Ali starši teh otrok pozitivno ali negativno vplivajo na svoje otroke? Ali spodbujajo lepo vedenje?

Ali vidite pri otroku, s katerim delate, da je vaše delo uspešno in vidite premik v njegovem vedenju in sprejemanju znanja?

Kako ste zadovoljni s svojim delom?

9.2 INTERVJUJI

Št. 1 Intervju za stalnega ali začasnega spremljevalca z otrokom s posebnimi potrebami

Spoštovani,

ta intervju je del raziskave za pripravo istoimenskega magistrskega dela, njegovo pripravo je odobrila Fakulteta za socialno delo v Ljubljani. Rezultati bodo uporabljeni izključno v znanstvene namene v skladu z vsemi etičnimi načeli, poklicnim kodeksom in zaupnostjo podatkov.

1. *Poklic, izobrazba*

Magister pedagogike.

2. *Kakšne težave je imel otrok, s katerim ste delali?*

3. *So vas na natečaju najeli starši ali šola? Ste bili zadovoljni s plačo in opišite nam, kakšno je stanje na tem področju?*

Najeli so me tako starši kot šola ... Od staršev sem imel plačo, ki mi je takrat ustrezala, ker sem hkrati študiral in je bilo kot žepnina ... Pomanjkljivost tega pa je, da vas nikjer ne evidentirajo, da ste delali. Kot prostovoljec ne dobite papirja kot dokazilo, da ste delali (dobil sem ga kot priporočilo staršev, a koliko je to sploh veljavno, nisem prepričan), želel bi imeti polno plačo in biti delavec ...

4. *Kako je videti vaš navaden šolski dan otrokom s posebnimi potrebami?*

Vsak dan je drugačen ... poleg rednih aktivnosti, torej šolskih obveznosti, veliko časa posvečam socializaciji otroka, da ga prijatelji sprejmejo, da se počuti kot del ekipe, prilagodim gradivo, jedrnato in jasno, da bi ga čim prej obvladal.

5. *Kako se obnaša pri vajah, športni vzgoji in rekreaciji?*

Tam se najbolje počuti, ker je odličen ... zelo dobro dela vaje, sprejema igro, rad vodi vaje.

6. *Kako se obnaša v razredu?*

Odvisno od ure ... odličen je pri matematiki, ker mu gre dobro in ima rad ta predmet.

7. *Ali se preizkus znanja razlikuje od preizkusa znanja drugih otrok?*

V večini primerov ne. Mogoče je razlika majhna in je neopazna (npr. dela na IEP za določene predmete, dobi krajšo različico testa, kot jo dobijo drugi otroci).

8. *Ali se otrok s posebnimi potrebami strinja in razume z drugimi učenci in na kakšen način?*

Otroci veliko razumejo in imajo lep odnos ... na tem področju ni težav.

9. *Kako se giblje po šoli, imate po pouku še kakšne dejavnosti?*

Zaradi trenutnega stanja – korone se otroci po šoli odpravijo domov.

10. *Kako vaša prisotnost v razredu vpliva na učitelje in njihovo poučevanje v razredu? Se s tem strinjajo?*

Z učiteljem že od samega začetka zelo lepo sodelujem, se dogovorim in skupaj načrtujeva dejavnosti.

11. *Kako starši drugih otrok sprejemajo, da se otrok s posebnimi potrebami vzgaja in izobražuje v istem razredu kot njihovi otroci?*

Sprejemajo in tudi s te strani ni težav.

12. *Ali starši teh otrok pozitivno ali negativno vplivajo na svoje otroke? Ali se lepo vedejo?*

Vsekakor imajo pozitiven učinek ... med otroki se ne dela razlik.

13. *Ali vidite pri otroku, s katerim delate, da je vaše delo uspešno in premik v njegovem vedenju in sprejemanju znanja?*

Vidim napredek in tega sem zelo vesel, tudi drugi to potrjujejo.

14. *Kako ste zadovoljni s svojim delom?*

Lahko rečem, da svoj del dela opravljam uspešno.

Št. 2 Intervju za stalnega ali začasnega spremljevalca z otrokom s posebnimi potrebami

Spoštovani,

ta intervju je del raziskave za pripravo istoimenskega magistrskega dela, njegovo pripravo je odobrila Fakulteta za socialno delo v Ljubljani. Rezultati bodo uporabljeni izključno v znanstvene namene v skladu z vsemi etičnimi načeli, poklicnim kodeksom in zaupnostjo podatkov.

1. *Poklic, izobrazba*

Prof. pedagogike.

2. *Kakšne težave je imel otrok, s katerim ste delali?*

Hiperaktivnost.

3. *So vas na natečaju najeli starši ali šola? Ste bili zadovoljni s plačo in opišite nam, kakšno je stanje na tem področju?*

Prvič, ko sem opravil tečaj, je bila moja plača polna, zdaj delam na projektu prek Zavoda in nisem zadovoljen s plačo, ker delam za minimalno. Drugič me je poklicala šola.

4. *Kako poteka vaš navaden šolski dan z otrokom s posebnimi potrebami?*

Sledenje razredu, naloge ...

5. *Kako se obnaša pri vajah, športni vzgoji in rekreaciji?*

Ima svoje vaje, poslušen je.

6. *Kako se obnaša v razredu?*

Včasih sledi, včasih pa ne.

7. *Ali se preizkus znanja razlikuje od preizkusa znanja drugih otrok?*

Da.

8. *Ali se otrok z motnjami v razvoju strinja in razume z drugimi učenci in na kakšen način?*

Nekako da. Nekateri učenci so to sprejeli, nekateri pa ne.

9. *Kako se gibljete po šoli, imate po pouku kakšne dejavnosti?*

Kamor koli gre fant, grem jaz. Po šoli nimam aktivnosti.

10. *Kako vaša prisotnost v razredu vpliva na učitelje in njihovo poučevanje v razredu? Se s tem strinjajo?*

Se strinjajo.

11. *Kako starši drugih otrok sprejemajo, da se otrok s posebnimi potrebami vzgaja in izobražuje v istem razredu kot njihovi otroci?*

Doslej se niso pritoževali.

12. *Ali starši teh otrok pozitivno ali negativno vplivajo na svoje otroke? Ali se lepo vedejo?*

Spodbujam jih, da se lepo obnašajo.

13. *Ali vidite pri otroku, s katerim delate, da je vaše delo uspešno in vidite premik v njegovem vedenju in sprejemanju znanja?*

Da, napredek je bil dosežen.

14. *Kako ste zadovoljni s svojim delom?*

Zadovoljen sem, a vedno bi lahko bilo še boljše.

Št. 3. Intervju za stalnega ali začasnega spremljevalca z otrokom s posebnimi potrebami

Spoštovani,

ta intervju je del raziskave za pripravo magistrskega dela, njegovo pripravo je odobrila Fakulteta za socialno delo v Ljubljani. Rezultati bodo uporabljeni izključno v znanstvene namene v skladu z vsemi etičnimi načeli, poklicnim kodeksom in zaupnostjo podatkov.

1. *Poklic, izobrazba*

Magistra socialne pedagogike.

2. *Kakšne težave je imel otrok, s katerim ste delali?*

Težave pri učenju, branju, pisanju, govoru in telesne težave.

3. *So vas na natečaju najeli starši ali šola? Ste bili zadovoljni s plačo in opišite nam, kakšno je stanje na tem področju?*

Starši so me najeli, šola je odobrila, da se fantu dodeli osebni učitelj, vendar so mi plačali starši.

4. *Kako poteka vaš navaden šolski dan z otrokom s posebnimi potrebami?*

Pred poukom je v podaljšanem bivanju. Poberem ga pred začetkom pouka. Skupaj prideva v razred, sedeva v klop, on se pripravlja na pouk (iz nahrbtnika vzame knjige, zvezke, pripomočke ...), potem delno spremljava pouk, jaz pa delno samostojno delam z njim pri nalogah in materialih, prilagojenih njegovim potrebam.

5. *Kako se obnaša pri vajah, športni vzgoji in rekreaciji?*

Kar zadeva telesno vzgojo, se le redko udeležuje dejavnosti. Ne zanima ga. Najraje se sam igra z žogo.

6. *Kako se obnaša v razredu?*

V razredu je miren in posluša, kar mu povem.

7. *Ali se preizkus znanja razlikuje od preizkusa znanja drugih otrok?*

Preizkus znanja se od preizkusa znanja od drugih učencev razlikuje. Naloge so popolnoma prilagojene njegovim sposobnostim.

8. *Ali se otrok s posebnimi potrebami strinja in razume z drugimi učenci in na kakšen način?*

Fant je včasih agresiven do nekaterih učencev v smislu, da jih udari. Te situacije niso pogoste, vendar se včasih zgodijo.

9. *Kako se giblujete po šoli, imate po pouku kakšne dejavnosti?*

Kar zadeva druge dejavnosti, včasih preživiva čas v knjižnici. Vedno se udeležujem ekskurzij, obiskov javnih zavodov, gledaliških predstav.

10. *Kako vaša prisotnost v razredu vpliva na učitelje in njihovo poučevanje v razredu? Se s tem strinjajo?*

Imam odlično komunikacijo in sodelovanje z učitelji. Veseli so, ker nekdo dela s takšnim otrokom, zato da ni prepuščen njim. To je zanje izjemno razbremenilna okoliščina, saj poleg drugih zagotovo ne bi mogli dovolj časa nameniti še učencu s težavami.

11. *Kako starši drugih otrok sprejemajo, da se otrok s posebnimi potrebami vzgaja in izobražuje v istem razredu kot njihovi otroci?*

Starši drugih otrok kažejo izjemno razumevanje in spoštovanje. Ti otroci so sprejeti tako kot vsi drugi otroci.

12. *Ali starši teh otrok pozitivno ali negativno vplivajo na njihove otroke? Ali se lepo vedejo?*

Z gotovostjo lahko rečem, da starši dobro vplivajo na svoje otroke, razvijajo pri njih občutek empatije, jih učijo enakosti, strpnosti in sprejemanja drugega in drugačnega.

13. *Ali vidite pri otroku, s katerim delate, da je vaše delo uspešno in da vidite premik v njegovem vedenju in sprejemanju znanja?*

Ja, napredek je opazen. Vzporedno z mano delata defektolog in psiholog. Tako je trud vseh nas viden. Najpomembnejše pa je, da fant sodeluje z nami.

14. *Kako ste zadovoljni s svojim delom?*

S svojim delom in dosežki sem zelo zadovoljen in mislim, da sem v celoti opremljen z znanjem za delo s takšnimi otroki. Upam, da se bo položaj spremljevalcev v prihodnje izboljšal.

Št. 4 Intervju za stalnega ali začasnega spremljevalca z otrokom s posebnimi potrebami

Spoštovani,

ta intervju je del raziskave za pripravo istoimenskega magistrskega dela, njegovo pripravo je odobrila Fakulteta za socialno delo v Ljubljani. Rezultati bodo uporabljeni izključno v znanstvene namene v skladu z vsemi etičnimi načeli, poklicnim kodeksom in zaupnostjo podatkov.

1. *Poklic, izobrazba*

Magistra pedagogike.

2. *Kakšne težave je imel otrok, s katerim ste delali?*

Downov sindrom.

3. *So vas na natečaju najeli starši ali šola? Ste bili zadovoljni s plačo in opišite nam, kakšno je stanje na tem področju?*

Angažirali so me starši. Nisem mogel zahtevati velike plače, povezane z mojo izobrazbo, vendar sem bil zadovoljen, ker mi je prišel denar prav kot žepnina.

4. *Kako poteka vaš navaden šolski dan z otrokom s posebnimi potrebami?*

Starši pripeljejo deklico pred šolo, jaz jo poberem in najin dan se lahko začne. Med počitnicami poskuša čim več časa preživeti z njenimi vrstniki. Po pouku gremo na sladoled, sok ali v park ali v knjižnico in otroka peljem domov, ker živi blizu.

5. *Kako se obnaša pri vajah, športni vzgoji in rekreaciji?*

Je zelo rekreativna in se poskuša prilagoditi igram.

6. *Kako se obnaša v razredu?*

Je mirna, pozorna in se poskuša čim več naučiti.

7. *Ali se preizkus znanja razlikuje od preizkusa znanja drugih otrok?*

Seveda je test prilagojen njenim zmožnostim.

8. *Ali se otrok z motnjami v razvoju strinja in razume z drugimi učenci in na kakšen način?*

Ja, zelo dobro jo sprejemajo, ker nenehno razdira šale in so s tem zadovoljni.

9. *Kako se gibljete po šoli, imate po pouku kakšne dejavnosti?*

Vedno je z mano. Po pouku se družimo: sladoled, knjižnica ali gremo v park.

10. *Kako vaša prisotnost v razredu vpliva na učitelje in njihovo poučevanje v razredu? Se s tem strinjajo?*

Zelo pozitivno, sprejemajo me in po potrebi mi pomagajo.

11. *Kako starši drugih otrok sprejemajo, da se otrok s posebnimi potrebami vzgaja in izobražuje v istem razredu kot njihovi otroci?*

Starši drugih otrok pošiljajo darila za deklico in se trudijo, da bi vzpostavili čim bolj prijazne odnose.

12. *Ali starši teh otrok pozitivno ali negativno vplivajo na svoje otroke? Ali naletijo na lepo vedenje?*

Zelo pozitivno, kot sem odgovoril že pri prejšnjem vprašanju.

13. *Ali vidite pri otroku, s katerim delate, da je vaše delo uspešno in premik v njegovem vedenju in sprejemanju znanja?*

Uspeh je viden, vendar da, da bi shranila nekaj informacij, potrebujeva več napora, ker ima težave s spominom

14. *Kako ste zadovoljni s svojim delom?*

S svojim delom sem zelo zadovoljen in vesel bi bil, če bi dobil večjo priložnost, da se izrazim kot spremljevalec.

Št. 5 Intervju za stalnega ali začasnega spremljevalca z otrokom s posebnimi potrebami

Spoštovani,

ta intervju je del raziskave za pripravo istoimenskega magistrskega dela, njegovo pripravo je odobrila Fakulteta za socialno delo v Ljubljani. Rezultati bodo uporabljeni izključno v znanstvene namene v skladu z vsemi etičnimi načeli, poklicnim kodeksom in zaupnostjo podatkov.

1. *Poklic, izobrazba*

Mag. pedagogike.

2. *Kakšne težave je imel otrok, s katerim ste delali?*

Kombinirane težave.

3. *So vas na natečaju najeli starši ali šola? Ste bili zadovoljni s plačo in opišite nam, kakšno je stanje na tem področju?*

Šola me je najela po natečaju in naslednje leto sem imel direktorjev angažma s KU. Polna plača v skladu z izobrazbo.

4. *Kako poteka vaš navaden šolski dan z otrokom s posebnimi potrebami?*

Ko pride otrok v šolo, ga prevzamem od staršev, skupaj sedeva v klop, srednja vrsta, zadnja klop. Med pandemijo smo opravili tečaje matematike in bosanskega jezika 1 : 1. Fant gre sam na stranišče, vendar je potrebno spremstvo do stranišča. Je precej samostojen, potrebuje le pomoč pri delu in podrobno razlago.

5. *Kako se obnaša pri vajah, športni vzgoji in rekreaciji?*

Je radoveden in želi narediti vse kot njegovi vrstniki. Ne razume, da se lahko poškoduje. Slabo pa spoštuje dogovorjena pravila.

6. *Kako se obnaša v razredu?*

Aktivno sodeluje le pri nekaterih delih pouka, ker je učno gradivo zanj zahtevno.

7. *Ali se preizkus znanja razlikuje od preizkusa znanja drugih otrok?*

Da.

8. *Ali se otrok s posebnimi potrebami strinja in razume z drugimi učenci in na kakšen način?*

Ima različna razpoloženja, kar pa je glede na njegove težave razumljivo.

9. *Kako se gibljete po šoli, imate po pouku še kakšne dejavnosti?*

Spremljam ga v šoli na vsakem koraku, ima slabo orientacijo v prostoru.

10. *Kako vaša prisotnost v razredu vpliva na učitelje in njihovo poučevanje v razredu? Se s tem strinjajo?*

Da. Korektno sodelovanje, ki omogoča velik napredek otroka.

11. *Kako starši drugih otrok sprejemajo, da se otrok s posebnimi potrebami vzgaja in izobražuje v istem razredu kot njihovi otroci?*

Ker je učenec prvega razreda, v skupini brez kakršnih koli ugovorov in nesoglasij.

12. *Ali starši teh otrok pozitivno ali negativno vplivajo na njihove otroke? Ali se lepo vedejo?*

Pozitivno. Vključen je ves razred. Stari, če otrok naredi nekaj dobrega, mi vsi ploskajo.

13. *Ali vidite pri otroku, s katerim delate, da je vaše delo uspešno in premik v njegovem vedenju in sprejemanju znanja?*

Ja, velik uspeh tako pri učenju kot pri vedenju.

14. *Kako ste zadovoljni s svojim delom?*

Glede na to, da sem v šestem letu poučevanja in da delam z učencem iz prvega razreda, sem zadovoljen. Poskušam se čim bolj izobraziti, ne da bi pogledal, ali je ministrstvo organizator.

Št. 6 Intervju za stalnega ali začasnega spremljevalca z otrokom s posebnimi potrebami

Spoštovani,

ta intervju je del raziskave za pripravo istoimenskega magistrskega dela, njegovo pripravo je odobrila Fakulteta za socialno delo v Ljubljani. Rezultati bodo uporabljeni izključno v znanstvene namene v skladu z vsemi etičnimi načeli, poklicnim kodeksom in zaupnostjo podatkov.

1. Poklic, izobrazba

Profesorica bosanskega jezika z literaturo in zgodovino, demokracijo in človekovimi pravicami, imam spričevalo za spremljevalno delo z otroci s posebnimi potrebami.

2. Kakšne težave je imel otrok, s katerim ste delali?

Deklica ima težave, ko si je treba zapomniti črke in številke, hitro se naveliča, pogosto mora vstati s stola.

3. So vas na natečaju najeli starši ali šola? Ste bili zadovoljni s plačo in opišite nam, kakšno je stanje na tem področju?

Najela me je šola.

4. Kako poteka vaš navaden šolski dan z otrokom s posebnimi potrebami?

Po rednem pouku, ki ga imam, počakam na starše in učenca. Prvo uro z učiteljico individualno delava z učenko. Potem pridejo drugi učenci in pouk traja z vsemi učenci. Zdrži toliko, kolikor jo zanima. Po pouku jo peljem k staršem, ki jo čakajo pred šolo.

5. Kako se obnaša pri vajah, športni vzgoji in rekreaciji?

Manj sledi, hitro se dolgočasi.

6. Kako se obnaša v razredu?

Odvisno je od razpoloženja. Včasih pravi, da ne bo delala, vendar to ni zdravo. Rada riše.

7. Ali se preizkus znanja razlikuje od preizkusa znanja drugih otrok?

Preverjanje znanja se razlikuje.

8. Ali se otrok s posebnimi potrebami strinja in razume z drugimi učenci in na kakšen način?

Drugi učenci jo skušajo razveseliti, pogosto ji prinesejo čokoladico, sladkarije.

9. Kako se giblujete po šoli, imate po pouku še kakšne dejavnosti?

Po šoli odnesem gradivo drugemu učencu, ker zaradi večjih težav ne more biti pri rednem pouku.

10. Kako vaša prisotnost v razredu vpliva na učitelje in njihovo poučevanje v razredu? Se s tem strinjajo?

Strinjajo se in doslej ni bilo težav.

11. Kako starši drugih otrok sprejemajo, da se otrok s posebnimi potrebami vzgaja in izobražuje v istem razredu kot njihovi otroci?

Kar zadeva mlade, s katerimi delam, je invalidni otrok v redu sprejet.

12. Ali starši teh otrok pozitivno ali negativno vplivajo na svoje otroke? Ali se lepo vedejo?

Starši pozitivno vplivajo na svoje otroke.

13. Ali vidite pri otroku, s katerim delate, da je vaše delo uspešno in premik v njegovem vedenju in sprejemanju znanja?

Ima uspeh.

14. Kako ste zadovoljni s svojim delom?

Zadovoljna sem.

Št. 7 Intervju za stalnega ali začasnega spremljevalca z otrokom s posebnimi potrebami
Spoštovani,

ta intervju je del raziskave za pripravo istoimenskega magistrskega dela, njegovo pripravo je odobrila Fakulteta za socialno delo v Ljubljani. Rezultati bodo uporabljeni izključno v znanstvene namene v skladu z vsemi etičnimi načeli, poklicnim kodeksom in zaupnostjo podatkov.

1. Poklic, izobrazba

Socialna delavka, gimnazija.

2. Kakšne težave je imel otrok, s katerim ste delali?

Disleksija, motnje govora, epilepsija.

3. So vas na natečaju najeli starši ali šola? Ste bili zadovoljni s plačo in opišite nam, kakšno je stanje na tem področju?

Šola me je izbrala na tekmovanju. S plačo sem bila zadovoljna, vendar menim, da je treba ta profil strokovnjakov bolje ovrednotiti z zvišanjem plač.

4. Kako poteka vaš navaden šolski dan z otrokom s posebnimi potrebami?

Obiskovanje pouka, individualno delo, sodelovanje s starši otroka.

5. Kako se obnaša pri vajah, športni vzgoji in rekreaciji?

Zelo odgovorno, spoštuje pravila in norme.

6. Kako se obnaša v razredu?

Tudi zelo odgovoren, spoštuje pravila in norme.

7. Ali se preizkus znanja razlikuje od preizkusa znanja drugih otrok?

Da, ker preverjanje znanja včasih traja dlje kot pri drugih učencih.

8. Ali se otrok s posebnimi potrebami strinja in razume z drugimi učenci in na kakšen način?

Da, bil je priljubljen med vrstniki in so ga obravnavali brez predsodkov. Vračal jim je s toplino, tudi z velikim spoštovanjem do njih.

9. Kako se giblujete po šoli, imate po pouku še kakšne dejavnosti?

Dolgotrajno, hodi v mojem spremstvu. Pogosto uporablja šolsko dvigalo, da se izogneva gneči na šolskih hodnikih med kratkimi odmori. Učenca sem večkrat vključila v dejavnosti po šoli (obisk policijske postaje, videoprojekcije itd.).

10. Kako vaša prisotnost v razredu vpliva na učitelje in njihovo poučevanje v razredu? Se s tem strinja?

Večinoma pozitivno, s sodelovanjem in razumevanjem.

11. Kako starši drugih otrok sprejemajo, da se otrok s posebnimi potrebami vzgaja in izobražuje v istem razredu kot njihovi otroci?

So zelo empatični, zato tovrstnih težav ni bilo.

12. Ali starši teh otrok pozitivno ali negativno vplivajo na njihove otroke? Ali se lepo vedejo?

Vsekakor pozitivno, negujejo empatijo, altruizem in druge vrednote.

13. Ali vidite pri otroku, s katerim delate, da je vaše delo uspešno in premik v njegovem vedenju in sprejemanju znanja?

Seveda. Uspeh je očiten, vidi se tudi na samozavesti.

14. Kako ste zadovoljni s svojim delom?

Preveč zadovoljna. (Nisem subjektivna.)

Št. 8 Intervju za stalnega ali začasnega spremljevalca z otrokom s posebnimi potrebami

Spoštovani,

ta intervju je del raziskave za pripravo istoimenskega magistrskega dela, njegovo pripravo je odobrila Fakulteta za socialno delo v Ljubljani. Rezultati bodo uporabljeni izključno v znanstvene namene v skladu z vsemi etičnimi načeli, poklicnim kodeksom in zaupnostjo podatkov.

1. *Poklic, izobrazba*

Magistra pedagogike.

2. *Kakšne težave je imel otrok, s katerim ste delali?*

Avtizem, težave s koncentracijo.

3. *So vas na natečaju najeli starši ali šola? Ste bili zadovoljni s plačo in opišite nam, kakšno je stanje na tem področju?*

Najeli so me starši. Žal od njih ne moremo pričakovati velike plače, saj imajo še vse ostale stroške, vendar sem bila zadovoljna, ker mi ni vzelo veliko časa.

4. *Kako poteka vaš navaden šolski dan z otrokom s posebnimi potrebami?*

Starši pripeljejo deklico pred šolo, jaz jo poberem in najin dan se lahko začne. Med počitnicami poskuša čim več časa preživeti z drugimi otroki.

5. *Kako se obnaša pri vajah, športni vzgoji in rekreaciji?*

Je zelo aktivna.

6. *Kako se obnaša v razredu?*

Pozorno posluša razlago.

7. *Ali se preizkus znanja razlikuje od preizkusa znanja drugih otrok?*

Drugače je. Učitelji oblikujejo teste glede na njeno zmožnost.

8. *Ali se otrok s posebnimi potrebami strinja in razume z drugimi učenci in na kakšen način?*

Drugi učenci to sprejemajo povsem normalno.

9. *Kako se giblje po šoli, imate po šoli kakšne dejavnosti?*

Trudim se biti vedno z njo, po šoli pa pridejo ponjo starši.

10. *Kako vaša prisotnost v razredu vpliva na učitelje in njihovo poučevanje v razredu? Se s tem strinjajo?*

Učitelji so zelo ustrezljivi in veseli, ker imajo tako manj dela.

11. *Kako starši drugih otrok sprejemajo, da se otrok s posebnimi potrebami vzgaja in izobražuje v istem razredu kot njihovi otroci?*

Običajno s tem nimajo težav.

12. *Ali starši teh otrok pozitivno ali negativno vplivajo na njihove otroke? Ali se lepo vedejo?*

Pozitivno. Vabijo jo na rojstne dneve in na druga srečanja.

13. *Ali vidite pri otroku, s katerim delate, da je vaše delo uspešno in premik v njegovem vedenju in sprejemanju znanja?*

Vidimo premik, dekle se zelo trudi.

14. *Kako ste zadovoljni s svojim delom?*

S svojim delom sem zadovoljna.

Št. 9 Intervju za stalnega ali začasnega spremljevalca z otrokom s posebnimi potrebami

Spoštovani,

ta intervju je del raziskave za pripravo istoimenskega magistrskega dela, njegovo pripravo je odobrila Fakulteta za socialno delo v Ljubljani. Rezultati bodo uporabljeni izključno v

znanstvene namene v skladu z vsemi etičnimi načeli, poklicnim kodeksom in zaupnostjo podatkov.

1. *Poklic, izobrazba*

Mag. prof. soc. pedagogike.

2. *Kakšne težave je imel otrok, s katerim ste delali?*

3. *So vas na natečaju najeli starši ali šola? Ste bili zadovoljni s plačo in opišite nam, kakšno je stanje na tem področju?*

Zaposlil sem se s prijavo na objavljeno delovno mesto. Vodstvo šole me je povabilo na razgovor, po razgovoru pa sem bil obveščen, da sem sprejet na razpisano delovno mesto. Ker sem bil 50 % zaposlen kot spremljevalec otroka s posebnimi potrebami in 50 % kot učitelj, je bila plača na začetku nižja. Osebnostno menim, da je spremljevalec otroka s posebnimi potrebami izjemno pomemben član razreda. Pomembno je, da je v razredu oseba, ki je usposobljena za to delo, ima teoretično podlago za delo z OPP, ima izkušnje in se zna v kriznih razmerah ustrezno odzvati. Glede na to, da je praksa, da so spremljevalci večinoma ljudje z univerzitetno izobrazbo, v določenem času napredujejo, iščejo drugo službo v drugih ustanovah in podobno. Skratka univerzitetno izobraženi diplomanti si prizadevajo napredovati in dobiti delo, ki je v skladu z njihovim izobraževanjem, delo, ki je tudi bolje plačano. Posledično otroci s posebnimi potrebami ostanejo brez kakovostne pomoči, njihov spremljevalec se med izobraževanjem večkrat menja, kar lahko slabo vpliva nanje itd.

4. *Kako poteka vaš navaden šolski dan z otrokom s posebnimi potrebami?*

Šolski dan se začne ob 8. uri, otrok v šolo prispe z organiziranim šolskim prevozom – avtobusom. Zjutraj pogosto podoživlja dogodke prejšnjega dne, kar je zanj zelo stresno in moteče. Svoje stiske, tesnobo, strah in druga neprijetna čustva kaže predvsem tako, da začne preklinjati, raztrga stvari, se norčuje iz sebe, pokaže jezik, je zelo nemiren itd. Stiska se kaže tudi na fizični ravni, na primer: povečana moč in srčni utrip, želodčni krči, telesni nemir (tek po pouku), tiki itd. Otroku potrebuje strukturo in rutino ter nenehno vodenje in preusmerjanje pozornosti pri posameznih predmetih, zlasti pri bosanščini in matematiki. Ne mara pisati, zato ga je treba pri pisanju spodbujati in motivirati. Pripraviti mu je treba prigrizek, potrebuje tudi spodbudo pri higieni rok.

5. *Kako se obnaša pri vajah, športni vzgoji in rekreaciji?*

Otrok ne more dolgo ohraniti pozornosti in koncentracije, zato je telesna vzgoja zanj zelo stresna. Ker ima zmanjšan mišični tonus, določene vaje težko opravlja. Tudi med telesno vzgojo izziva sošolce tako, da se iz njih norčuje, jim pokaže jezik ali govori neprimerne besede. Ima izrazitejšje težave na področju družbene interakcije in komunikacije. V skupnih dejavnostih težko sodeluje, vendar je v primerjavi s prejšnjimi leti viden napredek. Za sodelovanje potrebuje veliko spodbude. Če izgubi igro, postane jezen, joče, vedenje v trenutku preraste v izbruh. Takrat začne uničevati stvari, udari sošolca ali učitelja, preklinja.

6. *Kako se obnaša v razredu?*

Otrok aktivno sodeluje pri pouku, če ga predmet posebej zanima. Takrat želi imeti vse opravljeno in urejeno, to izrazi z besedno zvezo »počakaj me«. Ko je motivacija za učno delo nižja, se hitro obrne na risanje ali igranje z dominami. Najnižja motivacija za učno delo je pri matematiki in bosanščini. V teh urah je pogosto zelo nemiren, izraža neprijetna čustva z izrekanjem neprimernih besed, smehom, trganjem stvari itd.

7. *Ali se preizkus znanja razlikuje od preizkusa znanja drugih otrok?*

Otrokov čas za preverjanje in ocenjevanje znanja se podaljša, ves čas pa je tudi z njim spremljevalka. Učencu smo prebrali navodila tudi večkrat. Pri uri bosanščine občasno podpiram njegova navodila npr. s slikami. Učenec ima tudi kratke odmore pri preverjanju in ocenjevanju znanja.

8. *Ali se otrok s posebnimi potrebami strinja in razume z drugimi učenci in na kakšen način?*

Učenec se z drugimi učenci slabše razume, saj ima izrazitejšo težavo na področju družbene integracije in komunikacije. Težko sodeluje v skupinskih dejavnostih, izziva sošolce tako, da se iz njih norčuje, pokaže jim jezik in izreče neprimerne besede. Pogosto se zgodi, da sošolca prizadene, njegova frustrirajoča toleranca je zelo nizka.

9. *Kako se gibljete po šoli, imate kakšne dejavnosti po pouku?*

V šoli opravljam različne naloge, kar me zelo veseli. Rad si nabiram različne izkušnje, sem zelo prilagodljiv. V popoldanskem času sem rad fizično aktiven, zato redno hodim na pilates, uživam tudi v košarki, zato se rad sprostim na košarkarskem igrišču.

10. *Kako vaša prisotnost v razredu vpliva na učitelje in njihovo poučevanje v razredu? Se s tem strinjajo?*

Za uspešno in učinkovito delo v šoli otrok nujno potrebuje spremljevalca, ki mu pomaga, da ves čas posveča pozornost šolskemu delu. Spremljevalec je ključen tudi v trenutkih, ko je treba otroka preseliti v drugo sobo, da se lahko pomiri. Z učiteljem se dobro razumem, sodelujeva in deliva stališča in izkušnje. Učitelj se zaveda, da je spremljevalec pomemben, ker vodi, pomaga, spodbuja učenca in lahko individualno pristopa k otroku.

11. *Kako starši drugih otrok sprejemajo, da se otrok s posebnimi potrebami vzgaja in izobražuje v istem razredu kot njihovi otroci?*

Otroke vzgajamo in izobražujemo v smeri spoštovanja in sprejemanja drugačnosti. Med letom organiziramo več različnih dejavnosti na temo drugačnosti, medpredmetne povezave pa nam omogočajo, da z učenci delimo različne izkušnje, prakse in zgodbe na to temo. V zadnjem času so priljubljeni tudi spletni tečaji za starše, med bogato ponudbo pa najdemo tudi teme, povezane s sprejemanjem drugačnosti v našem okolju.

Starši bolj sprejemajo drugačnost, slabih izkušenj je zelo malo.

12. *Ali starši teh otrok pozitivno ali negativno vplivajo na njihove otroke? Ali se lepo vedejo?*

Starši pozitivno vplivajo na svoje otroke in jih spodbujajo k lepemu vedenju. V redkih izjemah se strokovnjaki pogovarjajo z otroki, jih vključijo v nekatere delavnice, predstavijo izkušnje mentorja itd.

13. *Ali vidite pri otroku, s katerim delate, da je vaše delo uspešno in premik v njegovem vedenju in sprejemanju znanja?*

Napredek je vsekakor viden. Z mojo pomočjo učencu uspe slediti pouku, premaga pa tudi težave, ki nastanejo zaradi odprte pozornosti in slabe koncentracije. Viden je tudi napredek na področju družbene integracije in komunikacije, saj podaljšuje pozornost pri skupnih dejavnostih.

14. *Kako ste zadovoljni s svojim delom?*

S svojim delom sem zelo zadovoljen, vedno obstajajo področja in priložnosti za osebno rast in napredek. Zato se tudi samoiniciativno udeležujem različnih izobraževanj, delavnic in strokovnih srečanj. Rad berem tudi zanimivo in uporabno strokovno literaturo, delim izkušnje in znanje z drugimi strokovnjaki. Menim, da sta intervizija in nadzor v tem poklicu izjemno pomembna, zato sem tudi sam pogosto član teh skupin.

Št. 10 Intervju za stalnega ali začasnega spremljevalca z otrokom s posebnimi potrebami

Spoštovani,

ta intervju je del raziskave za pripravo istoimenskega magistrskega dela, njegovo pripravo je odobrila Fakulteta za socialno delo v Ljubljani. Rezultati bodo uporabljeni izključno v znanstvene namene v skladu z vsemi etičnimi načeli, poklicnim kodeksom in zaupnostjo podatkov.

1. *Poklic, izobrazba*

Magister socialnega dela.

2. *Kakšne težave je imel otrok, s katerim ste delali?*

S koncentracijo in pozornostjo, hiperaktivnostjo, avtizmom.

3. *So vas na natečaju najeli starši ali šola? Ste bili zadovoljni s plačo in opišite nam, kakšno je stanje na tem področju?*

Najeli so me starši.

4. *Kako poteka vaš navaden šolski dan z otrokom s posebnimi potrebami?*

Starši ga pripeljejo do vhoda v šolo, jaz ga pripeljem v razred in najin dan se lahko začne.

5. *Kako se obnaša pri vajah, športni vzgoji in rekreaciji?*

Je zelo hiperaktiven, rad bi se igral z vsemi, žal pa se njegova hiperaktivnost odraža v posledicah za druge učence.

6. *Kako se obnaša v razredu?*

V razredu je zelo težko ohraniti njegovo koncentracijo. Nenehno se ozira naokoli in išče še kakšne druge malenkosti, ki mu odvrta pozornost.

7. *Ali se preizkus znanja razlikuje od preizkusa znanja drugih otrok?*

Drugače je.

8. *Ali se otrok s posebnimi potrebami strinja in razume z drugimi učenci in na kakšen način?*

Na žalost, medtem ko je učenec pozoren in umirjen, so otroci do njega enaki, ko dobi napade hiperaktivnosti, se ga pa drugi otroci izogibajo, zaradi česar je še bolj zaskrbljen.

9. *Kako se gibljete po šoli, imate kakšne dejavnosti po pouku?*

Med počitnicami sva na šolskem dvorišču, po pouku pa nimamo dejavnosti.

10. *Kako vaša prisotnost v razredu vpliva na učitelje in njihovo poučevanje v razredu? Se s tem strinjajo?*

So zelo ustrezljivi.

11. *Kako starši drugih otrok sprejemajo, da se otrok s posebnimi potrebami vzgaja in izobražuje v istem razredu kot njihovi otroci?*

No, vse je odvisno od situacije, kako fant ravna s svojimi sošolci, vendar ga poskušajo sprejeti.

12. *Ali starši teh otrok pozitivno ali negativno vplivajo na njihove otroke? Ali se lepo vedejo?*

Svoje otroke poskušajo odvrniti, da ni kriv za takšno vedenje in da bi se mu morali prilagoditi.

13. *Ali vidite pri otroku, s katerim delate, da je vaše delo uspešno in premik v njegovem vedenju in sprejemanju znanja?*

Vidim, uspeh je v znanju, v vedenju pa je zelo težko doseči uspeh.

14. *Kako ste zadovoljni s svojim delom?*

S svojim delom sem zadovoljen, trudim se in dajem vse od sebe.

9.3 TABELA KODIRANJA

<i>Intervju</i>	<i>Izjava</i>	<i>Pojmi</i>
Poklic, izobrazba		
INT 1	Magister pedagogike (1)	Pedagogika
INT 2	Profesor pedagogike (1)	Pedagogika
INT 3	Magister socialne pedagogike (1)	Socialna pedagogika
INT 4	Magister pedagogike (1)	Pedagogika
INT 5	Magister pedagogike (1)	Pedagogika
INT 6	Profesor bosanskega jezika, ima certifikat za spremljevalca. (1)	Spremljevalec
INT 7	Socialni delavec (1)	Socialni delavec
INT 8	Magister pedagogike (1)	Pedagogika
INT 9	Magister socialne pedagogike (1)	Pedagogika
INT 10	Magister socialnega dela (1)	Socialni delavec
Kakšne težave je imel otrok, s katerim ste delali?		
INT 1		
INT 2	Hiperaktivnost (2)	Hiperaktivnost
INT 3	Težave pri učenju, branju in pisanju (3) Težave z govorom (4)	Učenje, pisanje, branje, govor in telesne težave

	Telesne težave (5)	
INT 4	Downov sindrom (2)	Down sindrom
INT 5	Kombinirane težave (2)	Kombinirano
INT 6	Težave s pomnjenjem črk in števil, hitro se naveliča, pogosto mora vstati s stola. (2)	Spominjanje črk in števil Hitro se naveliča
INT 7	Disleksija, motnje govora, epilepsija. (2)	Disleksija Epilepsija Govor
INT 8	Avtizem, težave s koncentracijo. (2)	Avtizem
INT 9		
INT 10	Težave s koncentracijo in pozornostjo, hiperaktivnostjo, avtizem. (2)	Težave s koncentracijo; Pozornostjo; Hiperaktivnostjo; Avtizem;
So vas na natečaju najeli starši ali šola? Ste bili zadovoljni s plačo in opišite nam, kakšno je stanje na tem področju?		
INT 1	Najeli so me tako starši kot šola. (2) Od staršev sem dobival plačo, ki mi je takrat ustrezala, ker sem hkrati študiral in je bila kot žepnina. (3) Pomanjkljivost tega aranžmaja je, da vas nikjer ne zabeležijo, da sploh delate, kot prostovoljec ne	Najet od staršev Žepnina Prostovoljec

	dobite papirja kot dokazilo, da ste delali. (4)	
INT 2	Prvič, ko sem opravil tečaj, je bila moja plača polna, zdaj delam na projektu prek Zavoda in nisem zadovoljen s plačo, ker delam za minimalno, drugič me je poklicala šola. (3)	Polna plača za natečaj šole Prek Zavoda minimalno
INT 3	Starši so me najeli, šola je odobrila, da se fantu dodeli osebni učitelj, vendar so mi plačali starši. (6)	Starši najeli Starši plačali
INT 4	Angažirali starši. (3) Nisem mogel zahtevati velike plače, povezane z mojo izobrazbo, vendar sem bil zadovoljen, ker mi je prišlo prav kot žepnina. (4)	Starši;
INT 5	Od po natečaju in naslednje leto direktorjev angažma. Polna plača v skladu z izobrazbo. (3)	Direktorjev angažma Polna plača
INT 6	Najela me je šola. (3)	Šola;
INT 7	Šola na razpisu. (3) S plačo sem bil zadovoljen, vendar menim, da je treba ta profil strokovnjakov bolje ovredniti – z zvišanjem plače. (4)	Tekmovanje za delo Potreba po boljšem plačilu
INT 8	Najeli so me starši. (3) Žal od njih ne morem pričakovati velike plače, saj imajo še ostale stroške, vendar sem bil zadovoljen, ker nisem porabil veliko časa. (4)	Starši;
INT 9	Zaposlil sem se s prijavo na razpisano delovno mesto. Vodstvo šole me je povabilo na razgovor. (3)	Spremljevalec otroka

	Ker sem bil 50 % zaposlen kot spremljevalec otroka s PP in 50 % kot učitelj. (4) Osebnostno menim da je spremljevalec otroka s težavami izjemno pomemben član razreda. (5)	Izjemno pomembno
INT 10	Najeli so me starši. (3)	Starši;
Kako poteka vaš navaden šolski dan z otrokom s posebnimi potrebami?		
INT 1	Vsak dan je drugačen. Poleg rednih aktivnosti, torej šolskih obveznosti, veliko časa posvečam socializaciji otroka, da ga prijatelji sprejmejo, da se počuti kot del ekipe; prilagodim gradivo, jedrnato in jasno, da bi ga čim prej obvladal. (5)	Socializacija Ekipa v celoti Prilagojeno gradivo
INT 2	Sledenje razredu, naloge. (4)	Sledenje razredu Naloge
INT 3	Pred poukom je v podaljšanem bivanju. (4) On se pripravlja na pouk, potem delno spremljava pouk, jaz pa delno samostojno delam z njim naloge in snov, prilagojeno njegovim potrebam. (5)	Podaljšano bivanje Samostojno pripravljanje na pouk Prilagojeni program
INT 4	Med počitnicami poskuša čim več časa preživeti z njegovimi vrstniki, po šoli greva na sladoled, sok ali v park ali v knjižnico in otroka potem peljem domov, ker stanuje blizu. (4)	Po šoli skupaj počivava Knjižnica Peljati domov
INT 5	Med pandemijo smo opravili tečaje matematike in bosanskega jezika. (4) Fant gre sam na stranišče, vendar potrebuje do stranišča spremstvo. Je precej samostojen, potrebuje le pomoč pri delu in	Tečaji matematike in bosanskega jezika

	podrobno razlago. (5)	Samostojen Pri delu potrebuje pomoč
INT 6	Po rednem pouku, ki ga imam, počakam na starše in učenca. (4) Prvo uro z učiteljico individualno delava z dijakom. (5) Potem pridejo drugi učenci in pouk traja z vsemi učenci, moja zadrži toliko, kolikor jo zanima. Po pouku jo pospremim k staršem, ki jo čakajo pred šolo. (6)	Individualno delo z učiteljico Skupni pouk z drugimi učenci
INT 7	Obiskovanje pouka, individualno delo, sodelovanje s starši otroka. (5)	Obiskovanje pouka Individualno delo Sodelovanje z starši
INT 8	Starši pripeljejo deklico pred šolo, jaz jo poberem in najin dan se lahko začne. (5) Med počitnicami poskuša čim več časa preživeti z drugimi otroki. (6)	
INT 9	Šolski dan se začne ob 8. uri, otrok v šolo prispe z organiziranim šolskim prevozom – avtobusom. (6) Zjutraj pogosto podoživlja dogodke prejšnjega dne, kar je zanj zelo stresno in moteče. (7) Svoje stiske, tesnobo, strah in druga neprijetna čuvstva kaže predvsem tako, da začne preklinjati, trgati stvari, se norčevati iz sebe, pokaže jezik, je zelo nemiren. (8) Stiska se kaže na fizični ravni, na primer: povečana moč in srčni utrip, želodčni krči, telesni nemir, tiki. (9)	Avtobus Stresno in moteče Preklinja Raztrga stvari Zelo nemiren Povečana moč Srčni utrip Želodčni krči Telesni nemir

		Tiki
INT 10	Starši ga pripeljejo do vhoda v šolo, jaz ga odpeljem v razred in najin dan se lahko začne. (4)	
Kako se obnaša pri vajah, športni vzgoji in rekreaciji?		
INT 1	Tam se najbolje počuti, ker je odličen, zelo dobro dela vaje, sprejema igro, rad vodi vaje. (6)	Športne aktivnosti Sprejem igre Voditelj
INT 2	Ima svoje vaje, poslušen je. (5)	Osebne vaje
INT 3	Kar zadeva telesno vzgojo, se le redko udeležuje dejavnosti. Ne zanima ga. Največ se rad sam igra z žogo. (6)	Telesna vzgoja Sam se igra
INT 4	Je zelo rekreativna in se poskuša prilagoditi igram. (5)	Rekreativna Prilagaja se igram
INT 5	Je radoveden in želi naredi vse kot njegovi vrstniki. (5) Ne razume, da se lahko poškoduje, slabo spoštuje dogovorjena pravila. (6)	Radoveden Poškodovanje Nespoštovanje dogovorjenih pravil
INT 6	Manj sledi, hitro se dolgočasi. (7)	Ne sledi Dolgočasi se
INT 7	Zelo odgovorno, spoštuje pravila in norme. (6)	Odgovornost Spoštovanje pravil in norm
INT 8	Je zelo aktivna. (7)	Aktivnosti

INT 9	Otrok ne more dolgo ohranjati pozornosti in koncentracije, zato je telesna vzgoja zanj zelo stresna. (10) Ker ima zmanjšan mišični tonus, težko opravlja določene dejavnosti. (11) Tudi med telesno vzgojo izziva sošolce tako, da se norčuje, pokaže jezik ali govori neprimerne besede. (12) Ima izrazitejše težave na področju družbene interakcije in komunikacije. (13) V skupnih dejavnostih je težko sodelovati, vendar je v primerjavi s prejšnjimi leti napredek viden. (14) Za sodelovanje potrebuje veliko spodbude. Če izgubi igro, postane jezen, joče, vedenje v trenutku preraste v izbruh. Takrat začne uničevati stvari, udari sošolca ali učitelja, preklinja. (15)	Nima pozornosti in koncentracije Težko opravlja določeno Norčevanje Kaže jezik Neprimerne besede Spodbuda Jezen Joče Uničevanje stvari Udari sošolce Preklinjanje
INT 10	Je zelo hiperaktiven, rad bi se igral z vsemi, žal pa se njegova hiperaktivnost izraža v posledicah za druge učence. (5)	Hiperaktivnost
Kako se obnaša v razredu?		
INT 1	Odkvisno od lekcij, odličen je pri matematiki, ker mu gre dobro in ima rad predmet. (7)	Matematika
INT 2	Včasih sledi, včasih pa ne. (6)	Včasno
INT 3	V razredu je miren in posluša, kar mu povem. (7)	Miren Poslušen
INT 4	Je mirna, pozorna in se poskuša čim več naučiti. (6)	Mirna Pozorna

		Trudi se
INT 5	Aktivno sodeluje pri nekaterih delih pouka, ker je učno gradivno zahtevno. (7)	Aktivno sodelovanje
INT 6	Odvisno je od razpoloženja. (8) Včasih pravi, da ne bo delal, vendar to ni zdravo. (9) Rad riše. (10)	Odvisno od razpoloženja Risanje
INT 7	Tudi zelo odgovoren, spoštuje pravila in norme. (7)	Odgovoren Spoštuje pravila in norme
INT 8	Pozorno posluša razlago. (8)	Pozornost
INT 9	Otrok aktivno sodeluje pri pouku, kadar ga predmet posebej zanima. (16) Takrat želi imeti vse opravljeno in urejeno, to izrazi s besedno zvezo „počakaj me“. (17) Ko je motivacija za učno delo nižja, se hitro obrne na risanje ali igranje z dominami. Najnižja motivacija za učno delo je pri matematiki in bosanščini. (18) V teh urah je pogosto zelo nemiren, izraža neprijetna čustva, z neprimerne besede, smeji se, trga stvari. (19)	Aktiven Točen in natančen Risanje Neprijetna čustva in besede
INT 10	V razredu je zelo težko ohranjati njegovo koncentracijo. (6) Nenehno gleda naokoli in išče še kakšne druge malenkosti, da bi bil lahko tudi nanje pozoren. (7)	Težko ohranja koncentracijo Nima pozornosti
Ali se preizkus znanja razlikuje od preizkusa znanja drugih otrok?		

INT 1	V večini primerov ne, in če je, je razlika majhna, neopazna. (8)	Nima razlike v preizkusu
INT 2	Da. (7)	
INT 3	Preizkus znanja se razlikuje od preizkusa znanja drugih učencev. (8) Naloge so popolnoma prilagojene njegovim sposobnostim. (9)	Različen preizkus Naloge prilagojene
INT 4	Seveda je test prilagojen njenim zmožnostim. (7)	Prilagojen program
INT 5	Da. (8)	
INT 6	Preverjanje znanja se razlikuje. (11)	Različno preverjanje znanja
INT 7	Da, ker preverjanje znanja včasih traja dlje kot pri drugih učencih. (8)	Različno
INT 8	Drugače je, učitelji oblikujejo izpit glede na njegovo zmožnost. (9)	Prilagojeno
INT 9	Otroku se čas za preverjanje in ocenjevanje znanja podaljša, ves čas pa je tudi spremljevalka z njim. (20) Učencu sem prebral navodila. Tudi večkrat. V primeru bosanščine mu občasno razložim navodila. Učenec ima tudi kratke odmore pri preverjanju in ocenjevanju znanja. (21)	Podaljšan čas Branje navodil večkrat Kratki odmori
INT 10	Drugače je. (8)	
Ali se otrok s posebnimi potrebami strinja in razume z drugimi učenci in na kakšen način?		
INT 1	Otroci razumejo in imajo lep odnos, na tem področju ni težav. (9)	Lep odnos Spoštovanje
INT 2	Nekako da. Nekateri učenci so to sprejeli. Nekateri	Sprejet

	pa ne. (8)	Nesprejet
INT 3	Fant je včasih agresiven do nekaterih učencev, v smislu, da jih udari. Te situacije niso običajne, vendar se včasih zgodijo. (10)	Agresiven Udari
INT 4	Ja, zelo dobro ga sprejemajo, ker nenehno zbija šale in so s tem zadovoljni. (8)	Sprejet Razdira šale
INT 5	Obstajajo različna razpoloženja, kar je glede na njegove težave razumljivo. (9)	Različno razpoloženje;
INT 6	Drugi učenci skušajo razveseliti otroka s težavami, pogosto ji prinesejo čokoladico, sladkarije. (12)	Dužabnost Darila
INT 7	Da, bil je priljubljen med vrstniki in obravnavali so ga brez presodkov. Vračal jim je s toplino, z velikim spoštovanjem do njih. (9)	Priljubljen Bred predsodkov Spoštovanje
INT 8	Drugi učenci jo sprejemajo povsem normalno. (9)	Sprejetost
INT 9	Učenec se z drugimi učenci slabše razume, saj ima izrazitejša težave na področju družbene integracije in komunikacije. (22) Težko sodeluje v skupinskih dejavnostih, izziva sošolce tako, da se norčuje iz njih, kaže jezik in govori neprimerne besede. (23)	Slabo razumevanje Težko sodelovanje v skupinskih dejavnostih
INT 10	Na žalost; ko je učenec pozoren in umirjen, so otroci do njega enaki, ko dobi napade hiperaktivnosti, pa se ga drugi izogibajo, zaradi česar je še bolj zaskrbljen. (9)	Pozoren Umirjen Hipeaktivnost Izogibanje
Kako se giblujete po šoli, imate kakšne dejavnosti po pouku?		

INT 1	Zaradi trenutnega stanja – korone se otroci po pouku odpravijo domov. (10)	Korona
INT 2	Kamor koli gre fant, grem jaz. Po šoli nimam aktivnosti. (9)	Po šoli ni dejavnosti
INT 3	Kar zadeva druge dejavnosti, včasih preživiva čas v knjižnici. (11) Vedno se udeležujem ekskurzij, obiskov javnih zavodov, gledaliških predstav. (12)	Knjižnica Udeleževanje ekskurzij Obiskovanje Predstave
INT 4	Vedno je z mano, po šoli se druživa, sladoled, knjižnica ali greva v park. (9)	Prijateljski Zunanje aktivnosti
INT 5	Spremljanje po šoli na vsakemu koraku, slaba orientacija v prostoru. (10)	Spremljanje Slaba orientacija
INT 6	Po šoli odnesem gradivo drugemu učencu, ker zaradi večjih težav ne more biti pri rednem pouku. (13)	Zunanje izobraževanje
INT 7	Ves čas je z mano, uporabljava šolsko dvigalo, da se med kratkimi odmori izogneva gneči na šolskih hodnikih. (10) Učenca sem večkrat vključil v dejavnosti po pouku. (11)	Uporaba dvigala Dejavnosti po pouku
INT 8	Trudim se biti ves čas z njo, po šoli pridejo ponjo starši. (10)	Vedno z učencem
INT 9	V šoli opravljam različne naloge, kar me zelo veseli. Rad pridobivam različne izkušnje, sem zelo prilagodljiva. (24)	

INT 10	Med počitnicami sva na šolskem dvorišču, po pouku nimava aktivnosti. (10)	Po šoli ni aktiven
Kako vaša prisotnost v razredu vpliva na učitelje in njihovo poučevanje v razredu? Se s tem strinjajo?		
INT 1	Z učiteljem že od samega začetka zelo lepo sodelujeva, se dogovoriva in skupaj načrtujeva dejavnosti. (11)	Sodelovanje Načrtovanje dejavnosti
INT 2	Se strinjava. (10)	
INT 3	Imam odlično komunikacijo in sodelovanje z drugimi učitelji. (13) Veseli so, ker nekdo prevzame delo s takšnim učencem, zato jim ta ni prepuščen. (14) To je zanje izjemno razbremenilna okoliščina, saj poleg drugih otrok zagotovo ne bi mogli dovolj časa nameniti še učencu s težavami. (15)	Komunikacija Sodelovanje Ni prepuščen Ni dovolj časa, da bi mu ga namenili
INT 4	Zelo pozitivno me sprejemajo in mi po potrebi pomagajo. (10)	Pozitivno Pomoč
INT 5	Da, korektno sodelovanje, ki kaže velik napredek otroka. (11)	Korektno sodelovanje Napredek
INT 6	Strinjamo se in doslej ni bilo težav. (14)	Strinjanje
INT 7	Večinoma pozitivno, s sodelovanjem in razumevanjem. (12)	Pozitivno Sodelovanje Razumevanje
INT 8	Učitelji so zelo ustrežljivi in veseli, ker imajo zato	Ustrežljivost

	manj dela. (11)	
INT 9	Za uspešno in učinkovito delo v šoli otrok nujno potrebuje spremljevalca, ki mu pomaga, da ves čas posveča pozornost šolskemu delu. Spremljevalec je tudi ključen v trenutkih, ko je treba otroka preseliti v drugo sobo. (24) Z učiteljem se dobro razumeva, sodelujeva in deliva stališča in izkušnje. (25) Učitelj se zaveda, da je spremljevalec pomemben, ker vodi, pomaga, spodbuja učenca in lahko individualno pristopa k njemu. (26)	Otrok potrebuje desno roko Dobro razumevanje in pomoč Individualni pristop k otroku
INT 10	So zelo ustrežljivi. (11)	Ustrežljivost
Kako starši drugih otrok sprejemajo, da se otrok s posebnimi potrebami vzgaja in izobražuje v istem razredu kot njihovi otroci?		
INT 1	Sprejemajo jih in s te strani ni težav. (12)	Sprejemanje staršev
INT 2	Doslej se niso pritoževali. (11)	Ni pritožb
INT 3	Starši drugih otrok imajo izjemno razumevanje in spoštovanje. (16) Ti otroci so sprejeti tako kot vsi drugi. (17)	Razumevanje Spoštovanje Sprejetost
INT 4	Starši drugih otrok pošiljajo darila za deklico in se trudijo, da bi bili čim bolj prijazni. (11)	Darila Prijazni odnosi
INT 5	Ker je učenec prvega razreda, v skupini brez kakršnih koli ugovorov in nesoglasij. (12)	Brez nesoglasij
INT 6	Invalidni otrok je sprejet. (15)	Sprejetost
INT 7	So zelo empatični, zato tovrstnih težav ni bilo. (13)	Empatija
INT 8	Običajno s tem nimamo težav. (12)	

INT 9	Otroke vzgajamo in izobražujemo v smeri spoštovanja in sprejemanja drugačnosti. (27) Med letom organiziramo več različnih dejavnosti in aktivnosti na temo drugačnosti, medpredmetne povezave pa nam omogočajo, da z učenci delimo različne izkušnje. (28) V zadnjem času so priljubljeni tudi spletni tečaji za starše, med bogato ponudbo pa najdemo tudi teme, povezane s sprejemanjem drugačnosti v našem okolju. (29)	Sprejetost drugačnosti Dejavnosti in aktivnosti na temo drugačnosti Starši dobro sprejemajo drugačnost
INT 10	No, vse je odvisno od situacije, kako fant ravna s svojimi sošolci, vendar ga poskušajo sprejeti. (12)	Poskušajo sprejeti
Ali starši teh otrok pozitivno ali negativno vplivajo na svoje otroke? Ali se lepo vedejo?		
INT 1	Vsakakor imajo pozitiven učinek, med otroki ne delajo razlik. (13)	Pozitiven učinek Ni razlike
INT 2	Spodbujam jih, da se lepo obnašajo. (12)	Spodbujanje
INT 3	Z gotovostjo lahko rečem, da starši dobro vplivajo na svoje otroke, razvijajo v njih občutek empatije, jih učijo enakosti, strpnosti in sprejemanja drugega in drugačnega. (18)	Pozitiven vpliv Empatija Enakost Strpnost Sprejemanje drugačnega
INT 4	Zelo pozitivno, kot sem odgovoril že pri prejšnjem vprašanju. (12)	Pozitivno
INT 5	Pozitivno, vključen je ves razred, stari, če učenec naredi kaj dobrega, mu vsi ploskajo. (13)	Pozitivno Podpiranje

INT 6	Starši pozitivno vplivajo na svoje otroke. (16)	Pozitivno
INT 7	Vsekakor pozitivno, negujejo empatijo, altruizem in druge vrednote. (14)	Pozitivno Empatija Altruizem
INT 8	Pozitivno, vabijo jo na rojstne dneve in na druga srečanja. (13)	Srečanja
INT 9	Starši imajo pozitiven vpliv na svoje otroke in jih spodbujajo k lepemu vedenju. (30)	Pozitiven vpliv Spodbujanje
INT 10	Svoje otroke poskušajo odvrniti, da ni kriv za takšno vedenje in da bi se morali prilagoditi. (13)	Prilagajanje njemu
Ali vidite pri otroku, s katerim delate, da je vaše delo uspešno in premik v njegovem vedenju in sprejemanju znanja?		
INT 1	Vidim napredek in tega sem zelo vesel, ker tudi drugi to potrjejo. (14)	Napredek
INT 2	Da, napredek je bil dosežen. (13)	Dosežen napredek
INT 3	Ja, napredek je opazen. (19) Vzporedno z mano delata defektolog in psiholog. Tako je trud vseh nas viden. (20) Najpomembnejše je, da fant sodeluje z nami. (21)	Opazen napredek Defektolog Psiholog Viden trud Sodelovanje
INT 4	Uspeh je viden, vendar da bi shranili nekaj informacij, potrebujemo več napora, ker ima težave s spominom. (13)	Viden uspeh Shranjevanje informacij

		Napor Težave s spominom
INT 5	Ja, uspeh je velik tako pri učenju kot pri vedenju. (14)	Uspeh Učenje Vedenje
INT 6	Ima uspeh. (17)	Uspeh
INT 7	Seveda, uspeh je očiten pri vedenju in njegovi samozavesti. (15)	Uspeh Samozavest
INT 8	Vidimo premik, dekle se veliko trudi. (14)	Viden premik
INT 9	Napredek je vsekakor viden. Z mojo pomočjo učencu uspe slediti pouku, premaga pa tudi težave, ki nastanejo zaradi slabe koncentracije. (31) Viden je tudi napredek na področju družbene integracije in komunikacije, saj se ji podaljšuje pozornost pri skupnih dejavnostih. (32)	Viden napredek Napredek na področju komunikacije in integracije Pozornost pri skupnih dejavnostih
INT 10	Vidim, uspeh je v znanju v vedenju, ga je pa zelo težko doseči. (14)	Težko je doseči uspeh
Kako ste zadovoljni s svojim delom?		
INT 1	Lahko rečem, da svoj del dela opravljam uspešno. (15)	Uspešno opravljeno delo
INT 2	Zadovoljen sem, a vedno je lahko še boljše. (14)	Zadovoljenost;
INT 3	S svojim delom in dosežki sem zelo zadovoljen in mislim, da sem v celoti opremljen z znanjem za	Zadovoljnost

	delo s takšnim otrokom. (22) Upam, da se bo položaj in sprejem spremljevalcev v prihodnje izboljšal. (23)	Opremljenost z znanjem Boljša obravnava spremljevalcev
INT 4	S svojim delom sem zelo zadovoljen in vesel bi bil, če bi dobil kot spremljevalec večjo priložnost. (14)	Zadovoljnost Večja priložnost za delo
INT 5	Glede na to, da sem šest let poučeval in da delam z učencem iz prvega razreda, sem zadovoljen. (14) Poskušam se čim bolj izobraziti, ne da bi pogledal, ali je ministrstvo organizator. (15)	Začetnik pri delu Zadovoljnost Čim več izobraževanja
INT 6	Zadovoljen sem. (18)	Zadovoljnost
INT 7	Preveč zadovoljen. (16)	Zadovoljnost
INT 8	S svojim delom sem zelo zadovoljen. (15)	Zadovoljenost;
INT 9	S svojim delom sem zelo zadovoljen, vedno pa obstajajo področja in priložnosti za osebno rast in napredek. (33) Zato se tudi samoiniciativno udeležujem različnih izobraževanj, delavnic in strokovnih srečanj. (34) Rad berem tudi zanimivo in uporabno strokovno literaturo, delim izkušnje in znanje z drugimi strokovnjaki. Menim, da sta intervizija in nadzor v tem poklicu izjemno pomembna, zato sem tudi sam pogosto član teh skupin. (35)	Zadovoljenost; Samoiniciativno se udeležiti izobraževanj Brati literaturo Deliti izkušnje z drugimi strokovnjaki
INT 10	S svojim delom sem zadovoljen, trudim se in dajem vse od sebe. (15)	Zadovoljnost

9.4 OSNO KODIRANJE

Poklic:

- pedagogika (INT1-1) (INT 2-1) (INT4-1) (INT5-1) (INT8-1)
- socialna pedagogika (INT3-1) (INT 9-1)
- stalni ali začasni spremljevalec (INT6-1)
- socialni delavec (INT7-1) (INT10-1)

Težave:

- hiperaktivnost (INT2-2) (INT10-2)
- učenje (INT3-3)
- pisanje (INT3-3)
- branje (INT3-3)
- govor (INT3-4) (INT7-2)
- telesne težave (INT3-5)
- Downov sindrom (INT4-2)
- kombinirane težave (INT5-2)
- spominjanje črk in števil (INT6-2)
- hitro se naveliča (INT6-2)
- disleksija (INT7-2)
- epilepsija (INT7-2)
- avtizem (INT8-2) (INT10-2)
- koncentracija (INT8-2) (INT10-2)

Kdo zaposluje osebne pomočnike:

- starši (INT1-2) (INT3-6) (INT4-3) (INT8-3) (INT10-3)
- razpis šole (INT2-3) (INT7-3)
- zavod (INT2-3)
- vabilo šole (INT5-3) (INT6-3) (INT9-3)
- spremljevalec (INT9-5)

Plačila:

- žepnina (INT1-3) (INT4-4)
- prostovoljec (INT1-4)
- polna plača (INT2-3) (INT5-3)
- minimelec (INT2-3)
- zadostna plača (INT7-4)
- potrebna je boljša plača (INT7-4)
- od staršev ne moremo pričakovati velike plače (INT8-4)
- 50 % spremljevalec 50 % učitelj (INT9-4)

Navaden šolski dan:

- socializacija (INT1-5)
- ekipa v celoti (INT1-5)
- prilagojeno gradivo (INT1-5)
- sledenje razredu (INT2-4) (INT3-5)
- naloge (INT2-4)
- samostojna priprava na pouk (INT3-5)
- po pouku skupaj počivava (INT4-4)
- knjižnica (INT4-4)
- peljati domov (INT4-4)
- tečaji matematike in bosanskega jezika (INT5-4)
- samostojen (INT5-5)
- pri delu potrebuje pomoč (INT5-5)
- individualno delo z učiteljico (INT6-5)
- redni pouk (INT6-4)
- skupni pouk z drugimi učenci (INT6-6)
- obiskovanje pouka (INT7-5)
- individualno delo (INT7-5)
- sodelovanje s starši (INT7-5)
- starši pripeljejo deklico (INT8-5)
- med počitnicami več časa počivava skupaj (INT8-5)
- avtobus (INT9-6)
- stresno in moteče (INT9-7)
- preklinja (INT9-8)
- raztrga stvari (INT9-8)

- zelo nemiren (INT9-9)
- povečana moč (INT9-9)
- srčni utrip (INT9-9)
- želodčni krči (INT9-9)
- telesni nemir (INT9-9)
- tiki (INT9-9)
- starši ga pripeljejo do vhoda (INT10-4)

Vaje, športna vzgoja in rekreacija:

- športne aktivnosti (INT1-6)
- sprejme igre (INT1-6)
- voditelj (INT1-6)
- osebne vaje (INT2-5)
- telesna vzgoja (INT3-6)
- sam se igra (INT3-6)
- rekreativen (INT4-5)
- prilagaja se igram (INT4-5)
- radoveden (INT5-5)
- poškodovanje (INT5-6)
- nespoštovanje dogovorjenih pravil (INT5-6)
- ne sledi (INT6-7)
- odgovornost (INT7-6)
- spoštovanje pravil in norm (INT7-6)
- aktivnost (INT8-7)
- nima pozornosti in koncentracije (INT9-10)
- težko opravlja določeno (INT9-11)
- norčevanje (INT9-12)
- kaže jezik (INT9-12)
- neprimerne besede (INT9-12)
- spodbuda (INT9-15)
- jezen (INT9-15)
- joče (INT9-15)
- uničevanje stvari (INT9-15)
- udarjanje (INT9-15)

- preklinjanje (INT9-15)
- hiperaktivnost (INT10-5)

Obnašanje v razredu:

- matematika (INT1-7)
- občasno (INT2-6)
- miren (INT3-7) (INT4-6)
- poslušen (INT3-7)
- pozorna (INT4-6) (INT8-8)
- trudi se (INT4-6)
- aktivno sodelovanje (INT5-7) (INT9-16)
- nihanje razpoloženja (INT6-8)
- risanje (INT6-10) (INT9-18)
- odgovoren (INT7-7)
- spoštuje pravila in norme (INT7-7)
- točen in natančen (INT9-17)
- neprijetna čuvstva in besede (INT9-19)
- težko ohranja koncentracijo (INT10-6)
- nima pozornosti (INT10-7)

Preizkus znanja:

- ni razlike v preizkusu (INT1-8) (INT9-20)
- je razlika v preizkusu (INT2-7) (INT3-8) (INT4-7) (INT5-8) (INT6-11) (INT7-8) (INT10-8)
- prilagojene naloge (INT3-9) (INT8-9)
- prilagojeni program (INT4-7)
- podaljšan čas (INT9-20)
- branje navodil večkrat (INT9-21)
- kratki odmori (INT9-21)

Odnos otrok s težavami z drugimi učenci:

- lep odnos (INT1-9)
- spoštovanje (INT1-9) (INT7-9)
- sprejem (INT2-8) (INT4-8) (INT8-9)
- nesprejetost (INT2-8)

- agresiven (INT3-10)
- udari (INT3-10)
- zbija šale (INT4-8)
- različno raspoloženje (INT5-9)
- družabnost (INT6-12)
- darila (INT6-12)
- priljubljen (INT7-9)
- brez predsodkov (INT7-9)
- slabo razumevanje (INT9-22)
- težko sodelovanje v skupinskih dejavnostih (INT9-23)
- pozoren (INT10-9)
- umirjen (INT10-9)
- hiperaktivnost (INT10-9)
- izogibanje (INT10-9)

Dejavnosti po šoli:

- korona (INT1-10)
- po šoli ni dejavnosti (INT2-9)
- knjižnica (INT3-11)
- udeleževanje ekskurzij (INT3-12)
- obiskovanje (INT3-12)
- predstave (INT3-12)
- zunanje aktivnosti (INT4-9)
- sprehajanje (INT5-10)
- slaba orientacija (INT5-10)
- zunanje izobraževanje (INT6-13)
- uporaba dvigala (INT7-10)
- dejavnosti po šoli (INT7-11)
- po šoli ni aktivnosti (INT10-10)

Odnos učitelja s stalnim ali začasnim spremljevalcem:

- sodelovanje (INT1-10)

- načrtovanje dejavnosti (INT1-10)
- komunikacija (INT3-13)
- sodelovanje (INT3-13) (INT5-11) (INT7-12)
- ni dovolj časa za nameniti (INT3-15) (INT6-14)
- pozitivno (INT4-10) (INT7-12)
- pomoč (INT4-10)
- napredek (INT5-11)
- razumevanje (INT7-12) (INT9-25)
- uštežljivost (INT8-11) (INT10-11)
- individualnost (INT9-26)

Vpliv staršev:

- sprejemanje (INT1-12) (INT9-29) (INT10-12)
- ni pritožb (INT2-11)
- razumevanje (INT3-17)
- spoštovanje (INT3-17)
- sprejetost (INT3-17) (INT6-15)
- prijazni odnosi in darila (INT4-11)
- ni nesoglasij (INT5-12)
- empatija (INT7-13) (INT3-18)
- ni razlike (INT1-13)
- spodbude (INT2-12) (INT9-30)
- enakost (INT3-18)
- pozitivno (INT3-18) (INT4-12) (INT5-13) (INT6-16) (INT7-14) (INT9-30)

Končni rezultati:

- napredek (INT1-14) (INT2-13) (INT3-19) (INT4-13) (INT5-14) (INT6-17)
- sodelovanje (INT3-21)
- defektolog (INT3-20)
- psiholog (INT3-20)
- težko dosežen uspeh (INT10-14)
- zadovoljnost (INT4-14) (INT5-14) (INT6-16) (INT8-15) (INT9-33) (INT10-15)

9.5 ODNOSNO KODIRANJE

KATEGORIJE POSEBNIH POTREB

hiperaktivnost

Downov sindrom

avtizem

težave z učenjem, pisanjem

branjem, spominom, govorom

disleksija

epilepsija

Dejavnosti po šoli:

- ni dejavnosti/so dejavnosti
 - zunanje aktivnosti
 - sprehod
- zunanje izobraževanje
 - predstave
 - obiski

Šolski dan:

- samostojen/potrebuje pomoč
- individualno delo/skupni pouk
- sprejemljivo/stresno

Vpliv staršev:

spodbujanje	sprejetost
spoštovanje	empatija
enakost	